ALOYSII ANTONII VERNEII
EQUITIS TORQUATI
ARCHIDIACONI EBORENSIS

DE RE
METAPHYSICA

AD USUM
LUSITANORUM ADOLESCENTIUM
LIBRI QUATUOR.

ROMAE CIƆ IƆ CC LIII.

EX TYPOGRAPHIA GENEROSI SALOMONI
IN FORO S. IGNATII.
SUPERIORUM FACULTATE.

JOSEPHO I.
LUSITANORUM REGI
MAGNO INVICTO FIDELISSIMO

ALOYSIUS ANTONIUS VERNEIUS
S. P. D.

METAPHYSICAE ſtudium, JOSEPHE I. Rex optime, neque arduum eſt, & homine, qui reipublicæ gubernandæ det operam, dignum omnino eſt. Quod ut oſtendam, non Alexandrum Magnum excitabo, non M. Au-

li, præſertim e Juriſperitorum; & Politicorum familia, ita magnifice de arte ſua, contemptim vero de omni Philoſophia loquuntur, ut nihil ſupra fieri poſſit: nec aliter de Philoſophis commemorant, quam de garrulis quibuſdam hominibus, inanibus controverſiis occupatis, rebus vero publicis non modo adminiſtrandis, ſed ne mente quidem percipiendis, parum aptis. Qui ſi de loquaci illa, & inepta Arabo-Peripateticorum philoſophia diſputant, recte diſputant: ſin autem de germanæ Philoſophiæ præceptis, male profecto. Nam ut mittam Zaleucum, Lycurgum, Charondam, Rhadamantum, Solonem, qui Græcis civitatibus leges ex bona Philoſophia ſanciverunt; ut reliquos ſex pratercam *ſapientes* nominatos, qui, ſi unum excipias, reſpublicas recte adminiſtrarunt; quis Romana hiſtoria eruditus ignorat, Juriſperitos illos graviſſimos, qui Ciceronis ætate floruerunt, & jus Civile confuſum & perturbatum in ordinem redegerunt, ac inluſtrarunt, veluti Publium Rutilium, Aelium Tuberonem, Sext. Pompejum, Cœlium Antipatrum, Q. Scævolam utrumque & Augurem, & Pontificem, Lucilium Balbum, Servium Sulpicium, Antiſtium Labeonem, Atteium Capitonem, ceteroſque, ex diſciplina vel Panætii, vel Antiochi, vel alterius Græ-

ci philosophi prodiisse, atque Philosophiæ ope jus Civile mirifice amplificasse? Quis nescit, posteriores Jurisconsultos ab Augusto Cæsare ad Justinianum usque, qui ex utraque illa schola & Labeonis, & Capitonis profecti sunt, ut Celsum, Longinum, Ulpianum, Papinianum, Paullum, Modestinum, Julianum, & reliquos, ex disciplina de *Officiis*, quam Stoici philosophi omnium optime excoluerunt, tantos in jure Civili progressus fecisse, eique adeo opitulatos esse, ut etiam nunc eorum responsa pro regula *justi*, & *injusti* habeantur? Quid? quis item nescit, eos omnes, qui de jure Naturæ, & Gentium, Politicæ omnis fonte, quique de Politica ipsa arte & proximo, & præsenti sæculo accuratius scripserunt, easque *systematice*, id est ordine certo exposuerunt, non solum Philosophiæ peritia valuisse, sed ex ea utramque illam disciplinam doctissime inlustrasse?

Resonant adhuc, Rex augustissime, non scholæ modo, sed aulæ Regum, atque ipsæ gravissimorum hominum bibliothecæ, qui ab illis in collegium Consiliariorum merito suo cooptati sunt, nominibus Grotii, Puffendorfii, Seldeni, Christiani Thomasii, Heineccii, Buddei, Cumberlandii, Val. Alberti, Christ. Wolfii, aliorumque, qui utramque disci-

disciplinam & inlustrarunt, & clariori ordine exposuerunt. Resonant nominibus Lipsii, Conringii, Bossii, Naudæi, Boxhornii, Hertii, Boecleri, Heumanni, & aliorum, qui in Politica præcipue elaborarunt, & viam straverunt, qua facile ad ejus cognitionem pervenire possimus. Quæ si pseudo-Politici illi cognita habuissent, immo vero vel unius Naudæi, aut Bossii scripta pervolvissent, ne illi certe suammet inscitiam, & arrogantiam deriderent, qui Philosophiam a Prudentia & Civili, & Politica sejungere ausi fuissent; cum utraque maxime hac ætate non nisi Philosophiæ subsidio emendata sit, & recto ordine explicata.

Quid? quod novum dogma, quæ strategemata Politici isti & veri, & falsi excogitarunt, quorum in Veteribus philosophis non expressa vestigia se offerant? Testes habemus Xenophontem, Isocratem, Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Plutarchum, viros Politicæ artis peritissimos, qui etiamsi suorum moribus accommodate loquantur, tamen fontes Politicæ omnis & veræ, & falsæ, quæ post obtinuit, scriptis suis nobis indicarunt: adeo ut vel unus Aristoteles, ut viri docti animadverterunt, arcana omnia & sophismata, propter quæ Machiavellus homo nequam a pessimis Politicis extolli solet,

let, pleraque in quarto, quinto, & sexto *Politicorum* libris indicaverit. Ut si rationes recte computemus, nihil isti habeant, in quo exsultent, quod non Veteribus philosophis acceptum referre debeant.

Nempe pseudo-Politicorum error inde natus est, quod inepta & puerili Politicæ idea ac specie decepti, ceteros homines non ex virtute, sed ex fortuna metiri solent: & eos, quibus res aliqua bene cessit, bonos Politicos; quibus contra, ineptos homines appellant. Sed longe aliter se res habet: nam & plerisque nullo suo merito, casu & fortuito res prospere evenere; & multi incredibili doctrina, ac usu rerum præditi res male gesserunt; quod eæ tempestates in republica exortæ sunt, quæ nulla industria humana prævideri, nec sedari potuere. Quod si rerum summam adtente subduxerimus, deprehendemus, plerosque, qui propter res gestas domi, militiæque celebrantur, non peritia, non prudentia, sed fortuna valuisse. Quod ipsamet Urbis historia, in qua scribo, luculenter demonstrat. Quis enim Hamilcarem Barcam, quis Hannibalem filium, quis Cn. Pompejum, quis M. Antonium ignavos milites dicat, quod ille a Vettonibus, alter a Scipione, tertius a C. Cæsare, quartus ab Augusto prœlio victi fuerunt?

runt? Quis C. ipsum Cæsarem, quis M. Tullium gubernandæ reipublicæ inperitos existimet, quod uterque civilibus fluctibus actus fato suo extinctus est? Itaque & fortuna, id est tempus, casusque, * a divina providentia definitus, in omnibus dominatur: & gloria, quæ claros homines sequitur, sæpius fortunæ, quam virtutis, est beneficium. Quare nec illi semper laudandi, qui famam sorte magis, quam virtute, partam habuerunt; nec hi contemnendi sunt, qui fortuna parum, virtute multum valuere. Sed virtus sine fortuna ponderanda est: qua qui gaudent, ii quidem ad res quasque publicas administrandas præstantiores haberi debent.

Quod si hanc Prudentiæ & Civilis, & Politicæ artem, quibus ratio omnis procurandæ reipublicæ continetur, expendere & examinare voluerimus, plane intelligemus, ex veræ Metaphysicæ principiis ordinem, claritatem, & splendorem suum accepisse. Primum id nos docent scripta eorum, qui de ea hoc sæculo accuratius disseruerunt, qui Metaphysicæ auxilio prudentiam generatim sumtam, quæ aliis lumen adfert, a reli- quis

* Vidi sub Sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam: sed tempus, casumque in omnibus. *Ecclesiastes* C. VIIII. *vers.* XI.

quis Prudentiæ partibus separatim exposuerunt, res quasque ad certa capita revocarunt, ex certis ac perspicuis principiis singula deduxerunt, eaque ordine quam aptissimo posuerunt, ut facilius multo in animos inlabi possent. Deinde id ipsum vel inviti declarant ii, qui præcepta scripta reliquerunt, quibus respublicæ recte gubernentur. Quis enim umquam de talibus rebus diligentius scripsit, quin prius casus omnes, qui evenere, percensuerit, alios cum aliis contulerit, ea, quæ similia habent, notaverit, in quibus differunt diligentissime admonuerit, idque ordine explicaverit, quo facilius quædam vitari, quædam vero admitti sine ullo damno, immo vero cum fructu publicæ rei possint? Quod qua ratione sine Metaphysica effici possit, non video: cum id ipsum vel maxime sit Metaphysicum, singula tali ordine investigare & exponere, ut & clare, & nullo negotio intelligi queant. Jam vero eos, qui reipublicæ cum laude præsunt, quid ab aliis hominibus distinguit, & quasi præ ceteris oculatos laudibus efferre cogit, nisi sollertia, qua ex præteritis, ac præsentibus negotiis accuratissime expensis, & inter se collatis; ex moribus populorum, quos penitus exploratos habent, futura callidissime prospiciunt;

ciunt; quæ noxia sunt; declinant; cetera ad salutem reipublicæ, ad felicitatem populorum vel augendam, vel conservandam flectere norunt? Quis autem hic non videt & Logicam, quæ veri probabilis regulas ostendit; & Metaphysicam, quæ docet, probabilitatis præcepta ad accuratam analysim veri investigandi caussa instituendam facile flectere, & accommodare? Quod cum Recentioris metaphysicæ proprium sit, quæ, missis inanibus disputationibus, præcepta illa communia utilia & clara ita persequitur, ut vel nullo labore cuilibet intuenti communis eorum utilitas nota sit; fit inde manifestum, eàm Metaphysicæ partem, quæ id præstat, & sine labore a viro Politico percipi posse, & eidem non modo aptam, sed etiam necessariam videri.

Sed quid ego ad rationes confugio, cum ipsum luculentissimo exemplo, quod mihi ante oculos perpetuo obversatur, conficere possum? Tu mihi & testis, & ratio, & exemplum eorum, quæ disputavi, esse potes. Quid enim aliud est ars illa, qua populos sapientissime gubernas, nisi pulcerrimus usus solidioris Metaphysicæ, quam veris Politicis, qui felicitatem gentium suo imperio subjectarum maxime quærunt, necessariam esse contendo? Quid mira illa ac-

cura-

curatio, qua præcepta generalia regnandi vel doctrina, vel usu adquisita, memoria tenes, eaque ad singulos casus, qui eveniunt, vel quos eventuros conjectas, accommodare & novisti, & soles, nisi declaratio utilitatis, quam ex hujusmodi præceptis generalibus Reges ipsi capere possunt? Quæ tametsi tu minus doctrina (quamquam & id quidem) quam bonitate quadam naturæ, ac præstantia mentis tuæ facis, tamen præcipue declarant, quanto facilius, & melius ea, quæ usu, & facilitate quadam naturæ facimus, si recta disciplina accedat, fieri possint.

Valent mihi crede, rex JOSEPHE, ad perfectionem naturæ & præcepta disciplinæ, & usus frequens: eaque tanto studiosius exsequimur, quanto clarius cognoscimus, qua ratione fieri debent. Valet ad communem populorum utilitatem, ad disciplinarum incrementum Regum exemplum: eaque, quæ iis probari videmus, tanto alacrius, & diligentius facimus, quanto ex ipso Regum suffragio majus pondus, & splendorem accipiunt. An est aliquis nostrorum, qui ignoret, quanto opere nostri homines Experimentali physicæ augendæ & perpoliendæ dent operam, postea quam te periculis faciendis in Universitate studiorum a parente tuo, Rege sempiterna laude dignissimo, Ulysippone

pone condita, summa cum delectatione, idque non semel, præsentem esse viderunt? Nimirum hæc a clarissimis Regibus, quos vel sanguine, vel adfinitate contingis, & quorum virtutes exprimere soles, didicisti, ut non modo recentiora ista studia munificentia, & favore augeas & amplifices, sed etiam præsentia & studio tuo ornes & honores: animosque gloria ejusmodi incendas, ut in artes ingenuo homine, & Regibus ipsis dignas, naviter incumbant.

Te felicem, te vere Regem! qui in eo fortunæ fastigio collocatus, in quo haud pauci eos, qui infra se sunt, fastidiunt, privatorum studia contemnunt, sibi tantum vivere sciunt, plane intellexisti, te non tibi, sed populorum bono, & commodis esse natum: atque ad ceteras virtutes tuas non modo regiam illam laudem addidisti beneficentiæ, sed etiam doctrinæ. Felices Lusitanos, si te diutissime sospite frui poterunt! ut quemadmodum Britannia Carolo II. Gallia Ludovico XIIII. Germania Leopoldo, Borussia Friderico, Moschovia Petro, & Catharina, Dania, Svecia, ceteræque Europæ gentes certis Regibus, & Principibus munificentissimis bonarum artium patronis gloriantur, quarum ope ad apicem illum gloriæ, in quo eas miramur, pervenerunt; ita

ita Lusitania nostra futuris temporibus JOSEPHO I. magno Rege, & magno bonorum omnium studiorum fautore gloriari possit. Vale, Rex optime, & inclyte. Romæ Kal. April. cIↃ IↃ CCLIII.

ALOY-

ALOYSIUS
ANTONIUS VERNEIUS
Lusitanis Adolescentibus Metaphysicæ operam daturis.
S.

EN tertium volumen, Adolescentes humanissimi, commodo vestro divulgamus. Tardius profecto, quam vellem; sed aliquanto citius, quam per valitudinem, qua incommoda ab aliquot annis utimur, & per occupationes non magnas illas quidem, sed multas, & molestas, potuimus. Nam etiamsi hæc omnia jampridem scripta habeamus, tamen cum typis consignari debent, hominis sollertis est, ea iterum meditate perlegere, &, si qua occurrunt non commode dicta, emendare: quod non parum temporis, & operæ, & diligentiæ requirit. Neque enim mihi cornea fibra est: immo vero ex virorum doctissimorum scriptis, quæ continenter prodeunt, me non solum profecisse, sed in dies non nihil proficere prædicare non erubesco. Qui enim erubescerem, in tanta Europæ luce, atque frequenti doctissimorum hominum exemplo, qui errata sua se agnoscere, & emendare, ut

virum

virum bonum, ac germanum Philosophum decet, profitentur? Fuit olim hæc, & adhuc est quorumdam nomine tenus Philosophorum irridenda pervicacia, ut perspicuæ veritati non cederent; sed distinctionibus *suis, & cavillationibus, quas nec conjectore Oedipo interpretari fas sit, quod sibi proposuerant defendendum, per omne fas, & nefas defenderent. Quos tamen in pertinacia sua gloriari veri Philosophi facile patiuntur: sed veritatem ipsam vetustis, & præjudicatis opinionibus potiorem & æstimabiliorem habentes, non dubitant a sententia recedere, si aliquid certius, & melius se offerat. Quorum vestigia me sequi non invitus declaro, nec umquam secutum fuisse pœnitebit.*

Hæc caussa est, Adolescentes ornatissimi, cur non ita festinanter scripta nostra edamus, quomodo viri gravissimi omnium ordinum, qui ad nos humanissimas litteras dederunt, se havere significarunt. Quorum ego amori, & humanitati nisi grato animo respondeam, ferreus sim: gratiasque eis non modo habeo, sed ago quam maximas, quod scripta nostra & amanter exceperint, & mirificis laudibus extulerint. In quo, ut nullam rem vos celem, aliquid mihi præter spem & opinionem evenit. Nam etiamsi quorumdam litteris certior essem factus, plurimos

in Lusitania nostra recentioribus studiis delectari; numquam putavi tamen tam multos esse, quam multos post editas lucubrationes nostras in eadem sententia esse cognovi, idque vel ex litteris ipsorum, vel ex aliorum sermone. Facile ut ex hoc signo augurem regno nostro, haud multo post nulli eorum, quae Philosophiae laude celebrantur, esse cessurum.

Fuere etiam viri doctissimi, nostrique amantissimi, qui ad nos scripserint, & vero etiam plurimis rationibus persuadere voluerint, ne personati cujusdam Peripatetici vituperationibus, insectationibusque commoverer; neve ab edendis reliquis, quae promiseram, propter responsionem aliquam vel minimum temporis cessarem. Quos tamen ego bono animo esse jussi: eisque significavi, me ita a natura factum esse, ita a Philosophia paratum atque munitum, ut nullis talium censorum reprehensionibus moveri soleam, nullamque responsionem iisdem opponendam esse putem: immo vero eos, qui adfectibus servientes, officiorumque, quae non modo Christianum quemque, & ingenuum disputatorem decent, sed talem hominem multo magis decebant, penitus obliti, talia tamque hostilia loquantur, miseratione potius, quam iracundia, nobis prosequendos existimare. Et merito quidem.

 Quid

Quid enim reponam homini, qui cum Recentiorem philosophiam ne a limine quidem salutarit; cum doctrinæ omnis, quæ apud nationes politiores viget, adeo rudis sit, ut ex Arctico polo in ultima Groenlandiæ litora delapsus nuper videatur; tamen eo sani judicii devenit, ut, cum inutilitatem Logicæ nostræ ad inveniendum verum ubique prædicet, systema meum Logicum, de quo controversia esse debet potissimum, intactum relinquat; tantum propositiones quasdam apud veros Philosophos certas, e contextu sermonis avulsas, quæ novitio Philosopho lemures, aut larvæ nocturnæ esse viderentur, sibi profligandas proposuerit, idque ex principiis Arabo-Peripateticorum, quæ Recentiores philosophi summo consensu negamus, & irridemus? An aliquid lepidius, venustiusque isthoc censore fingi & cogitari potest? An cum in tanta doctissimorum hominum multitudine, quibus Lusitania nostra his temporibus floret, ceteri taceant; plerique omnes, quibus dijudicandi facultas est, scripta nostra humanissime extollant; nobisque gratias agant, quod pueris nostris Eclecticam philosophiam primi tradidimus, ad eorum palatum accommodavimus, eosque aberrantes in viam reduximus [dabitis mihi hanc veniam, Adolescentes, ut mihi pro me ipso contra repre-

reprehensorem & inurbanum, & inmanissimum dicenti, merita mea erga vos, non omnino vulgaria, liceat memorare] *unus tamen pseudonymus Peripateticus surgat, qui veteres ineptias instauret, inscitiam bonarum artium propagare contendat, nosque, si superis placet, propter Recentiorem philosophiam de* errore, *de* ineptia, *de* absurditate, *de* inpietate *postulet? Quod si ego istiusmodi athletæ me ad prœlium jactanter vocanti, victoriamque, mirificum vatem! præcinenti, occurrere conarer, tum ineptus plane, tum stultissimo quoque stultior essem.*

Quamobrem sciant non modo amici, sed etiam fautores nostri, nos de defensione scribenda ne per somnium quidem cogitare, nec ejus generis scriptis umquam responsuros. Non patitur hæc ætas talem jacturam temporis, ut cum tali adversario decertemus, qui institutore opus habet, qui ei rudimenta recte judicandi puerorum ritu accuratissime explanet. Non e dignitate Recentioris logicæ est talibus argumentis respondere. Non id ferrent æquo animo Philosophi quique gravissimi. Quærat ipse alium sui similem disputatorem, quocum æquis viribus, & vero etiam omni conviciorum genere more suo contendat: nostram responsionem non efflagitet, nec speret. Satis ille sibi ipsi respondit li-

bello suo, quem qui legat, nihil amplius necesse habet ut de tanto censore dijudicet. Satis pro nobis respondent exteri clarissimi, qui amplissimum nobis testimonium doctrinæ, ac religionis tribuerunt. (1) *Satis & nos, quasi id, quod evenit, fore divinaremus, ejusmodi vituperatoribus multo ante respondimus, dum eos in Logica nostra* (2) *tam bene ad effigiem veritàtis expressos dedimus, ut, quid de*

---

(1) De doctrina præsertim *le Journal des Savans, ann.1752. Junii Vol. 2. pag.1199. seqq.* in quo epitome Logicæ nostræ cum tali auctoris laude habetur, ut viri illi doctissimi, & humanissimi dicere non dubitent: ,, ,, *Logique que nous croyons* préférable *a toutes celles qui* ,, *l'ont* précédée.,,Anno autem præsenti 1753. *Mense Martio* iidem viri doctissimi, quid de doctrina, ac modestia nostri censoris judicandum sit, diserte declarant. Quibus addi possunt alii Galli doctissimi, scriptisque Philosophicis notissimi, qui eam in Gallicum sermonem verti curarunt, &, ut audio, in lucem edetur. His adhiberi debent Itali nimis multi, etiam ex Regularium cœtu, qui in scholis suis Logicam nostram Adolescentibus explanant: veluti Neapoli in Collegio Regali, in Ephebeo Regio, & in aliis scholis: Theani in Seminario Pontificio, & in aliis locis, etiam ultra Italiam.

De Religione vero præter Romanos censores, viros doctos, & pios, qui libros nostros probarunt, pietatemque auctoris, & firmitatem sententiarum laudarunt; Sacra Congregatio Indicis, quæ censoris nostri librum in proscriptorum numerum retulit.

(2) Libro IIII. part.1. cap.5. n.6. seqq. & cap.6. §.2. & 3. Sed præsertim Libro V. part. 2. cap.3. & 4. ubi de *Pedantismo Rhetorico, & Philosophico* disputavimus,

de iis judicari debeat, quisque, vel nullo monente, cognoscat. Quibus quid hoc loco addi possit non videmus. Damus hoc sanctissimis Christi legibus, quas profitemur; damus humanitati, quam præ oculis ferre solemus; damus & patriæ, quam boni cives amare debemus; ut tantam vim calumniarum, & injuriarum, quas homo iste, nobis nunc primum nomine notus, in nos evomuit, cum nullo negotio propulsare possemus, taciti, & patienter feramus: sperantes fore, ut bonum apud viros doctos, & probos nomen adipiscamur, quod tales adversarios, ut Philosophum decet, contemnamus: ut Christianum vero, & commiseremur, & ex animi sententia eis ignoscamus.

Unam tantum in præsentia, & idoneam responsionem adhibemus, dum notum facimus omnibus Europæ Philosophis clarissimis [tantum abest ut hominis declamationes timeam, aut celare velim] esse in Lusitania mirificum Peripateticum, tam præstanti doctrina, tam acri judicio, tanta moderatione animi, tamque urbanis moribus præditum, ut nos, quod ea, quæ ad recte judicandum Recentiores omnes clarissimi scripta reliquerunt, legerimus, ac in Logica nostra disposuerimus, ausus fuerit hac ætate, idque publico scripto, erroris, stultitiæ, absurditatis, hæresis, inpietatisque

condemnare. Pro laude sat est. Et de nugis hactenus, venio ad graviora.

Metaphysicam itaque, Adolescentes optimi, ornatissimique, vobis in praesentia damus: non illam quidem veterem, longam, intricatam, quaeque aciem ingenii hebetare potius, quam acuere, solebat; sed brevem, perexpeditam, quaeque ad reliquas disciplinas percipiendas mentem acuat, viamque muniat. Quod ut facilius consequeremur, curavimus ut historiam Metaphysicae primum poneremus: tum de natura, ac usu Metaphysicae illius, quae aliquid utilitatis adferre potest, disputavimus: cui deinde Ontologiam utiliorem subjecimus. Itaque his libris nostris non modo quidquid utile esset in Metaphysica adducimus, sed etiam, quod ad vitandas ineptas contentiones maxime valet, plane docemus, a quibus inutilibus disputationibus abstinere debeatis, quo melius judicetis. Quod ipsum hac aetate praecipui usus est, tum ut intelligatis, ad quem finem disciplinae Philosophicae sint institutae; ex iisque apposite ad rem quamque inlustrandam disputetis; tum etiam ut aliorum disputationibus occurrere possitis, qui Metaphysicae disciplinae plus, quam par esset, tribuentes, in ea diutius inmorandum esse putant: eamque tam multis, tamque subtilibus disputationibus exornant, ut

ad

ad id, quod sibi proponere deberent, inutilem reddant. Quod non sine magno reliquarum disciplinarum incommodo evenit, quae ob non bene explicatas Metaphysicas notiones, cognitumque verum earum usum, involvuntur potius, quam explicantur.

Equidem cum lego vel Hollmanni, vel Bylfingeri, vel Wolfii, vel etiam quorumdam, qui se pro Leibnizianis, & Wolfianis haberi nolunt, Metaphysica scripta; cum vocabula illa vel barbara, vel ex Platone, aliisque veteribus desumta, quae sono quodam insolito lectoribus inponunt, quibus sensa sua explicare conantur; cum seriem illam plurium propositionum, quae ad duas, vel tres facile revocarentur; cum apparatum, quo eas enuntiant, quasi rem novam adferrent, non eam, quam sensu communi omnes admittunt; cum definitiones, & axiomata illa complexa, quae ut intelligas diligenter ea dividere necesse habes; cum ordinem illum Geometricum, quo res, quas nulli sanae mentis non amplexantur, mirandum in modum inlustrare sibi persuadent; cum demum sententias plures Physicas, & Theologicas copiose disputatas, quas leviter adtingere satis esset, mente reputo; vix risum tenere possum, vixque mihi persuadere, ejusmodi homines, si rem sine ulla anticipatione expenderent, talem disputan-

di rationem esse probaturos. **Non** *quod ego gravissimis Philosophis, qui hæc faciunt, aliquid sententia mea detractum velim, quorum ingeniis quantum tribuam, non uno tantum loco librorum meorum declaravi; sed quod tam evidens est, ejusmodi philosophandi viam nihil aliud omnino, quam confusionem, parere; ut qui hæc negant, qui talia defendunt, quid mentis habeant, intelligere non possim. Adeo ut illis solum, qui ex præjudicata Wolfianorum sententia disputent, clara, & expedita videri possint.* (1) *Quid enim, ut cetera mittam, utilitatis adfert, ea pluribus exponere, & Geometrice demonstrare, quæ nemini sanæ mentis dubia sunt, & vel semel audita intelliguntur? quid arcanis quibusdam notis tamquam mysteria ea proponere, quæ communibus verbis satis clare exponerentur? quid ea minutatim explicare, quæ disputandis tantum controversiis & inanibus, & quæ ab humana mente finiri nequeunt, utilia esse possunt? Id ego certe non video.*

Quare Metaphysicam disciplinam nugis & gerris vacuam in suo lumine posuimus: ad pauca capita reduximus: eaque hoc volumine tantum collegimus, quæ vobis planam, & perexpeditam ad ceteras disciplinas non modo cum

(1) Vide quæ disputabimus L.II. c.4.

do cum fructu operæ, sed etiam cum quadam jucunditate addiscendas viam complanet: quod Metaphysicæ munus est. Sed hæc ex ipsa horumce librorum lectione clarius intelligetis. Vos igitur, Adolescentes recte philosophandi studiosi, ad eorum lectionem dimitto: vobisque commendo, ut in iis vos sedulo exerceatis, mentemque meam penitus cognoscatis, priusquam vos inmergatis in reliquas disciplinas, deque iis dijudicare vobis sumatis. Quod si feceritis, magnum operæ pretium, magnumque laboris compendium vos facturos esse confidimus. Valete, & me amate.

INDEX

INDEX

Capitum, quæ his Libris continentur.

LIBER PRIMUS

In quo Historia Metaphysicæ exponitur.

LIBER SECUNDUS

In quo de natura, & usu Ontologiæ disputatur.

CAP.

LIBER TERTIUS

In quo de Prima Ontologiæ parte, seu de modo cognoscendi Primas veritates agitur.

LIBER QUARTUS

In quo de Altera Ontologiæ parte, nempe de Generalibus propositionibus, quæ ad omnes ſcientias pertinent, differitur.

APPROBATIONES.

CL. V. Aloysius Antonius Vernejus in suis *De Re Metaphysica* Libris, quos de mandato Reverendissimi Patris Josephi Augustini Orsi Sac. Pal. Apost. Magistri accurate legi, meo quidem judicio nihil habet, quod cum Orthodoxæ Fidei Dogmatis adamussim non congruat, nihil quod a bonis moribus vel hilum abhorreat. Immo vero plura hac illac interserit piissimus æque, ac doctissimus Auctor, quæ & virtutis amorem redolent, & Religiones obsequium testantur. Tanta insuper luce perfundit difficillimam Philosophiæ partem, ut tardioribus quoque ingeniis plana & aperta reddatur. Quocirca e re esse censeo nedum Lusitanorum Adolescentium, sed totius Litterati Orbis, ut publici juris quantocyus fiat hoc prægrandis Operis tertium volumen, eosdem sibi, si recte auguror, conciliaturum plausus, quibus priora duo ubique excepta fuere.

Dabam Romæ in Collegio S. Mariæ in Porticu in Campitello Prid. Non. Jul. An. MDCCLIII.

Curtius Reginaldus Boni e Congregatione Clericorum Regularium Matris Dei S. T. L.

MAndato Reverendissimi Patris Josephi Augustini Orsi S. P. A. Magistri accurate legi Metaphysicam Illustrissimi ac doctissimi Equitis Aloysii An-

Antonii Verneii, utilissimum Opus non Juventuti modo, cujus in gratiam conscriptum est, sed etiam viris inter optima studia ætatem agentibus. Nihil eo, in hoc quidem argumento, ad eruditionem copiosius, ad judicium limatius, ad rationem quod attinet differendi elegantius, aut clarius facile invenies. Itaque dignum quod edatur existimo, cum ea de causa, tum quod pietatem Auctoris erga Ecclesiam Romanam, ad hæc Fidem Catholicam, atque morum doctrinam ubique spiret.

Romæ ad Aram Cæli XII. Cal. Augusti anno MDCCLIII.

Fr. Joannes De Luca Venetus Episcoporum Examinator.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiss. Pat. Mag. Sac. Pal. Apost.

F. M. de Rubeis Patriarcha Constant. Vicesg.

IMPRIMATUR.

Fr. Joseph. Augustinus Orsi Sac. Pal. Apost. Mag. Ord. Præd.

Men-

	Mendo	*Corrige*
Pag.3. lin.14.	prefertim	præfertim
p.24. nota 3. l.7.	*Origines*	*Origenes*
p. 25. l. 24.	*Habemus*	*Tamen habemus*
p. 64. l. 23.	nulla	nullo
p. 76. l. 24.	nullus	ullus
p.104. l. penult.	*Benidictin.*	*Benedictin.*
p.105. l.ante pen.	*Origines*	*Origenes*
p.131. l. 18.	*intelligntiam*	*intelligentiam*
p.172. l. 16.	Proptera	Propterea
p.180. l. 16.	interoga	interroga

Litteras quasdam, paucas numero, vel inversas, vel distractas, facile Lector animadvertet, & emendabit.

Simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur: ut pæne cum lacte nutricis errores suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Cicero *Tusculanar. L.III. c.1.*

Est profecto animi medicina Philosophia, cujus auxilium non, ut in corporis morbis, petendum est foris. Omnibusque opibus, viribus, ut nosmet ipsi nobis mederi possimus, elaborandum est. Idem *ibid. cap.3.*

Primum igitur perspicuitas magnam habet vim, ut ipsa per sese ea, quæ sint, nobis ita, ut sint, indicet. Sed tamen ut maneamus firmius & constantius in perspicuis, majore quadam opus est vel arte, vel diligentia, ne ab iis, quæ clara sunt ipsa per sese, quasi præstigiis quibusdam, & captionibus, depellamur.... Oportet igitur & ea, quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promtu habere; & esse armatos ut occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque discutere, quod deinceps facere constitui. Idem *Academicarum L.IIII. cap.14. 15.*

ALOY-

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

DE

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER PRIMUS

IN QUO

HISTORIA METAPHYSICAE EXPONITUR

Προοίμιον.

OPERAE pretium est, Adolescentes, antequam de Metaphysicæ usu, & utilitate dicere aggredior, hujusce disciplinæ naturam, originem, & vicissitudines summatim persequi; ne in ipso operis vestibulo vobis negotium exhibeamus. Nam cum tot tantaque de Metaphysica Philosophi non nulli maxime Scholasti-

Rhodius, [1] facta sibi a Lucio Sulla dictatore potestate, Aristotelis libros in certas classes digererent, & alios ad Logicam, alios ad Physicam, alios ad Ethicam revocarent; aliqui superessent, qui ad nullam classem referri posse viderentur; hos post Physicam posuerunt, & τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ, quasi dicas, *Physicis libris adjecta*, nominarunt. Cumque in iis libris Aristoteles de *Ente*, ejusque *adfectionibus*, & *caussis*, itemque *de Primo Motore*, & *Intelligentiis*, quæ ex eo emanant, confuse & nullo ordine agat; [2] hinc Aristotelici, qui post fuere, quidquid de *Ente*, & *Intelligentiis* generatim dicitur, *Metaphysicam* appellandam esse censuerunt.

Alii autem, presertim Arabes, horumque successores Scholastici, nodum quærentes in scirpo, in

[1] *Aristotelis scripta, quæ Theophrasto primum, dein Neleo relicta fuere, ab ejus heredibus permultos annos humi abscondita sunt. Inde cum extraherentur humore penitus corrupta, vendita fuere Apelliconi Tejo, qui depravata loca inperite supplevit. Subactis Athenis a L. Sulla, Apelliconis bibliotheca ejus jussu Romam delata est: ubi Tyrannio primum, deinde Andronicus Rhodius Aristotelis opera recensuerunt, & ordine posuerunt. Vide quæ disputavimus in Logica L.I. c.3. itemque Franciscum Patricium* Discussion. Peripatet. Tom.I. l.5. p. m. 62.

[2] *Præsertim L.XI. & XIII. Quanto autem confusi sint vitio* Metaphysicorum *libri, eorum conspectus declarat. Nam cum explicandæ substantiæ spiritali præsertim naturæ Dei, seu primi motoris* [*id*

in ipso Metaphysicæ vocabulo mysterium videre aliquod sibi visi sunt. Nam cum animadverterent μετὰ τὴν φυσικὴν *trans*, seu *supra Physicam* interpretari posse; sine ulla dubitatione judicarunt, eo vocabulo designari *scientiam quamdam supra corporum investigationem positam*: quam proinde veluti aliquid reconditum & exquisitum ceteris obtrusere.

Ut ut est de nomine *Metaphysicæ*, id certum ex historia est, Platonem, [1] qui primus de Metaphysico argumento in Philosophia disputavit, *Dialecticam* id nominasse: statuit enim præcipuum Dialecticæ objectum esse ideas illas suas universales, & æternas. Quod argumentum Aristoteles largius exponens *Libris XIIII. Metaphysicorum*, qui supersunt, *Sapientiam primam*, *Philosophiam primam*, *Theologiam*, alio & alio nomine appellavit.

Por-

[*id enim significat Arist. cum ait*, ens quatenus ens est] *consecrati fuerint*, *&* CXLI. *capitibus absolvantur, tamen sola quinque posteriora Libri XII. capita aliquid habent de substantia spiritali. Quare ut aliquem in iis nexum invenirent mutarunt vulgatum ordinem Sam. Petitus* Miscellan. L.IIII. c.9. *& Jac. Thomasius* Hist. Metaphys. §. x. p. 71. *& alii*.

[1] *Ante Platonem Pythagoras* de prima Sapientia, *& de rebus incorporeis paullo subtilius, quam reliqui, disputavit. Ex quo ad Eleaticos philosophos, ex iis vero ad Platonem eadem ratio & consuetudo pervenit. Sed cum nihil scriptum reliquerit Pythagoras; Eleaticorum non nisi fragmenta supersint; merito suo Plato, ejusque auditor Aristoteles, Metaphysicæ conditores habentur.*

Porro Aristotelis Metaphysica tota quanta est ex Platone præceptore desumta est. Verum cum Aristoteles de more suo aliquid novum, & inauditum proferre conaretur, quo sibi facilius ingenii laudem compararet, totam disciplinam hanc tam perturbate contorteque tractavit, ut alia, ac illa erat Platonis, hominibus non callide cogitantibus videretur: nam tam multa de notionibus abstractis & universalibus ante disputat, ut eo modo, quo ab eo tractatur, nihil ante eum scriptum reperiatur. Reapse vero de Platonis *ideis*, seu *substantiis inmutabilibus* in illis libris disputat Aristoteles: [1] quæ substantiæ & per se subsistant; & materiæ fluxæ ac æternum tempus mutabili adjectæ, certam eidem naturam & formam dent; & ex quibus, ceu caussa prima, ac idearum fonte, cetera per *emanationes* quasdam, uti vocant, proficiscantur.

Quare quidquid Aristoteles de *Ente* generatim, ejusque caussis, & principiis disputat, nisi ad principia illa Platonica *idearum* referatur, intelligi nullo modo potest. Quod qui non faciunt, ut Scholastici plerique omnes non faciunt; atque nulla habita ratione Mathematicarum notionum, & hypothesium Græcæ philosophiæ, quas sæpe adfert & confutat; tum etiam obscurissimæ philosophandi viæ, qua prædictis in libris utitur Aristoteles, ad eum interpretandum animum adjungunt, ne illi palam Aristotelicarum hypothesium inscitiam suam patefaciunt.

Hæc cum non nisi ex Aristotelis ore, ejusque scri-

[1] *Adisis Patricium loc. cit. Tom. II. l. 2. p. 196. seqq.*

ſcriptis reconditioribus aperte intelligi poſſent, exſtitit, ut poſt Stratonem Lampſacenum, Theophraſti auditorem, uſque ad Andronicum Rhodium, per annos circiter CCXII. [his temporibus Ariſtotelica ſcripta, quæ tamdiu latuerant, uti diximus, lucem viderunt] germana Ariſtotelis ſententia cognita non fuerit. Cumque Andronici, id eſt Ciceronis, ætate plurima inepte ac inperite vitiatis codicibus fuerint adjecta, alia mutilata, librorumque ordo *Metaphyſicorum* turbatus; tum denique deeſſent aliqui Ariſtotelis libri Metaphyſici; nec aliquis reperiretur, qui medicas manus adhibere poſſet; evenit ut Ariſtotelis ſtudioſi non verum præceptoris ſyſtema, quod ex Platone deſumſerat, ſed novam ex ejus ſcriptis diſciplinam elicuerint, quam *Metaphyſicam* appellarunt. Quæ in hoc tota erat, ut de Ente, ejuſque proprietatibus in univerſum diſſereret, quæ erat *Ontologia*: cui parum admodum de Spiritibus, ſeu de *Pneumatologia*, & de Deo, ſeu de *Theologia Naturali* adhibuerunt. Cum e contrario Ariſtoteles iis libris de Theologia illa ſua Naturali potiſſimum diſputare ſibi proponat: Ontologiam vero quaſi præparationem quamdam, ſeu pediſequam adjungat. [1] At cum Ariſtotelica philoſophia in Occidente paullo poſt,

[1] *De Metaphyſica Ariſtotelis apud PP. priorum Eccleſiæ ſæculorum veſtigia non offendimus: ſi excipias Boethium, qui VI. ſæculo librum edidit* de Unitate, & uno: *& Joannem Philoponum, qui libros* Metaphyſ. Ariſt. *ſæculo eodem labente, vel ſub initium VII. expoſuit: qui ex abuſu prædictæ Me-*

post, idest post sæculum VI., tantum non omnis evanesceret, idque ad solidum sæculum usque XII., rudis & informis nova illa Metaphysica remansit. [1]

Caput II.

De Metaphysica Arabum, & Scholasticorum.

EAM tamen Arabes, & Scholastici alii alio tempore perfecerunt, mirandumque in modum amplificarunt, sed eadem ratione, ac primi. [2] Nam cum in eamdem disciplinam inciderent, & Græcæ linguæ, ac veteris Philosophiæ rudes, atque ignari, *Metaphysicorum* libros subtilius, quam par erat, interpretarentur; id est, non ad præceptoris germanum systema exigerent, sed secundum interpretum, qui eos depravaverant, [3] opinio-

---

Metaph. in graves errores incidit. Ceteri Aristotelem odio habebant: nec nisi ejus Dialecticam, ut occurrerent Hæreticis, qui ea delectabantur, adhibuerunt coacti.

[1] *Jac. Thomasius* Hist. Metaphys. §. 38.

[2] *Arabes a sæculo VIIII. Scholastici autem ab initio sæculi XIII.* [*hoc tempore Aristotelica Metaphysica Occidentalibus innotescere cœpit*] *in interpretationem Aristotelicæ doctrinæ toto animo incubuerunt.*

[3] *Ab Andronico ad Ammonium minus depravata exstitit philosophia Peripatetica. Verum ab Ammonii* [*diversi ab Ammonio Sacca*] *ætate, qui circiter Neronis imperatoris tempora floruit, depra-*

va-

nes explanarent; novam illam Metaphysicam in justum disciplinæ habitum reduxerunt: eamque ita exposuerunt, ut fere omnis Metaphysica eorum Ontologia, id est *scientia de Ente*, absolveretur: cui admiscuere unum & aliud de *Deo*, & *Spiritibus* appendiculæ loco. Quod idem ad integrum usque sæculum XVI. obtinuit in Occidente, ut eorumdem libri, qui nihil, nisi de ente vel *vero*, vel *ficto*, continent, testantur.

Scholasticorum itaque Metaphysica, etiamsi Aristotelica nominetur, nihil minus est quam Aristotelica, nec nisi rerum nomina cum Aristotelica commune habet: quod vel ex sola opinionum Aristotelis cum Scholasticorum sententiis comparatione manifestum fit. Hæc tamen vulgares negant Scholastici: negent: sed iis, qui historiam Philosophicam vel primoribus labris degustarunt, & quibus de talibus rebus judicandi jus est, minime dubium est.

De *Pneumatologia* vero, & *Naturali Theologia*

---

vatior esse cœpit: nam plurimi Aristotelem cum Zenone, & Platone in concordiam inepto syncretismo *reducere conati sunt. Immo & Alexandri Aphrodisiensis [hic sub Antonino Caracalla vixit inito III. a Christo sæculo] schola, quæ pressius Aristotelem sequebatur, multa Aristoteli suo per errorem tribuit. Sed multo deterius id fecere paullo post Eclectici, seu Platonis sectatores, ut Porphyrius, Jamblichus, Simplicius, ceteri, qui ita singula miscuerunt, & copularunt, ut in eorum scriptis, quid Platoni, quid Aristoteli vindicari debeat, dignosci non possit: ex quo occasio fuerunt multorum errorum.*

gia vix unus & alter eorum feorfum difputavit. Laudem tamen, ut iis temporibus, habuit Raymundus quidam de Sadunde in *Theologia Naturali*, [1] quæ tamen non omnibus placuit: & Theophilus Raynaudus Jefuita, qui ineunte fæculo XVII. [2] edidit *Theolog. Naturalem*: in qua tamen plurima fubtilia, & ad rem non pertinentia difputavit, [3] parum aut nihil recedens a confuetudine fæculi fui, & Metaphyfica vulgari.

CAPUT III.

De Metaphyficæ emendatione tentata.

JAM fæculo XVII. ineunte cum animadverterent Philofophi non nulli, ex illa Metaphyficam tractandi ratione, quam Scholaftici amplexabantur, parum aut nihil utilitatis adferri feverioribus difciplinis recte tradendis, perpoliendis, amplificandifque, de emendanda ejufmodi difciplina ferio cogitarunt. Quos inter referri debent, præter Nicolaum Taurellum, & Thomam Campanellam, qui aliquid tentarunt potius, quam perfecerunt; acutiffimi Philofophi, Henricus Morus, Joannes Claubergius, Petrus Sylvanus Regifius, Nicolaus Malebranchius, aliique & eodem, & præfenti fæculo. Id tamen non omnes eadem ratione præftiterunt. Nam

[1] *Vide Nicol. Antonium in* Bibl. Hifp. Veteri Tom.II. L.10. c.3.

[2] 1622. *Lugduni*. 4.

[3] *Errata Theophili Raynaudi præcipua tetigimus in* Apparatu noftro, Part.I. l.2. cap.5. p.221.

Nam aliqui, ut Verulamius, [1] *Metaphysicam* ſtricte acceptam [hæc ex ejus ſententia de mente humana, idea, forma rerum naturalium, atque fine explicat] partem *Phyſicæ* eſſe voluerunt, & ad Phyſicam retulerunt. Tractationem de Deo uno, vero, bono, ſpiritibus, *ad Theologiam Naturalem*. Partem vero illam, quæ de principiis, axiomatibuſque generalibus, quibus omnis ſcientia nititur, diſſerit, a Metaphyſica, & Theologia Naturali ſeparandam eſſe judicarunt, & *philoſophiam Primam* appellarunt.

Alii doctrina de Deo, & ſpiritibus, & communibus ſcientiarum principiis *Metaphyſicam* definiverunt: ut Carteſius [2] Hamelius, Rudigerus, Syrbius, itemque Chriſtianus Wolfius: quibus addi poſſunt Peripatetici haud pauci. Sed alii alio modo. Nam quidam Metaphyſicum argumentum in partes diviſerunt, atque diſputationem de Deo *Theologiam Naturalem*, de animo humano *Pſychologiam* appellarunt: Metaphyſicam autem ſtricte acceptam eamdem *philoſophiam Primam* ſeu *Ontologiam* eſſe dixerunt, quæ generalia principia omnis humanæ cognitionis ſuppeditet: cui addiderunt *Coſmologiam*, quæ de mundo generatim diſputet: veluti Chr. Wolfius, ejuſque adſeclæ, & præter ceteros Baumeiſterus. His adjungi poteſt Syrbius, & Hollmannus, qui de *philoſophia Prima* copioſiſſime diſputarunt: diverſo tamen modo, ille maiori apparatu eam cum reliquis exponens, hic preſſius. Itemque Joannes Claubergius, & Joan. Clercius, qui

[1] De Augment. Scient. L.III. c.4.

[2] In Meditation. de Prima Philoſoph.

qui Ontologiam a reliquis partibus seórsum exposuerunt. Non nulli Metaphysicæ partem in Logica disputandam esse judicabant, ut Auctor Artis cogitandi, Crousatius, Malebranchius, & reliqui: immo & Henricus Morus, qui *Ontologiam* ad Logicam refert: *Metaphysicam* vero in sola rerum spiritualium, nempe Dei, Angelorum, & Humanarum mentium, investigatione occupandam esse defendit. [1] Alii autem strictius accipiunt, & in *Metaphysica* sua de Deo agunt, ut Geulingius, Cornel. Bontekoe, & alii Recentiores, qui nomine *Metaphysica* nihil aliud significant nisi *Theologiam Naturalem*. Contra quidam, & is quidem recentissimus, nomini *Metaphysica* non modo *Theologiam Naturalem*, & *Psychologiam*, verum etiam *Physicam generalem* supponi debere ait. *Ontologiam* vero e disciplinarum numero delendam esse plurimis verbis contendit.

Fuere qui omnem ex Philosophia Metaphysicam ejiciendam esse putarent, ut sectatores Danielis Hoffmanni, veluti Schillingius, Amesius, alii. Fuere qui dicerent, non alio nomine retinendam esse Metaphysicam, nisi veluti Lexicon, ex quo Philosophorum lingua, seu peculiares voces, ac dicendi formulæ intelligi possent. In quam sententiam disputavit superiori sæculo Jacobus Thomasius, [2] a quo non omnino dissentit Christianus filius: [3] hoc vero nostro, Joannes Franciscus Buddeus, [4] alii.

[1] In Enchiridio Metaphysico.
[2] In Histor. Metaphysicæ §. 16. 33.
[3] Cautelæ circa præcogn. Jurisprud. c. 12. §. 3.
[4] Elem. Philosoph. Instrum. P. IIII.

ficam disciplinam in partes accuratissime diviserunt, & singulas suis nominibus insigniverunt, & eas seorsum, idque acerrimo ingenio, explanarunt. Quidquid igitur Metaphysicum Antiquiores appellarunt, diviserunt Recentiores philosophi in partes duas, *Ontologiam*, & *Pneumatologiam*. Hanc rursum in *Psychologiam*, & *Theologiam Naturalem* partiti sunt. *Ontologia* de ente, ejusque proprietatibus generatim differit. *Psychologia* de anima hominis, ac illius adfectionibus, & complexione; seu, ut Physici vocant, unione ejus & corporis. *Theologia* vero *Naturalis* de Deo, & Angelis: quae ultima pars *Daemonologia* a non nullis appellari claritatis gratia solet. Quam disputandi viam Joannes Clercius, & maxime Chr. Wolfius ante alios secutus est, qui Wolfius aliquot partes iterum in alias dispertivit.

In singulis autem partibus explanandis quanto studio & accuratione Recentiores versati sint, ii solum judicare poterunt, qui Litterariam historiam, praesertim a conditis Academiis Regiis, paene cognitam habeant & exploratam. Illud pro certo adfirmare possumus, tanto in lumine a quinquaginta ante annis argumentum Metaphysicum positum esse, quanto Antiquiores metaphysici vix suspicari potuerunt. Quod eorumdem Recentiorum scripta declarant: in quibus singulae Metaphysicae partes intricatiores accurate, & judicio explanantur. Quae hoc loco breviter perstringere non alienum videtur a consilio operis. Saltim vestri gratia, Adolescentes optimi, qui in recentioribus istis & disputationibus, & libris plane hospites estis, praecipua argumenta, inlustrioresque auctores percen-

censere inopportunum non erit. Habebitisque nobis gratiam, quod fontes, unde haurire possitis, cum per ætatem, & doctrinam licuerit, sine ulla ambiguitate vobis aperiamus. Quidquid dicant scioli quidam, qui notitiam auctorum, quasi ad faciendum bonum Philosophum importunam, irrident, cachinnisque excipiunt: quos in tantis an ignorantiæ, an dementiæ, tenebris versari, patimur æquo animo. Revertor ad propositum.

I. Quod ad *Ontologiam* spectat, de *principio rationis sufficientis* accuratissime disputatum est a philosophis Recentioribus. Leibnizius, ac Wolfius eam omni studio defendunt, eorumque sectatores, Straehlerus, Carpovius, Bylfingerus, Ludovicius, Hagmaierus, & reliqui. Contra vero Philosophi gravissimi, qui Leibnizium, & Wolfium magni faciunt, eam confutant, velut Hollmannus, Langius, Gottschedius, Mullerus, ceterique, qui *Harmoniam præstabilitam* rejiciunt: &, quod mirabilius, eorum aliquis, qui *Harmoniam* non omnino explodit, ut Reinbeckius *Comment. de Harmon. Præstab. p.45.*

Nec minus vehementer iidem Recentiores de existentia *vacui* contenderunt. Negant Cartesius, Malebranchius, Leibnizius, Hartsoekerus, Wolfius, aliique viri gravissimi. Exstare vero magna rationum copia efficiunt Gassendus Newtonus, Gravesandius, Musschenbroekius, Lockius, & alii nimis multi.

Item de natura *spatii vacui* acerrime decertarunt inter se philosophi Moderni. Cartesius secundum

dum *Aristotelem* [1] spatium a corpore non distinguit. Cordemæus *nihilum Physicum*, seu *possibilitatem ponendorum corporum* esse putat: a quo non longe abit Weigelius, Stair, aliique. At Morus, Newtonus, ejusque adseclæ aliqui, veluti Raphsonus, Clarckius, hujusque Apologista, [2] contendunt, spatium esse ipsum Deum. Contra Apologistæ adversarius [3] aliique contrariam sententiam defendunt. Sed hæc, aliaque Cosmologica ad Physicam magis, quam ad Ontologiam, pertinere videntur.

Præterea de *indiscernibilibus* seu *individuis* itidem disputarunt Moderni magno acumine ingenii. Leibnizius individua solo numero diversa acriter negabat, itemque Wolfius, ejusque sectatores. At Clarckius cum Leibnizio disputans pro iis pugnabat. Ex quibus ceteri, qui post fuere, & argumenta,

---

[1] Physic. L.IIII. c.3. text.12. & c.4. text.35. & c.11. & 13. & 12. *ubi postquam probavit penetrationem* tesseræ *&* inanis *esse fictam*; *non secus ac tesseræ, & tesseræ, ita quærit*: τί οὖν διοίσει τὸ τοῦ κύβου σῶμα τοῦ ἴσου κενοῦ καὶ τόπου. καὶ εἰ δύο τοιαῦτα, διὰ τί οὐ καὶ ὁποσαοῦν ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται. *id est*: Quid ergo differet (*ratione dimensionis*) corpus tesseræ ab æquali inani & loco? & si duo ejusmodi, cur non etiam quotcumque in eodem erunt?

[2] *Libro Londini edito* 1732. *& inscripto*: A Defence of Dr. Clarkes Demonstration of the Being & attributes of God &c.

[3] *Libro itidem Londini edito* 1733. *& ita inscripto*: Dr. Clarkes Notions of space examined.

ta, & rationem disputandi sumsere, quæ duo mirifice amplificarunt.

II. Venio ad *Theologiam Naturalem*, quæ potissimum est consideranda. Innumeri autem nostra, & parentum memoria Athei exstitere, qui vel aperte, vel callide Deum esse negarent: [1] maximum omnium flagitium admittentes, naturæque ipsi, quæ Deum conditorem suum ex omni parte ostendit, aperte audacterque repugnantes. [2] Hos tamen alii, ut meriti erant, labefactarunt, perfregeruntque: qui adeo multi sunt, ut eos enumerare, id esset integrum librum scribere velle: quare nobiliores tantum indicabimus.

Ex

[1] *Atheismi historiam scripserunt ex Recentioribus non nulli, quos inter excellunt Jenkinus Thomasius* Historia Philosophica de Atheismo. 8. *J.Fr. Buddeus* Theses de Atheismo cum adnotationibus Adriani Buurt. Trajecti ad Rhenum 1737. 8. *& Jacob. Frideric. Reimmannus* Historia Atheismi. Hildes. 1725. 8.

[2] *Sint re vera Athei, an non, magna quæstio est. Nullos exstitisse Atheos, aliqui viri docti putarunt: maxime vero Antiquos philosophos nullo modo Atheos dici posse, contendit Joan. Christophorus* Wolfius *in libro* de Atheismi falso suspectis, *& alii post eum. E contrario veteres plures Atheos fuisse, defendit post alios Joannes Henricus Poppius* de Atheismo Philosophorum Gentilium celebriorum, *& Joannes Franciscus Buddeus* de Spinozismo Ante Spinozam, *itemque* in Thesibus de Atheismo cap. 1. *ubi alios facit Atheos Theoreticos* pri-

Ex Protestantibus ante alios in id incubuerunt, Samuel Parkerus, Radulphus Cudworthus, Joan. Rayus, Bentleyus, Derhamius, Samuel Clarckius, Nieuwenthytius, Jacquelotius, J. F. Buddeus, Christianus Wolfius, Hadrianus Buurt. Ex Catholicis P. D. Huetius, Magalotius, Fenelonus, Trevisanius, Franc. Lamius.

Cum autem duo superiori sæculo athei Theoretici inpietate sua præ ceteris nobilitati sint, & in omnium sermone versentur, *Benedictus de Spinoza* Batavus, & *Joannes Tolandus* Hibernus, qui libris editis suum atheismum declararint; eorum oppugnatores adducere erit operæ pretium. *Spinozam* confutarunt nimis multi: inlustriores sunt ex Protestantium cœtu Joannes Bredenburgius, Guil. Blyenburgius, Jacquelotius, Henricus Morus, Sam. Clarckius, Nieuwenthytius. [1] Ex nostris vero, Huetius, le Vassor, Franciscus Lamius, aliique. *Tolandum* labefactarunt ex illis, Jac. Fayus, J. F. Buddeus, & Clarckius. Ex nostris Morinus apud de Tilladet, sive Huetius, aliique.

Præsertim vero *de ratione demonstrandi exsistentiam Dei* summa animi contentione differuerunt non

B

primi ordinis, *alios* secundi: *quo ipso adversarii omnes in concordiam sine labore reducuntur. Saltim scripta, quæ hoc, & superiori sæculo ab adseclis vel Spinozæ, vel Tolandi, vel aliorum edita sunt, de exsistentia Atheorum, saltim* secundi ordinis, *dubitare non sinunt*.

[1] *Vide G. Frider. Jenichen* Historia Spinozismi Leenhofiani. Lipsiæ 1706. pag. 58. 74. *qui scripta enarrat*.

non nulli, ut Leibnizius, Wolfius, Clarckius, qui Metaphysica argumenta & demonstrationes, eas præsertim, quæ a contingentia rerum desumuntur, præter cetera extulerunt: reliqua, veluti ad propulsandos Atheos minus efficacia, prætermiserunt. At Jacquelotius, Derhamius, Nieuwenthytius, J. Rayus, aliique in argumentis Physicis explanandis industriam omnem posuerunt, eaque maxime prædicarunt.

De *Dæmonologia* item acerrime disputatum est a duobus ante sæculis. Nam tametsi de Dæmoniis, seu Laribus, & Geniis Veteres non modo Ethnici, sed etiam Christiani, itemqne Scholastici copiose locuti sint; tamen multo copiosius extrema hac ætate id factum est. Quæstio autem erat præsertim de apparitionibus Dæmonum malorum, de eorum operationibus, de spectris, de sagis, de veneficis. Negarunt has operationes Dæmonum satis multi eruditi: quo in numero sunt Antonius Van Dale *de Oraculis Ethnicorum*, itemque de *Divinationibus Judæorum Idololatricis*: Fontenellius Academiæ Scientiarum Parisiensis a secretis in *Historia Oraculorum*: Chr. Thomasius *in Disputat. de crimine Magiæ*, & in aliis scriptis: & præter ceteros, qui adduci possent, Balthasar Beckerus *in Mundo suo fascinato*, quem anno CIƆIƆCLXXXXI. edidit.

Sed Van Dalio, & Fontenellio respondit Franciscus Baltus Jesuita, *dans la Reponse a l'histoire des Oracles de Mr. de Fontenelle*. Thomasio vero Carol. Frider. Romani libro inscripto: *Schediasma Polemicum expendens quæstionem, an dentur spectra, magi, & sagæ*. Beckero demum, qui ob inauditas opiniones quasdam innumeros in se adver-

verſarios incitarat, ita multi reſponderunt, ut facile enumerari non poſſint: excellunt Melch. Leydeckerus, Van der Wayen, Simon de Vries, Joannes Aalſtius, & Paullus Steenwinckel, Petrus Poiretus, P. Van Maſtricht, Van der Hooght, aliique laudati a Grappio in *Theologia recens controverſa continuata*.

Addendi his ſunt illi, qui in operationibus ſpirituum percenſendis, defendendiſque egregie laborarunt; cujuſmodi ſunt Henricus Morus, Joſephus Glanvilius in *Sadducæiſmo triumphato*, Lambertus Daneus, Teophilus Spizelius, Martinus Antonius Delrio, Eraſmus Franciſcus, ceterique, qui tamen non omnes eodem pretio cenſentur, eademque utuntur ἀκρίβειᾳ quæ in hoc negotio potiſſimum deſiderari non debet.

III. Etiam *Pſychologia* luculentam decertationum materiam præbuit. Nam quidam Stratonis Lampſaceni Peripatetici ſententiam ab oblivione vindicantes, defenderunt, animam humanam eſſe materialem ſeu materiam, quæ materia vi quadam ſua vitali, & plaſtica, non vero ratione aliqua, & ſenſu, ſingulas materiæ partes conformet alio & alio modo: quos *Materialiſtas* vocant. [1] Quod ipſum ſed aliis, & aliis verbis præter Hobbeſium,

 & Spi-

[1] *Ut veteres Materialiſtæ & multi, & varii fuere, & varia cogitarunt, ita & recentiores in varias ſententias ivere. Veterum aliter de animi humani natura philoſophabatur Empedocles, aliter Zeno Cittieus, aliter Ariſtoxenus, aliter Xenocrates, aliter Dicæarchus, ceteri, tametſi omnes Materia-*

& Spinozam, inpios homines, defendere conatus est alter inpius, Guilelmus Cowardus medicus Londinensis in *Cogitationibus Posterioribus de Anima*, & in *Vindicatione rationis, & religionis contra imposturas Philosophiæ*. Sed inpudentissimum, & stolidissimum hominem perfregerunt Joannes Broughtonus, edito *Tractatu de Natura Animæ Rationalis*; itemque Menardus, Lesleyus, Asshetonus, aliique. Eumdem errorem admisit hoc sæculo Hocheisenius, quem Bucherus refutavit. Ut ea taceam, quæ de facultatibus animæ Cartesiani, Leibniziani, aliique differuerunt.

Neque vero minori contentione & animi, & corporis *Libertatem animi nostri* defenderunt philosophi Recentiores contra Hobbesium, qui fatalem quamdam necessitatem inducere conabatur, tollereque libertatem. Quod ille efficere præsertim adortus est quodam libro, quem contra Joannem Bramhallum episcopum Deriensem edidit. Eum tamen luculentissime confutarunt ex Anglis Cumberlandius *Disquis. Philos. de Legibus Nat*: ex Germanis Leibnizius *Consid. ad opus Hobbesii de Lib. necess. & casu fort*: ex Italis præter ceteros Moniglia *Dissert. contro i Fatal. Part.*2. Maiorem adhuc & acuminis, & sophismatum copiam ad eumdem errorem defendendum adduxit alter Anglus, Collinsius libro ita inscripto: *Recherches philosoph. sur la liberté de l'Hom-*

---

terialistæ essent. Vide Ciceron. Tuscul. Disp. L.I. c.9. seqq. *Ita & ex recentioribus Hobbesius, Tolandus, Spinoza, ceterique, etsi eamdem inpietatem defendant, varie se explicant, & ex diversis principiis sua ducunt.*

l'Homme: quem ex ipsis Anglis refutavit Clarckius *Remarq. sur un Liv. int. Recherches &c.* & in *epistolis* quibusdam: itemque laudatus Moniglia P.I. sect.4. Hæ tamen omnes decertationes vehementius instauratæ sunt postquam Leibnizius primo, tum Wolfius ediderunt systema *Harmoniæ Præstabilitæ*, ut explicarent complexionem animi & corporis, seu rationem qua alterum ab altero adficitur, & movetur. Nam quidam opponebant, ex prædicto systemate plane infirmari libertatem nostram. Alii e contrario systema Leibnizio-Wolfianum defendendum suscepere, ajentes, ex eo nequaquam offici humanæ voluntatis libertati: quod fecit singulari libro Christian. Wolfius, itemque Georgius Bernardus Bylfingerus [1] aliique Wolfiani.

Majori adhuc studio ac diligentia *copulationem*, & *commercium*, ut ita dicam, *corporis & animi* investigarunt Philosophi nostra memoria, ac parentum. Nam præter Scholasticos, qui systema *influxus* multo ante excogitarant, [2] duo nova systemata cogitata & inventa fuere. 1. *Adsistentiæ*, vel etiam *caussarum occasionalium*: [3] quorum primum

B 3

[1] *In* Dilucidat. Philos. §.302.

[2] *Systema* influxus Physici *in præsentia multi Philosophi gravissimi defendunt, etiam inter Germanos, contra Wolfium, & Leibnizium: veluti Gottsched.* Vindiciæ system. influxus Phys. Lipsiæ 1727. *Hollmannus* Differt.2. de Harmon. præstabilita a *Ruardus Andala* de Union. Ment. & Corp. Physica, *Langius*, *& alii*.

[3] *Systema* adsistentiæ *in hoc convenit cum syste-*

mum Cartesius, alterum Cartesiani primores; ut La Forge, Cordemæus, Malebranchius, Sylvanus Regisius, ceterique proposuerunt. [1] 2. *Harmonia præstabilita*, quod systema Leibnizius primus cogitavit, ceteri vero, ut Wolfius, Hanschius, Reinbeckius, Schreiberus, Bylfingerus, Billebius, Schlos-

---

stemate caussarum occasionalium, *quod utrumque tamquam certum ponat, nec animum aliquid facere in corpore, nec contra corpus in animo, aut ullum alterius in alterum influxum physicum esse. In hoc differt, quod in primo hominis animus etiamsi non possit motum producere in corpore, tamen motus a Deo producti mutandi potestatem habeat, lineamque pro lubitu alio & alio flectere possit. In altero animus nihil omnino facit in corpore, vel e contrario: sed Deus secundum leges a se latas, occasione volitionum animi, hunc vel illum motum in corpore facit: occasione vero motuum, qui in corpore ab ipso Deo excitantur, efficit animi sensus, perceptionesque. In hanc opinionem iverunt Cartesiani aliqui, ut occurrerent argumentis, quæ Cartesii systema labefactare videbantur.*

[1] *Petrus Aliacensis cardinalis, qui anno* 1425. *obiit*, L.4. Sententiar. *in Repertorio suo generali, saltim veluti probabilem ponit sententiam* caussarum occasionalium. *Quod idem putat Gabriel Biel e Societate Clericorum Vitæ Communis, in Academia Tubingensi Theologus, qui cessit e vita anno* 1495. *Quod eorum caussa dictum esto, qui propter ejusmodi opinionem Malebranchium, ceterosque* Occasionalistas *in invidiam vocant. Videsis Christophor. Scheiblerum* Metaph. L.II. cap.2. tit.19.

Schlosserus, aliique fusius, accuratiusquè exposuerunt. Quæ duo systemata eo consilio condita fuere a philosophis Recentioribus, ut ea, quæ in hac [corporis, & animi] vicissitudine dandi, accipiendique observantur, phænomena si non vere, saltim ingeniose, & non incommode explanarentur. Effecerint, an non, nostrum non est hoc loco judicare. Illud extra controversiam positum videtur, nihil ultra inveniri posse, quod non ab istis Philosophis pro ejusmodi opinionibus aut defendendis, aut profligandis fuerit excogitatum. [1]

Caussarum Occasionalium systema confutarunt illi, qui contra Cartesianos præsertim contra Malebranchium, qui hoc systema perpolivit & inlustravit, scripta ediderunt: quos inter referuntur Fr. Lamius, Sylvanus Regisius, Stair, Leibnizius, aliique: quibus tamen adseclæ Malebranchii aliquid respondendum putarunt. [2] B 4 *Har-*

---

[1] *Leibnizius quadam epistola ad Pfaffium data* [*vide* Acta Erudit. Lipsiæ 1728. *pag.*125.] *ait, se* harmoniam præstabilitam *veluti fabulam philosophicam jocandi caussa excogitasse. Verum tam serio, tamque vehementer postea pro ea pugnavit, ut suspicionem ingerat lectori eum ex animi sententia id judicasse, & saltim, ex consuetudine eam legendi & tractandi, nubem pro Junone accepisse.*

[2] *Eorum, qui, pro* caussis occasionalibus *steterunt, nemo, mea sententia, tolerabiliorem explicationem adduxit, quam Cl. Sturmius* Phys. Tom. I. c. 4. Επίκρισις ἐκλεκτικὴ 4. in Hypoth.2. pag. m. 165. seqq. *quæ non difficulter ad bonum sensum revocari potest: saltim ostendit, multum hoc loco de nomine disputari.*

Harmoniam præstabilitam, tamquam opinionem paradoxam, multo plures Philosophi insectati sunt, ut Foucherius, P. Bayle, Tourneminius, Franciscus Lamius, Clarckius, Sthalius, aliique: quibus ipsemet Leibnizius seorsum respondit: sed multo diligentius, largiusque Bylfingerus, [1] qui omnia, quæ contra objici possent, accurate exposuit, &, ut sibi videtur, refutavit. [2]

Multum itidem *de origine animæ*[3] disputatum est a Recentioribus philosophis, qui controversiam pæne sopitam subtiliter disquirendo iterum in scenam revocarunt. Et sane fuit olim hæc apud Antiquos philosophos nobilis controversia, quæ acutio-

[1] De Harmonia animi, & corporis humani ex mente Leibnizii. Lipsiæ 1723. 8.

[2] *Vide Ludovicium in* Histor. Philos. Leibnizianæ, *itemque in* Histor. Philos. Wolfianæ, *qui libros omnes percenset*.

[3] *Opiniones de origine animæ & apud veteres Ethnicos, & Judæos, immo & apud Christianos variæ fuere:* „ *Super animæ statu*, inquit Hieronymus, *memini vestræ quæstiunculæ, immo maximæ Ecclesiasticæ quæstionis: utrum lapsa de cælo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, & Origines putant; an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, & Hispana Priscilliani hæresis suspicantur; an in thesauro habeantur Dei olim condita, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt; an quotidie a Deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud, quod in Evangelio scriptum est:* Pater „ meus

tiorum quorumque ingenia fatigavit. Quidam e materia educi animum putabant. Alii a parente cum femine in corpufculum prolis traduci judicarunt; quod extrema ætate ante alios Sennerti fchola tueri adorta eft. Alii a Deo creari, & in corpora, cum primum generantur, infundi animos defen-

---

„ meus ufque modo operatur, & ego operor; *an* „ *certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris,* „ *& maxima pars Occidentalium autumant; ut* „ *quomodo corpus ex corpore, fic anima nafcatur* „ *ex anima, & fimili cum brutis animantibus con-* „ *ditione fubfiftat.* „ Epift. ad Marcellinum, & Anapfychiam, Oper.Tom.IIII. part.2. p.642. edit. Martian. *Varias etiam fententias perfequitur Auguftinus* de Libero arbitr. L.III. c.21. *Judæos autem vel omnes, vel fere omnes exiftimaffe animas ante corpora exftitiffe, ait Menaffeh Ben Ifrael de* Creat. L.I. probl.15. p.61. *Id certum eft, PP. ufque ad VIIII. a Chrifto fæculum, & eo amplius, dubiam vifam effe fententiam de animarum origine, ut legi poteft apud Cl. Norifium cardinalem in* Vindiciis Auguftinianis c.4. §.3. *& Natalem Alexand. in* Hift. Ecclef. Sæculi V. cap.4. §.9. *Habemus a concilio Lateranenfi IIII. anno* CIↃCCXV. *cap. de* Fide Cathol. *decretum hoc:* „ *Deus fua omnipotenti virtute fimul ab initio* „ *temporis utramque de nihilo condidit creaturam,* „ *fpiritualem & corporalem, Angelicam videlicet* „ *& Mundanam: ac deinde humanam quafi com-* „ *munem ex fpiritu & corpore conftitutam.* „ *Itaque Theologi fecundum P. Lombardum piam fententiam, nempe animas tunc creari cum corporibus infunduntur, defendere folent.*

ſendebant. Poſtremo alii e cælo, vel aſtris, vel neſcio quo loco induci in corpora humana animum exiſtimabant, tametſi non omnes eodem modo: ut Morus, Leibnizius, Planerus. Ex quo *Traductianorum*, *Creatianorum*, *Inducianorum* ſectæ ſuperiori ſæculo rurſum auditæ fuere, quæ turbas nimis multas in ſcholas induxerunt.

Atque hæc, Adoleſcentes, de Metaphyſicæ hiſtoria veſtri gratia dicta ſunto. Superſedeo reliquis decertationibus minoris momenti, quæ ab non nullis Metaphyſicis inſtitutæ ſunt, propterea quod ad alias diſciplinas ſpectare jure optimo videantur. Hæc ſatis planum faciunt, quam claro lumine Recentiores noſtri diſputationes illas veteres colluſtrarint: quantumque addiderint, ut diſciplina ipſa nugis liberata perfectionem quamdam, & veluti maturitatem adipiſceretur: & uſui eſſet tum diſciplinis reliquis facilius addiſcendis, tum propulſandis hoſtibus religionis noſtræ.

ALOY-

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

DE

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER SECUNDUS

IN QUO

DE NATURA ET USU ONTOLOGIAE DISPUTATUR

CAPUT I.

Ostenditur quid sit Ontologia, & quo modo sit nata.

HOMINIS mens, quæ & miseria sua imbecilla est & tarda, & vitio voluntatis, ac sensuum tardior efficitur ad verum investigandum, uno adjumento expedita redditur ad id consequendum, nempe præceptis Logicæ disciplinæ: quæ & caussas erroris minutatim persequitur; & viam sternit, qua ex tanta errorum mole, quibus undique obruimur, emergamus; veritatemqne ipsam nudis oculis, id est, quam

quam minimo errandi periculo, contemplemur. Quod ipsum in Logica nostra copiose exposuimus. Et certe non alia medicina animi tarditati & infirmitati brevius, efficaciusque, quam Logica, medetur: quam si quis penitus cognoverit, in eaque valde exercitatus fuerit, non is ad veritatem explorandam, aliisque exponendam, qui finis ultimus germani Logici est, validiori auxilio opus habebit.

Unum illud superest, ut Logicæ præcepta ad singula argumenta recte applicemus: quod ipsum est in unaquaque re esse Logicum. Id vero ad singulas scientias pertinere evidens est: quarum est Logicæ artis præsidio verum, vel certum, vel probabile intra suos quæque terminos, investigare. [1] Sed

[1] *E.g.* 1. Physica *ex regulis Logicæ phænomena omnia accuratissime investigat, & comparat inter se. Ex phænomenis caussas secundum leges* probabilitatis, *id que analogiæ ope, explorat.*

2. Medicina *itidem, analogia duce, ex Logicæ præscripto morborum naturam probabiliter cognoscit: &, qua medicina sanari possint, probabili ratione declarat.*

3. Ethica *stricte accepta naturam hominis moralem, id est, naturam corporis, & mentis quatenus ad mores referuntur, explorat: variosque animi morbos iisdem legibus odoratur: tum ex* certitudinis *legibus eorum medicinam proponit, nempe summam felicitatem ac bonum, cujus effectus demonstrat, item que viam ad id perveniendi.*

4. Jurisprudentia Naturalis, *altera pars Ethi-*

Sed cum homines non modo disciplinæ rudes, verum etiam litteris exculti, alia & alia de caussa præcipitanter judicantes, ad præcepta Logices in singulis uniuscujusque disciplinæ partibus exponendis

---

ces, ex ipsa humana ratione, secundum regulas demonstrationis, *leges justi, & honesti deducit: atque de officiis hominum, quæ ex iis proficiscuntur, præcipit.*

5. Prudentia Civilis, *tertia Ethices pars, quæ Politicam itidem comprehendit, & quæ prudentiæ regulas exponit; & ipsa legibus* demonstrandi *utitur interdum, ut ex suis principiis conclusiones germanas cogat: interdum legibus* probabilitatis, *quarum ope examinat, an hoc, vel illo casu leges habeant locum, an aliter.*

6. Jurisprudentia Civilis, & Pontificia *ex præceptis* Hermeneutices *vim Legum explanat: tum doctrinam* probabilitatis *adhibens, probabiliter cognoscit, an singulæ res, quæ accidunt, sub hac vel illa lege contineantur; id est, ex ea finiri ac judicari possint.*

7. Theologia Naturalis *ex legibus* demonstrationum, *quæ in Logica traduntur, exsistentiam unius Dei, ejusque proprietates demonstrat.*

8. Theologia Revelata *legibus illis utens, quæ de* evidentia morali *tractant, primum ostendit, scripturam Sacram a Deo traditam fuisse. Tum certo demonstrat, eodem sensu accipiendam, quo Catholica ecclesia accipit. Postremo ex rebus revelatis quædam certo, quædam probabiliter, quæ magis necessaria videantur, deducit. Utitur etiam regulis* Her-

dis cogitationes suas exigere haud raro omittant; quibusdam illi præsidiis ante muniendi videntur, quam in singulas scientias & artes se inmergant: quo facilius illa judicandi præcepta, quæ in Logicis generatim didicerunt, ad unaquæque argumenta aptare possint: seu, quod idem est, de singulis argumentis recte dijudicare. De his vero hoc libro est considerandum.

Jam vero præcipua lex investigandi verum in singulis disciplinis est, *argumentum suum ita accurate, atque omni ex parte considerare, ut unæquæque ejusdem proprietates cognitæ sint*: nam quo plures proprietates, quoque distinctius eas cognoscimus, eo magis ad naturæ clariorem cognitionem accedimus. [1]

Porro autem proprietates uniuscujusque rei vel communes cum reliquis sunt, vel singularum rerum peculiares. Quare ut recto ordine in tradendis disciplinis progrediamur, oportet ut, quæ com-

---

Hermeneutices *ad exponendum sensum locorum utriusque Testamenti, & Conciliorum, & Veterum episcoporum. Adeo nulla disciplina est, quæ regulas Logicæ non adhibeat ad verum inveniendum. Consule quæ diximus in* Apparatu nostro Part.I. L.2. cap.3.

[1] *Rei uniuscujusque naturam non nisi ex proprietatibus & modis cognitis venari nos posse, perspicuum est. De hac vero re egimus in* Logica L.II. p.1. c.10. & 11. §.1. *ubi de* idea substantiarum: & L.IIII. part.2. cap.1. & *sæpe alibi. Itaque hæc lex & in re Physica, & Morali locum sibi facit: immo vero in omnibus omnino disciplinis.*

communes proprietates ſunt, prius exponantur: cum quod magis conſpicuæ ſunt; tum quod ex iis ad ſingularum proprietatum cognitionem facilius argumentando devenimus; tum demum quia ſine ullo negotio eæ ante explorari & intelligi poſſunt.

Quæ vero ſunt communia diſciplinis omnibus; vel ſunt *principia aliqua*, id eſt axiomata generalia, quas *primas veritates* nuncupamus; vel *vocabula*, quibus ea exprimi ſolent. Utræque igitur ante cognoſci debent, quam diſciplinæ ſingulæ exponantur.

Porro hæ duæ res diſciplinam quamdam faciunt, quam, ſi reſpicimus argumentum, *Ontologiam*, ſeu *Ontoſophiam* vocamus; ſin uſum reſpicimus, *Primam philoſophiam*. Cum enim ejuſmodi diſciplinæ argumentum ſit, de proprietatibus *Entis* generatim diſputare, vocatur *Ontologia*, quaſi dicas, *ſcientia de Ente*: ὂν enim Græcis idem ſonat, quod Latinis philoſophis *Ens*. [1] Cum vero tales notitiæ uſui ſint in ſingulis diſciplinis, atque ante eas cognoſci debeant, ea de cauſſa non nullis *Prima philoſophia* nominantur.

Ca-

[1] *Ut ab* ὄντος & λόγος Ontologia, *ſeu* ſermo de ente, *ita ab* ὄντος & σόφος Ontoſophia, *id eſt* philoſophia entis, *vocabulum natum eſt*.

Caput II.

Docet cui usui & utilitati sit Ontologia.

Hinc perspicuum est, *Ontologiam*, si ea recte & ex merito æstimatur, nihil aliud esse, quam *præfationem* quamdam, & *prolegomena*, ut ita dicam, *scientiarum omnium*: propterea quia & axiomata communia suppeditat, & nomina generalia definit, quo facilius singula ad certas classes revocare, suis nominibus distinguere, ac ex principiis clarissimis inlustrare possimus: &, quod inde fit consequens, res omnes plane ac distincte cognoscere, de iisque ordine ac ratione disserere.

Hæc si recte expenderitis, nullo labore intelligetis, quanto in singulis disciplinis tradendis Ontologia usui sit: quantumque adjumenti tum ad recte disserendum, tum ad rem quamque aliis exponendam adferat ipsa. Quare cum Ontologia veluti fax quædam lumen faciat disciplinis reliquis, illud liquido exsistit, nihil adolescentibus utilius esse Ontologia, si ea recte tradatur: nihil eadem perniciosius, si abstrusis, & inanibus controversiis oneretur, ac perturbate exponatur. Ut enim corpora exilia affabre elaborata meridiano Soli exposita tanta lucis copia perfunduntur, ut vel minores recessus, & partes exilissimas distingui sinant, ac pulcritudinem suam omnem intuentibus & investigantibus ostendant; eadem vero Lunæ splendori objecta, non modo minimas partes oculis eripiunt, sed etiam elegantiam, immo & colorem deperdunt adeo, interdum ut informia quædam corpora & rudia videan-

deantur; ita disciplinæ singulæ si ad germanæ Ontologiæ regulas expendantur, perspicuæ sunt, faciles, nulloque negotio intelligi possunt: sin autem ad confusam illam non nullorum Ontologiam referantur, tam obscuræ evadunt, ut nihil aptius ad miscendas veras & perspicuas humanæ rationis, id est logicæ Naturalis, regulas inveniri possit.

Itaque boni Metaphysici est ita Ontologiam tractare, ut ad finem, ad quem illa est inventa, compendiaria via adolescentes ducere possit. Quare ea tantum in Ontologia tradi debent, quæ, rebus sine ullo præjudicio examinatis, ad id consequendum quam maxime accommodata videantur. Neque vero id solum, sed etiam quanta fieri potest claritate & brevitate eadem argumenta tractari debent.

Duo itaque in Ontologia omnino præstanda sunt: Alterum, nomina, quæ in usu sunt apud Philosophos, quæque non unius, aut alterius scientiæ peculiares, sed ad omnes pertinent, accurate explicare, eisque certam & claram notionem subjungere, ut ex illis disputantes confusionem omnem vitemus, rem aperte intelligamus: id est, singulas objecti partes, seu proprietates seorsum & abstracte consideremus, [1] ideoque sine ulla obscuritate rem ipsam cognoscamus: cujus defectu plerique omnes errores in singulis disciplinis nascuntur, ut

C in

[1] *Considerare singulatim proprietates illas, quæ reapse conjunctæ sunt, illud est, quod vocamus* abstrahere unam ab alia: *& proprietas illa seorsum sumta vocatur* abstracta. *Consule, quæ dicemus infra Libro IIII. cap.2. ubi de* Ente.

in Logica disputavimus. [1] Alterum, axiomata quædam generalia, si qua ex illis duci possunt, tamquam certos canonas constituere, ut eorum adjumento in singulis argumentis alias & alias cognitiones veras & utiles elicere, falsas & inutiles controversias vitare queamus. [2]

Caput III.

Demonstratur Metaphysicos Scholæ haud recte Ontologiam pertractasse.

HAEC quoniam Scholastici non animadverterunt, tam perturbate Ontologiam [3] tradiderunt, nihil ut obscurius, & perturbatius cogitari possit: nihil ad verum Ontologiæ finem adipiscendum inutilius, immo vero nihil perniciosius.

Atque ego, Adolescentes humanissimi, me in invidioso argumento vel invitum versari sentio. Quod ipsum etiamsi in libris meis non uno tantum loco studiose vitavi, ne viderer morosis quibusdam atque ineptissimis censoribus, quorum satis copiosus est numerus, Aristotelicos vellicare velle, eosque dedita opera frequenter exagitare; tamen vel ipse rerum ordo atque disciplinæ facies me volentem nolentem impulit in hunc locum, ut de eorum Meta-

[1] *Libro II. part.2. præsertim cap.3.*

[2] *Nulli alteri usui esse posse* Ontologiam *in tradendis disciplinis, rem sine ullo præjudicio consideranti evidens est.*

[3] *Scholasticorum Metaphysica nihil erat aliud quam* Ontologia.

taphysica tractandi ratione differerem: quamque bene, aut male de Ontologia mereantur, explicarem. Quid? ego in hac Europæ luce, in media Urbe scribens, ubi Pontificis Max. beneficio, ac omnium ordinum favore Eclectica philosophia tanto cum plausu exponitur, res omnes pro merito æstimantur, nec jam Veterum philosophorum sensa, sed humanæ rationis præcepta, in iis, quæ naturæ vires non excedunt, expenduntur, ea sola pro regula habentur; verear, quid de Ontologia superiorum sæculorum docti viri censeant, explicare? Quid? propter invidorum malivolentiam, & sycophantarum ineptissimas reprehensiones abstineam ab iis exponendis, quæ vobis recte instituendis necessaria sunt? Quod si id facerem, si tam levi de caussa officio deessem, tum ego indoctus plane, tum parvi animi, tum nullius consilii essem.

Quamobrem sciant obtrectatores isti Recentiorum philosophorum, me nulli eorum esse inimicum, nulli litem intentare, immo vero nullam talium vituperationum rationem habere. Quod si aliqui eorum se a nobis læsos, & male acceptos esse clamitant, ipsi sponte se produnt, atque talium flagitiorum reos esse vel nullo accusante declarant. Sed hæc hactenus.

Nos vero, Adolescentes ornatissimi, religioni ducimus ea tacere, quæ disciplinæ, quam tradimus, inlustrandæ, necessaria esse viri doctissimi & clarissimi arbitrantur. Quare de Ontologia Scholasticorum quædam sine odio, & gratia, ut Historicum, ac Philosophum decet, breviter explicabimus.

Igitur Scholastici philosophi plurima in tra-

denda Ontologia peccarunt, quæ Ontologiam ipsam non modo inutilem, non odiosam, sed ne intelligibilem quidem fecerunt. Quæ omnia ex male intellecta Ontologiæ natura vitia profecta sunt. Nam nec Aristotelis mentem secuti sunt, [1] nec naturæ rationem. Cum enim non animadverterent, ad quem finem Ontologia fuerit excogitata, cuique usui sit, quod ante monuimus; non eam ad reliquarum scientiarum utilitatem retulerunt; sed in ea tamquam scopo constiterunt: atque hunc finem sibi proposuerunt, subtiliter, & sine ullo fine disputare; altercandoque ostentare summum ingenii acumen. Hinc illa de *objecto communi & multiplici* copiosissima disputatio: hinc perpetua contentio de *universalibus*, de *conceptu entis*, de *præcisionibus*, *& distinctionibus*, de *transcendentiis*, de *principio individuationis*, de *ente rationis*, de *negationibus*, de *regulis prædicamentalibus*, de *prædicamentis*, præsertim de *subsistentia*, & *relatione*; itemque de *possibilitate* plurimorum entium, & hujus generis alia obscurissima, & intricatissima, quæ ego cum nec essem nimis tardus, nec in iis parum temporis & studii consumsissem, idque magno meo incommodo, non erubesco profiteri, numquam intellexi: cumque a viris & bonis, & doctis requisive-

[1] *Superiori libro cap. 1. ostendimus, Aristotelem in* Metaphysicorum *libris proposuisse sibi* de ideis illis æternis, *seu* substantiis inmutabilibus Platonis *explicare; ex quibus tamquam idearum fonte cetera per varios* emanationis *gradus nascantur. Quare ejus* Ontologia *cum* theologia Naturali *arctissime conjuncta erat.*

fiverim, quid ipsi experti fuissent, nec eos aliquid plane intellexisse cognovi.

At intelligant: quid, quæso, adferunt subsidii ejusmodi disputationes ad faciliorem reliquarum scientiarum intelligentiam? nullum profecto. E contrario duo hinc & gravissima impedimenta nascuntur, quæ ceterarum intelligentiam penitus retardant. Alterum, quod tempus omne consumunt rebus & plane inutilibus, & quæ humana ratione expediri non possunt: ut sunt, tot inter alia, *possibilitates* illæ innumerabilium rerum, de quibus tam fidenter dijudicant, quasi suis oculis cernerent. Cum tamen perspicuum sit, nulla nos habere principia, ex quibus de rebus *possibilibus* vel adfirmare aliquid, vel negare possimus: si unum & item aliud, quod raro se offert, excipimus. Ex quo tanta confusio exsistit idearum, ut miseri adolescentes, qui talibus imbuuntur, vix umquam clare, & ex merito de rebus ullis judicare queant. Alterum, quod Ontologiam cum Physica, & Theologia tum Naturali, tum Revelata ita confundunt, ut, quid utraque sit, internosci nequeat. Nam multa de *continuo*, de *quantitate*, de *accidentibus*, de *qualitatibus*, de *motu*, de *vacuo*, aliisque hujusmodi ex Physica sumunt: multa de *subsistentia*, de *relatione*, de *exsistentia definitiva* ex Theologia divinitus tradita, seu Revelata: non nulla ex theologia Naturali adhibent, ut cum quærunt, *an propositio* Deus est *sit per se nota secundum se, an quoad nos*: quam quæstionem ita cum aliis miscent de *conceptu entis*, ut, quid utraque sibi velit, nemo facile intelligat.

Et quamquam Ontologia, uti diximus, ea sit, quæ singulas uniuscujusque rei proprietates clare, & ordine considerare docet, quo facilius & accuratius res ipsas examinare, de iisque recte judicare possimus; tamen Metaphysica illa Scholasticorum, tantum abest hæc præstet, ut omnia mirandum in modum confundat, eamdemque confusionem in reliquas disciplinas inducat. Et, quod miremini, ne ipsi quidem, quod sibi in Metaphysica sua disputandum proposuerunt, plane intelligunt, nedum aliis exponere sciunt.

Miratus sum haud ita pridem oscitantem sapientiam cujusdam Peripatetici bene noti, qui cum in procemio Metaphysicæ fateatur, *objectum adæquatum Metaphysicæ esse ens reale*; tamen eodem loco declarat, disputationes de *ente rationis* ad Metaphysicam spectare, de quibus tamen ille in Logica sua sine ullo fine disputat. [quod alii in Metaphysica faciunt] Deinde cum ponat, *objectum adtributionis Metaphysicæ esse Deum, ad quod objectum cognoscendum referantur omnia, quæ in illa scientia tractantur*; ipse tamen totam Metaphysicam suam rebus abstractis & subtilibus absolvit: de *Dei exsistentia* vero non nisi capite prope ultimum differit, idque tam breviter, leviterque, ut maior pars capitis in locis Scripturæ, ac PP. percensendis, & hujus generis aliis importunis, consumatur: argumenta vero illa naturæ Physica, & Metaphysica, quibus hæc veritas perspicue ac firmissime contra Atheos demonstratur, silentio prætereat, tantum quædam adferat inter vias. Postremo cum lectorem moneat, *Metaphysicam præter ens reale, considerare etiam Deum, & Angelos*; de Angelis in Metaphysica

sua

sua ne verbum unum quidem facit. Ita occæcant mentem subtiles illæ disputationes Metaphysicæ, quibus hic auctor delectatur, ut ipse, qui e superiori loco docere alios sibi proponit, quid sibi velit, non animadvertat, nec, quod pollicitus est, præstet. Quæ vero de uno dico, de omnibus dicta putatote, qui eadem chorda oberrant. Nisi quod aliqui *Universalia*, & *Prædicamenta* in Logica exponunt, alii in Metaphysica, sed eadem ratione omnes.

Possum, Adolescentes, vobis, adductis eorum locis, meridiana luce clarius demonstrare, quam confusas ideas Ontologiæ, atque adeo Metaphysicæ habeant Scholastici etiam primi ordinis: sed res adeo nota est, ut orationem nostram non desideret. Hoc breviter dico, tam vagam & incertam notionem huic vocabulo *Metaphysica* supponi, ut alias & alias disciplinas sub ea appellatione tractare consentaneum judicarint. Quidam, & is quidem doctissimus, ac gravissimus, tam late hoc vocabulum accepit, ut res longe dissimiles eo insignire non dubitarit. In quo, ut plerique docti judicarunt, tria ille admisit grandia errata. Nam primum Physicam, & Ontologiam Peripateticam sub nomine *Metaphysicæ* exponit. Deinde tot addit de divinis proprietatibus, nempe de *invisibilitate Dei*, *incomprehensibilitate*, *infallibilitate*, *scientia*, *voluntate*, *libertate*, aliisque ad theologiam Scholasticam pertinentibus, ut ipsemet in præfatione errorem suum agnoscere, & excusationem aliquam parare coactus fuerit. Sed errorem errore auxit. Nam cum tam multa de rebus a Deo manifestatis dixerit, nihilominus contendit adhuc, *se luminis naturalis, atque adeo Metaphysicæ limites* non exiisse.

se. Postremo etsi fateatur, *Deum esse primum ac præcipuum Metaphysicæ objectum; seque breviter complexurum omnia, quæ Naturalis theologia de Deo docet, abstinendo ab his, quæ sola revelatione habentur, aut haberi possint*; & re vera de primo motore æternum disputet; tamen exsistentiam unius Dei contra Atheorum, & Polytheorum argumenta illa intricatissima, quod facere deberet, non probat.

Qualem, quæso, ideam Ontologiæ, seu Metaphysicæ habere putatis eum, qui Philosophiam omnem & *Metaphysicam* esse, & ita appellari debere censeat? qui cum eo libro declaret, se *XII. Metaphysicorum* libros explanandos sumsisse; tamen iis *VIII. Physicorum* alios prudens ac sciens adjungat? qui fines humanæ rationis, ac divinæ revelationis non internoscat? qui putet res divina declaratione cognitas ad Metaphysicam revocari posse? Quod si *Metaphysicam* ea de caussa inscripsit, quod animadverterit Physicam omnem Scholasticam abstractis notionibus tantum contineri, deque iis Metaphysicorum vulgarium more subtiliter disputare; ne sic quidem ulla ratione excusari potest. Nam primum non animadvertit, quid apud Peripateticos suos significet *Physica*: deinde partes Philosophiæ omnes mirifice confudit. Eodem jure Logicam, eodem theologiam Scholasticam *Metaphysicam* inscribere posset: quod in viro docto, & qui Philosophus haberi amat, ferendum non est.

Sed nolo, Adolescentes moderatissimi, viros gravissimos, & qui apud quosdam veteri philosophandi viæ addictos summo in pretio sunt, risui objicere, si omnia errata minutatim exposuero, quæ

in

in eorum libris se offerunt. Fateor hæc hominum vitia non esse, sed ætatis, in qua non dum severioribus disciplinis maxime Philosophiæ adfulserat lux illa & pura, & copiosa, quæ postea eluxit. Unum doleo tanta ingenia, ut illa erant Scholasticorum quorumdam, in tam leves, & obscuras, & inutiles sententias incidisse: quæ nostra ætate veris Philosophis, qui ea interdum considerant, risum movere solent; delicatioribus vero stomachum, & contemptum: idque adeo, ut *Metaphysici* nomen apud eos, quasi obscuri, & inepti Philosophi nomen habeatur.

Hæc satis sint, Adolescentes, ut intelligatis; Philosophos illos, qui Ontologiam Scholæ ritu exposuerunt, male de ea meritos haberi: cum quod eam ad finem suum non direxerunt; tum quod multa importuna, & vix intelligibilia adhibentes, Ontologiam inplicarunt potius, quam explicarunt: talemque reddiderunt, quæ nulli usui sit addiscendis optimis disciplinis.

Caput IIII.

Docet Philosophos Recentiores Ontologiam accuratius exposuisse, sed alios alio modo.

QUAE cum cognovissent Recentiores philosophi, atque sibi proposuissent, Ontologiam ad finem, ad quem illa fuit excogitata, referre conformareque; primum eam ab aliis disputationibus, quæ ad ceteras scientias pertinent, separaverunt, & quamdam disciplinam separatam constitue-

tuerunt. Deinde res omnes, quæ non modo reliquis disciplinis non opitulantur, sed nullo modo intelligi, nullaque ratione naturæ finiri possunt, removerunt: quod hominis, qui modo sanus sit, esse non putarunt ea ignorare, quæ facta sunt; de rebus vero, quæ fieri possunt, vel non possunt, esse sollicitum. Postremo ea, quæ reliqua fuerunt, & non nihil utilitatis habere cognoverunt, ita tractarunt, ut & clare, & breviter, & ordine quam aptissimo exponerentur.

Hæc vero non uno eodemque tempore philosophi Recentiores præstiterunt: sed ex infimo statu, ut sunt res humanæ omnes, veluti per gradus ad suum fastigium Ontologia pervenit, quod supra demonstravimus. [1] Nam tametsi primi illi Instauratores Philosophiæ superiori sæculo vulnera multa Ontologiæ sanarunt; ea tamen reliquerunt, quæ satis essent, ut universum Ontologiæ corpus quasi tabe quadam contaminaretur. Quare non nisi sæculo nostro, idque post multum laborem, & meditationem, Ontologia vero colori, & sanitati restituta est; medicinam, ut ita dicam, parantibus, in Anglia Joanne Lockio, in Germania Christiano Thomasio: qui duo Philosophi Metaphysicos ab illo veterno excitarunt, in quo tot sæcula, ne dum tot annos, etiam viri cetera docti, & oculati, jacuerunt.

Sed quoniam de his auctoribus diximus in Logica, quæ necessaria videbantur ut de eorum philosophandi ratione, de virtutibus, de erratis judicare possemus; ea tantum addemus in præsentia, quæ satis

[1] *L.I. cap.3. & 4.*

ſatis ſint ut aperte intelligatis, quidnam illi in tradenda Ontologia maxime peccarunt.

Porro ex dictis ſuperiore libro [1] manifeſtum eſt, pleroſque omnes Philoſophos, qui proximo ſæculo ſcriptis ejuſmodi nobilitati ſunt, duo in Metaphyſica tradenda errata admiſiſſe: Alterum, quod de retinendo vocabulo *Metaphyſica* nimis ſolliciti, multum temporis, & laboris conſumſere diſputantes, an nomini *Metaphyſica* aliæ & aliæ partes Philoſophiæ ſubjici poſſint. Ex quo illa varietas opinionum, de qua loco laudato diſſeruimus: aientibus aliis, Metaphyſicam comprehendere, præter *Ontologiam*, etiam *Pſychologiam*, & *Theologiam Naturalem*; aliis *Metaphyſicam* eſſe partem *Phyſicæ*, aliis partem *Logicæ*, aliis aliud omnino, uti alio loco diximus. Quaſi vero ſingulæ Philoſophiæ partes non ſuis nominibus diſtingui, & ad ſuas claſſes commode referri poſſint.

Alterum eſt, quod nimis multam operam & ſtudium poſuere in finiendis aliquibus controverſiis, quas ſi libero judicio examinamus, nihil diſputationis habere plane deprehendemus. Quibus vitiis Recentiores etiam acerrimi ingenii, & magni nominis infuſcantur: quorum animis neſcio quæ prava conſuetudo religionem injecit, ut aliquid ſubtilitatis retinerent in Ontologia, quo facilius Scholaſticorum ſermonem noſcere poſſent. Quaſi ex multitudinis judicio, non vero ex graviſſimorum hominum ſententia, judicanda ſint hæc. Et hæc primi.

At non nulli Philoſophi hac noſtra ætate de nomine *Metaphyſicæ* non laborantes, quod infinitæ con-

[1] *c.3.*

contentionis erat materia,diversas ejusdem disciplinæ partes fecerunt, quas certis nominibus significarunt. Velut Wolfius, & ejus adseclæ aliqui, qui *Ontologiam* a reliquis partibus seorsum disputaverunt.

Hi vero in contrarium vitium, ut mihi videntur quidem, incurrentes, dum vetera delere curant, tot alia addiderunt, ut haud sciam an implicatiorem eam disciplinam fecerint. Nam primum Ontologiam ipsam tam strictæ methodo Mathematicæ suppofuerunt, ut nihil supra: ex quo in demonstrandis rebus minutis, & plane perspicuis, & de quibus nemo, nisi ineptus, dubitet, præter modum occupatos fuisse necesse fuit: existimantes non nisi hac ratione res ordine *synthetico* demonstrari posse, quod omnino est falsum. [1]

Deinde, quod consequens fuit, inutilia plurima, demonstrationum inlustrandarum gratia, addiderunt, quæ mentem hebetant potius, quam acuunt, expeditamque reddunt. Ut illud mittam, eorum quosdam in recensendis Veterum, & Recentiorum placitis, in disputandis Physicis controversiis a proposi-

[1] *Si singulas argumenti partes ita disposuerimus, ut ea prius exponantur, quæ faciliora sunt; ex his reliqua deducantur, ita ut priora posterioribus lucem faciant, quantum per argumenti naturam licet; synthetico ordine philosophabimur, quin mentem oneremus apparatu illo* definitionum, axiomatum, theorematum, demonstrationum, lematum, *& ejus generis alia, quæ cum ad certa argumenta, veluti* Ontologiam, *applicantur, tantum abest mentem inlustrent, ut impediant potius, & confusionem pariant.*

posito alienis, verbo dicam, in ostentanda eruditione minime necessaria nimios extitisse: quod an bonæ methodi legibus consentaneum sit, viderint ipsi: saltim methodum illam Mathematicam, quam retinent, parum aut nihil argumento luminis adferre, clare demonstrant.

Tum eam ultra meritum extulerunt: ut qui eorum labores, qui volumina, qui elogia illa amplissima, quæ plenis manibus fundunt, recte perpenderit, plane intelligat, eos, qui talibus delectantur, haud recte de Metaphysica seu *Ontologia* judicare posse.

Postremo sibi ipsi non constant. Nam cum ponant, Metaphysicam esse disciplinam, *quæ notiones communes, quæ ad singula pertinent, distincte explicat*; tamen præter *Ontologiam*, de qua id vere dici posset, *Metaphysicæ* nomini subjiciunt *Cosmologiam*, seu disputationem de Mundo, quæ prior pars Physicæ est: & *Psychologiam*, seu de Anima, quæ itidem pars est Physicæ: & *Theologiam Naturalem*, seu de Deo, quæ etiam Physica est, vel potius prima Theologiæ pars. Non quod ego bellum nominibus movere velim, sed quod omnino rationi consentaneum videbatur, ut vel nomine *Metaphysicæ* sublato, disciplinas singulas seorsum pertractarent; vel eo retento, ea, quæ Physicæ partes sunt, ad scientiam *universalium* non revocarent: hoc magis quod iidem fatentur, *Ontologiam* principia suppeditare, ex quibus *Cosmologia*, *Psychologia*, & *Naturalis Theologia*, non secus ac ceteræ disciplinæ, inlustrantur.

Facile ut dicere possimus, ex singulis auctoribus, qui de hac disciplina accuratius scripsere, utilia multa, & commode dicta sumi posse: neutrum tamen

men nos vidisse, quod pace tantorum virorum dictum sit, qui modum teneret, quique Ontologiam ex omni parte perfectam ederet. [1] Ca-

[1] *Non est necesse eos confutare, qui Ontologiam quasi omnino inutilem judicantes, in contrarium cucurrerunt: veluti recentissimum illum Metaphysicum, de quo libro superiori commemoravimus: recte enim, an secus judicet, ejus Metaphysica declarat. Nam tametsi ponit veluti certum, nomina, de quibus Ontologia disputat, ita clara esse, ut vel rustici ea intelligant; ipse tamen, quod* Metaphysicam *non definiat, modo eam quadam acceptione usurpat, &* scientiam scientiarum *vocat; modo alia acceptione, & continet* Physicam. *Qui consultius faceret, si nobis explicaret, quid sit* scientia scientiarum, *quid* Metaphysica, *cur* Physicam *complecti debeat, cetera, quæ adfert. Præterea, quod nomina, quæ alii aliter accipiunt, & ex quorum definitione controversiæ plurimæ nascuntur, nusquam definiat; quod nova nomina, & insolita significatione inducat, ita confuse disputat, ut, quid ipse sibi velit, nemo facile intelligat: adeo ut, quo se a censura liberarit, alias, & alias explicationes subnectere consentaneum judicarit. Immo, quod vix credi potest, cum inpios Philosophos, quorum errores non nisi in varia acceptione verborum consistunt, confutare sibi sumat, tamen definitiones nominum nusquam adhibet, sed quasi exploratas ponit. Quæ tamen si accurate definiret, quot paralogismos adferat, quam multis, quæ intelligi omnino nequeunt, veluti plane sibi cognitis occupetur, facile animadverteret. Sed hæc tironum gratia monere satis*

CAPUT V.

Quo modo Ontologia sit pertractanda demonstrat.

EGO vero mihi persuadeo, Ontologiam utilitate non carere: minoris tamen esse utilitatis, saltem non tam esse necessariam, quam vulgo habetur. [1] Itaque ut de Ontologia recte judicemus, viamque de ea disputandi penitus cognoscamus, ipsum disciplinæ finem perpendamus oportet.

Cum autem Ontologia [ut sæpe jam diximus, sæpissime monere non erubescimus, immo vero innumerabilium præjudiciorum depellendorum caussa id inculcare Adolescentibus necessarium arbitramur] ad hoc fuerit excogitata, ut principia scientiarum omnium prius ponamus, & explicemus, quo facilius in singulis disciplinis verum inveniamus, aliisque commode & ordine explicemus; relinquitur ea tantum in Ontologia tradi opor-

---

satis fuerit: nemo enim studiis contritus, & qui de his judicare potest, novam hanc philosophandi rationem, opinor, probabit.

[1] *Veritas hujus propositionis ex iis, quæ de Ontologia Libro IIII. dicemus, perspicue constabit. Nam si ea, quæ in Logica docuimus de* ideis claris, *&* distinctis, *de* usu vocum in Philosophia, *tum etiam de* modo investigandi veritatem *memoria teneamus, & pro re nata ad singula argumenta accommodare sciamus; omni* Ontologia *carere sine ullo damno poterimus: quæ nihil aliud est, quam applicatio legum Logicæ ad quædam argumenta generalia.*

oportere, quæ ad id conducant: ea resecari, quæ ad reliquas scientias facilius addiscendas importuna sunt. *Scientias* cum dico, non ex usu semidoctorum loquor, qui ea pro partibus scientiarum habent, quæ scientiæ non sunt; veluti quæstiones illas Metaphysicas minime necessarias, quibus Theologia illa Peripatetica inquinatur: sed germanas scientias dico, quæ ex principiis veris, aut verisimilibus veritatem vel certam, vel probabilem investigant, ut alio loco exposuimus.

Porro cum principia Ontologiæ tamquam certum ponant, verum inveniri posse quod vel negant, vel dubitant aliqui; illud primum examinandum est, an verum aliquod a nobis cognosci possit, & quale. Deinde, qui sint characteres propositionum illarum, quas pro primis veritatibus habendas esse contendimus.

Itaque duplex Ontologiæ pars illico oculis occurrit: Altera, *quæ de modo cognoscendi primas veritates explicat generatim*. Altera, *quæ generales illas propositiones, seu primas veritates persequitur, quæ ad omnes disciplinas pertinent*. His enim duobus absolvitur quidquid ad facilem disciplinarum intelligentiam aliquid commodi adferre potest. [1] Quæ quoniam ex iis, quæ paullo post dicemus, clariorem lucem accipient, de iis hoc loco amplius disputare necessarium non est.

Quare commode loquuntur illi, qui sentiunt cum Buddeo, Ontologiam esse *Lexicon* quoddam generale Philosophicum, ex quo in singulis disciplinis facilius, & sine ulla ambiguitate philosophamur. Nam

[1] *Repete, quæ diximus hujus libri capite* 2.

Nam maior pars Ontologiæ, nempe solida secunda, in explicatione vocabulorum generalium versatur. *Lexicon* cum dico, non merum *Lexicon* dicere volo, qui liber vocum significationem tantum adducat; sed qui exponat, qui rationem reddat, & qui regulas aliquot præscribat ad bene utendum dictis nominibus. Quo sane sensu non inepte dicunt aliqui, Ontologiam esse veluti *Appendiculam Logicæ*, propterea quod, ut diximus supra, modum præscribit, quo regulæ Logices planius ad singulas disciplinas accommodari possint. Quamquam alio nomine *prolegomena scientiarum omnium* appellari possit, ut supra exposuimus. [1] D ALOY-

[1] *Ex dictis toto hoc capite plane infertur*, Ontologiam, *præsertim ejus partem secundam, puerorum tantum gratia scribi oportere* [*adde etiam eorum, qui non melius, quam pueri, judicant*] *quo facilius* nomina definire, *ex iis* consectaria deducere, *tum demum* ab inutilibus disputationibus abstinere *queant*: *id est, quo facilius regulas Logicæ, antequam in disciplinas graviores se inmergant, ad omne genus argumentorum flectere & aptare queant, & aliquas notiones utiliores adquirere. Quæ etsi initio singularum disputationum commode adferri possent, tamen cum ejusmodi nomina identidem in disciplinis occurrant, non incommode prius explicantur. Quod si qui essent, qui singula ad regulas bonæ Logicæ recte exigere possent, ut plerique viri celeberrimi nostra memoria, qui Metaphysicam vel non adtigerant, vel obliti erant, naturæ lumine tum in Mathematicis, tum in ceteris disciplinis magno cum rei litterariæ fructu fecerunt, ii omni* Ontologia *supersedere facile possent*.

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

DE

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER TERTIUS

IN QUO

DE PRIMA ONTOLOGIAE PARTE, SEU DE MODO COGNOSCENDI PRIMAS VERITATES AGITUR.

CAPUT I.

Quid ſint primæ veritates *demonſtratur*.

SED de prima Ontologiæ parte videndum nunc eſt. Quid ſit *veritas Logica*, diximus in Logica: nunc, quid ſint *primæ veritates* omnium cognitionum, dicendum eſſe videtur.

Nomine *primarum veritatum* ſignificant Recentiores philoſophi, *propoſitiones aliquas ita perſpicuas, ut per alias clariores probari non poſſint*,

nec confutari. Quare si qua propositio, tametsi perspicua, occurrat, quæ ex alia clariori inlustrari possit, aut refutari, vel hoc solo nomine ex censu *primarum veritatum* delenda est. Hæc definitio adeo est clara, ut ineptus sit, qui eam longo sermone exponere conetur: ineptior, qui id flagitet.

Hinc tres sunt characteres primarum veritatum. 1. *Quod sint adeo claræ, ut clariores nullæ occurrant, aut certiores, quibus exponi possint*. 2. *Quod tanta consensione, & firmitate ab omnibus admittantur, ut nulli, aut fere nulli sint, habita ratione generis humani, qui eas respuant*. 3. *Quod ita alte in animo nostro defixæ sint, ut nullis cavillationibus adversariorum, nullis laqueis deleri possint; immo vero ex eorum præscripto vitam suam omnes instituant*. Nam, quæ hæc tria habent, merito pro primis veritatibus habentur.

Porro singulæ disciplinæ suas habent primas veritates, ex quibus ceteræ, de quibus disciplina disputat, proficiscuntur. Sed hæ ita uniuscujusque disciplinæ propriæ sunt, ut nullo modo ad alias trahi possint. Nempe primæ veritates Physicæ ita ejus propriæ sunt, ut ex iis Theologia, aut Ethica stricte accepta disputare non possit. Ideoque hujusmodi veritates, seu principia intra limites unius tantum disciplinæ consistunt. Ontologia vero de iis disputat primis veritatibus, quæ ad omnes scientias pertinent, & ex quibus, ceu fonte uberrimo, ceteræ veritates in singulis disciplinis derivari possunt, & inlustrari.

CA-

CAPUT II.

Docet primas veritates cognosci posse intimo sensu.

JAM vero aliquas veritates certo cognosci posse, in Logica nostra [1] monuimus contra Scepticos: ubi etiam explicavimus, *criterium veritatis* partim in sensibus, partim in mente poni debere: [2] atque de modo veritatem & sensibus, & ratione investigandi disseruimus. [3] Verum eo loco rem quasi nemini sanæ mentis dubiam, ut reapse est, magis posuimus, quam argumentis confecimus: propterea quod longior disputatio inopportuna esset ei, qui tantum *de modo investigandi verum* quærit. At hoc libro de iis iterum est disputandum duplici de caussa: quarum est altera, ut deliria Scepticorum, qui eas negant, penitus intelligamus: &, quo modo iis occurri possit, notum habeamus, & in promtu: altera, ut, quæ sint primæ veritates, ex quibus ceteræ fluunt, penitus dignoscamus.

Porro veritates primas duplici nos via consequimur: vel *intimo sensu* [seu *conscientia*, ut vocant] vel *humana ratione*. Illæ nullo sensuum externorum adjumento percipiuntur, & *internæ* vocantur. Hæ sensuum ope comparantur, *externæ*que nominantur. De primis hoc capite, de aliis sequenti capite disputabimus.

[1] *L. IIII. part. 1. c. 1.*
[2] *Ibid. cap. 3.*
[3] *Ibid. cap. 7.*

Prima itaque, & præcipua veritas humanæ omnis cognitionis est, *cognitio propriæ exsistentiæ, & earum rerum, quæ in animo eveniunt*. Hanc non sensuum ministerio, non ullis argumentationibus, sed *intimo sensu* ac tacita quadam conscientia percipiunt homines singuli: adeo ut interrogati, *an sint, an cognoscant, an velint, aut nolint, an dolorem sentiant, an voluptatem*; sine ulla hæsitatione omnes respondeant, alterutrum ita esse: quia adeo perspicue id menti objicitur, ut nihil supra: & qui aliquo argumentorum genere id ipsum probare vellet, rem obscuraret potius, quam inlustraret.

Itaque prædicta cognitio est maxime evidens: seu, ut alii vocant, habet *evidentiam Mathematicam*: [1] ut etiam ceteræ, quæ ex dicto principio proxime fluunt, veluti demonstrationes omnes recte factæ, quæ iccirco *Mathematicam evidentiam* habere dicuntur. [2]

Caput III.

Ostenditur primas veritates cognosci itidem posse recta ratione.

Atque de *intimo sensu* satis dictum. Venio ad alteram cognoscendi viam, nempe *rectam rationem*. Nomine *rectæ rationis* significamus, *facultatem, quam habent homines ratione utentes, ut de rebus, quas non intimo sensu percipiunt, eodem*

[1] *Evidentiam* Mathematicam, & Metaphysicam *eamdem esse, diximus in Logica L.IIII. p.1. c.3.*

[2] *Repete quæ diximus* in Logica *loc. cit.*

dem modo judicent omnes, aut fere omnes: quod judicium ex nullo præcedenti ductum, se ipso menti se offert. [1] Hæc itidem definitio per singulas partes adeo perspicua est, ut orationem nostram non desideret.

Itaque *recta ratio*, quæ alio nomine *communis sensus*, & *naturæ vox* appellatur, in omnibus, modo ac ratione utuntur, inveniri solet. Dixi tamen supra, *vel fere omnes*: quia plurimi, qui ratione utuntur, quædam vel negant, vel dubitant, quæ reliqui uno consensu amplexantur. Hæc tamen probant tantum, hujusmodi homines præjudicatis sententiis impeditos de rebus recte judicare non posse: nihil tamen officiunt communi sensui, aut rerum evidenti notioni.

Itaque *communis sensus*, quem Deus posuit in omni animo, omnes quidem ducit ut de rebus perspicuis eodem modo dijudicent. Verum cum Deus hominem liberum condiderit, ipseque libertate sua in judicia inepta frequenter incidat; ita iis mentem animi hebetat & retundit, ut nihil interdum videat

---

[1] Recta ratio *duo manifeste complectitur*. *Alterum*, facultatem eodem modo de rebus, quæ extra nos sunt, judicandi: quæ facultas omnibus inest, qui recto rationis usu valent. *Alterum*, facultatem inferendi ex veritatibus jam cognitis alias veritates per necessariam concludendi rationem: *quod sine prima facultate fieri non potest*. *Interdum tamen pro prima facultate sumitur, ut hoc loco: interdum pro secunda*.

ex vero; quod alii alio modo faciunt. [1] Quare si uno aut alio casu sensui communi aliquis repugnat, *ineptus*; si in omnibus repugnat, *demens* appellatur.

Illud tamen in hoc casu mirabile occurrit, quod etiamsi tanta sit præjudiciorum copia, tantaque in judicando varietas, ut vix unum doctissimum,

[1] *Caussæ cur* sensus communis *non in omnibus eodem modo se habeat, plurimæ sunt, sed ad quædam capita referri facile possunt. Harum* 1. *est* Vana gloria, *quæ nos movet ut alio modo, ac ceteri homines, & cogitemus, & loquamur, quo facilius præter ceteros ingeniosi prædicemur*. 2. Nimia diligentia *seu* curiositas, *quæ nos inpellit ut de rebus, quæ humana ratione investigari non possunt, judicium faciamus*. 3. Partium studium, *quod facit, ut mordicus sectæ, cui dedimus nomen, adhæreamus: veluti Pyrrhonii, & Academici, qui ea de caussa generalem dubitationem vehementer propagarunt*. 4. Negligentia, *itemque* celeritas in judicando, *nam sæpe, quod non recte examinemus principium, quod nobis est systematis fundamentum, decipimur a continuata progressione ac serie illa evidentium propositionum, quæ ex eodem recte ducuntur*. 5. Insolens philautia, *quæ nos veluti cogit, ut sensui communi non auscultemus, qui veritates quasdam, quæ nobis incommodæ videntur, liquido repræsentat. Hæc aliaque ejusmodi, de quibus* Logicæ L.IIII. p. 1. c. 5. & 6. *commemoravimus, caussa sunt cur homines in quibusdam rebus* sensus communis *expertes esse videantur: & re vera ita sunt, si reliquum genus humanum, quod alio modo cogitat, cum iisdem conferamus*.

mum, & prudentissimum invenias, qui non in aliquo casu ineptus sit; tamen plerique omnes in certis rebus ita consentiunt, ut nulli magis. Is itaque *sensus communis omnium* pro regula veritatis haberi debet, non ille ineptorum quorumdam.

Id adeo verum est, ut non modo in rebus communibus, sed in quibusdam privatis locum habeat. Quare si in iis, quorum notitiam & usum habeo, videam alios non æque exercitatos diverso modo judicare, ac ego; jure optimo judicare possum, eos errare. Sin, rebus omnibus æqualibus, plerique omnes diverso modo judicent, indicium est clarum, & certum me errare: neque enim fieri potest, ut tot homines apti ad judicandum fallantur; ego solus ad scopum collineem.

Exemplo rem inlustremus. Artes singulæ, ut Eloquentia, Poesis, Architectura, Pictura, ceteræ habent aliquid sibi peculiare, in quo sita sit eorum perfectio: idque non unus, & alius de populo, sed viri his studiis contriti, & in Antiquitate bene versati soli cognoscunt. Finge te orationem aliquam, vel poema a te, vel ab amico factum vulgare, atque laudare, sed tale, quod tibi, tuique similibus tantum placeat; at viris plerisque, veteris Eloquentiæ, & Poesios callentissimis, purum putum *sexcentissimum* sapiat. Quis sanus dicet, te recte judicare, ceteros errare? quia verisimile non sit, ut tot homines, qui ea callent, ex quibus recte judicare apti sint, errent, tu vero solus recte judices. Itaque communis ille sensus omnium, qui recte judicare in his possunt, nobis sit oportet criterium veritatis. Ideoque quod plerique omnes bene docti in aliqua facultate judicant recte se habere, ita

ita se habeat necesse est: nam hoc commune judicium est quædam naturæ vox, quæ in hominibus, qui dijudicare possunt, ex intimo pectore erumpit.

Dixi *bene docti*, & *qui dijudicare possunt*: nam si innumeri *sexcentistæ* v. g. aliquid vel laudent, vel vituperent, nihil momenti adferunt: nam cum in Antiquitate versati non sint, nec recte judicandi principia noscant, nihil efficere possunt adversus eum, qui talibus principiis munitus sit: propertereaque audiendi non sunt. Quod autem de Eloquentia, & Poesi dico, de ceteris artibus ingenuis, ut Architectura, Pictura, Musica, immo & de vulgaribus omnibus dicta putatote. In omnibus his sensus communis peritorum primas veritates ostendit. In reliquis enim rebus, de quibus omnes judicare possunt, etiam sensus communis omnium aperit primas veritates. Unum tantum superest examinandum, an hujus generis judicia aliqua exsistant: quod paucis est explicandum.

Porro plurima esse ejusmodi judicia, quæ & fere omnes faciant homines, & ex nullis aliis clarioribus deducantur, omnino extra controversiam erit ei, qui humanas actiones, quique judicia recte examinarit. Hujusmodi sunt, ut a notioribus incipiamus, judicia istiusmodi:

I. *Ego talem, & talem colorem, & staturam habeo.*

II. *Ego sum unus, non duo homines.*

III. *Ego corpore, & intelligentia præditus sum.*

IIII. *Ego liber sum: id est sine ulla caussa, quæ me cogat, facere possum, quod mihi placet.*

V. *Exsistunt in hoc orbe terræ alii homines præter me.*

VI. Ego

VI. *Ego me ipsum non creavi.*

VII. *Non ego tantum, sed ceteri homines corpore, & intelligentia præditi sunt.*

VIII. *Quidquid summo artificio est factum, id ab aliqua caussa ratione prædita factum est.*

VIIII. *Si homines multi numero, & sani judicii, ac probatæ fidei aliquid non auditum, sed cognitum testentur, id pro certo & explorato habendum est*: & alia hujusmodi.

Hæc judicia ex aliis non oriuntur, ut est perspicuum: deinde adeo sunt clara, ut nihil clarius: postremo ab omnibus, ineptis quibusdam exceptis, admittuntur. Recte itaque pro primis veritatibus habentur.

Quærat aliquis, qui differunt primæ veritates *intimo sensu* cognitæ, ab iis, quæ *recta ratione* cognoscuntur? Si perspicuitatem, & certitudinem quærimus, nihil omnino differunt. Si modum, quo nos certiores faciunt, non nihil differunt. Nam veritates, quas intimo sensu cognosco, ita menti meæ præsentes sunt, ut non nisi dementes de earum exsistentia dubitare possint. Quæ vero recta ratione adquiruntur, non ita valide ac efficaciter me cogunt, & volentem nolentem trahunt ut adsentiam; cogunt tamen, si animum ad id adverto.

Exemplo sit demonstratio Mathematica, & Metaphysica; quarum utraque summa evidentia, & certitudine fruitur. Mathematica tamen, quia numeris & figuris constat, quæ nos vividius tangunt, ita alte in animo defigitur, ut volentem nolentem me rapiat ad consentiendum. Metaphysica vero etsi cogit, sponte illa quidem, ut ita loquar, me ducit, non tamen invitum rapit. Quare [ut ut dicunt ali-

aliqui, qui eas alio & alio nomine appellant, ex quo innumeræ disputationes de vocabulo, eæque minime necessariæ, proficiscuntur] illud apud omnes exploratum est, utrasque veritates ita hominem ad consentiendum cogere, ut non nisi stulti & insani eas non admittere queant: quod ad id, quod quærimus, satis est.

Caput IIII.

Diluuntur argumenta eorum, qui negant ullas esse veritates.

Mirabuntur, Adolescentes, hic aliqui viri docti, me diluendis dedita opera Scepticorum argumentationibus integrum caput destinasse, cum illæ vel ex sola vocabulorum expositione apud eos, qui ratione recte uti sciunt, & facile & invicte refutari possint. Quibus ego rationem consilii mei notam esse cupio, & spero equidem eisdem me probaturum, si pauca prius dixero.

Ego sane in eadem sum sententia, argumenta Scepticorum inepta esse, nec plane digna, quibus tanto eruditionis apparatu viri doctissimi respondere conentur. Verum cum hac ætate Scepticorum nomen, tum propter quorumdam præstantem doctrinam, qui talia deliria defendere non dubitarunt; tum etiam propter celebritatem eorum, qui eisdem responderunt, nobilitatum fuerit, & in omnium ore versetur; meum esse putavi, quid de iis judicare oporteat, vobis exponere: ne vos tantis nominibus decepti vobis persuaderetis, Scepticorum argumenta tantum habere momenti, ut iis non sine magno labore, ac incredibili eruditione oc-

occurri possit. Quare ad irridendos potius, quam confutandos, Scepticos, talia scribere mihi proposui: quod mihi persuadeam, ita facile eorum cavillationes refutari posse, ut irridendi potius, quam argumentorum copia labefactandi, deliri illi homines videantur. Accedit quod de primis veritatibus non ante dicere possumus, quam efficiamus, veritatem posse cognosci: ideoque de ea hoc loco breviter dicendum esse videtur.

I.

Ac primum illud tamquam nemini sanæ mentis dubium pono, cognitiones, quas *intimo sensu* habeo, veluti *me exsistere*, *me cognoscere*, *me aliquid velle*, *aut nolle*, nullo argumentorum genere confutari posse. Nam primum, qui hæc oppugnare velit, plane nescit, an ego tales cognitiones nunc temporis habeam, an non: propterea nihil de iis aut adfirmare potest, aut negare. Deinde etsi eidem aperiam, me tales notiones habere, nullis argumentis cogere me poterit ut id negem, vel dubitem. Quo enim modo, quibus rationibus efficiet, *me non exsistere*? Age fingamus Scepticum magna rationum copia persuadere mihi velle, de mea exsistentia, ac perceptione esse dubitandum. Ego vero eumdem, postquam integrum diem de eo argumento copiosissime & eloquentissime disputavit, vel nullo negotio intelligo falsum esse, cum ad me revertor, cum considero me esse eum, qui illum disputantem patienter audivi. Itaque certo conscius mihi sum, *me esse præsentem*, *me eum audire voluisse*, *me reapse disputantem audivisse*. Quid? si mihi diuturna fame, ac siti fatigato persuadere suis ca-

cavillationibus voluerit, *me nec famem, nec sitim sentire*? an ulla ratione poterit? Ego vero vel quocumque pretio præstabo, Scepticum ipsum, si fame triduum fatigetur, ac eidem non dico unus, sed omnes homines, qui sunt, qui fuerunt, qui erunt, magna eloquentiæ vi persuadere conentur, *eum nullum sensum famis sentire*; potius judicaturum, universum genus humanum insanire, quam se acerba fame non esse vexatum. Adeo perspicue hæc adfectio animo objicitur, eum macerat, ac dilaniat.

Vulgatum est illud Diodori Pyrrhonii, [1] qui arroganter contendebat, se suo illo dilemmate motum omnem ita negasse, ut ei frustra quisquam occurrere vellet. Hic cum luxatum humerum haberet, & Hierophilum Medicum accersiri juberet, ut sibi humerum restitueret; Hierophilus in re seria nugans eodem dilemmate eidem persuadere conatus est, humerum moveri & luxari non potuisse. At tantus dolor Diodorum vexabat, ut, abjectis Pyrrhoniorum delirationibus, non modo fassus sit, humerum, atque adeo omnia corpora moveri posse; sed Medicum vehementer rogarit, ut, missis ineptiis Scepticorum, medicas manus adhiberet. Usque adeo certum est acutum sensum doloris vel invitos cogere Scepticos, ut perspicuæ veritati cedant. Quæ cum ex uniuscujusque testimonio, ac domestica experientia nota sint, ulterius exponenda non sunt. Manifestum est igitur, contra id, quod *intimo sensu* percipitur, nihil opponi posse, quod aliquid momenti habeat in disputando.

Ve-

[1] *Apud Sextum Empir.* Pyrrh. Hypot. L.II. sect.245.

II.

Venio ad eas notiones, quæ *recta ratione*, atque adeo *sensuum præsidio* comparantur. Nam aliqui sunt philosophi Recentiores, [1] qui de rebus, quæ *intimo sensu* percipiuntur, non dubitant; maxime vero de aliis, quæ *sensuum ope* comparantur. Quorum argumenta expendenda nunc sunt. Ea tamen, si recte perpenduntur, ad tria genera commode reduci possunt: adeoque tribus tantum argumentis eorum omnem dubitandi rationem complectemur.

I. Primum est. Animus noster id clare tantum & certissime percipit ac sentit, quod in se habet: id est, clare tantum sentit perceptionem suam, cum animo ipsi præsens est. [2] Sed corpora externa, immo & nostrum corpus, etiamsi per sensus ali-

[1] *v. g. Hiberni quidam in* Dialogis *Dublini editis, qui præter mentem, ac ideas, nihil exstare putant.* [*Wolfius in* Psychol. Rationali] *sed frustra banc sibi laudem vindicant Recentiores hi, nam veteres Cyrenaici id ipsum multo ante dixerunt.* „ *Negant*, inquit Cicero, *esse quidquam*, „ *quod percipi possit extrinsecus: ea se sola perci-* „ *pere, quæ tactu intimo sentiant, ut dolorem, &* „ *voluptatem: neque se, quo quid colore, aut quo* „ *sono sit, scire: sed tantum sentire, adfici se quodammodo.* „ Academ. QQ. L.IIII. c.24.

[1] Perceptio *non solum repræsentat rem perceptam, sed hoc facit, ut mens dum se percipere animadvertit, certissime cognoscat, ipsam perceptionem menti esse præsentem.*

aliquid animo imprimant, tamen animo nostro præsentia non sunt, ut evidens est: Deinde omnino certi non sumus, an animus noster ita sit constitutus, ut natura sua possit eas adfectiones in se excitare, quas externis corporibus vulgo tribuimus; an in se ipso eas experiri, quin ulla corpora essent. Igitur animus noster evidenter certus non est, esse aliqua corpora extra se, ne suum quidem.

Ex hoc autem principio plura sequuntur. 1. Animum nostrum certo non cognoscere, quod ante tempus, quo cogitat, evenit: v. g. *an heri exstiterim*: *an centum ante annos vixerim*. Neutrum enim horum est perceptio mentis, quam nunc habeo, in qua sola, si eos audimus, evidentia consistit. Non igitur evidens est. At non recordamur. Quid refert? etiam non recordamur, an in utero matris fuimus; quid ibi egimus; & tamen certum est, nos ibi fuisse, & aliquos motus fecisse. Itaque quod non recordemur, quid centum ante annos fecerimus, non est bonum argumentum ut dicamus, nos centum ante annos non fuisse. Hoc argumentum præcipuum est apud adversarios, cui si pro merito responderimus, cetera nulla negotio infringemus.

Responsio ex ritu Dialecticorum est. Negamus maiorem propositionem syllogismi. Nam falsum est, nos tantum scire certo & evidenter, *esse in nobis talem perceptionem*: nam etiam scimus evidenter, *esse reapse objectum talis perceptionis*. Negamus etiam secundam partem minoris. Nam itidem certi sumus, *ejusmodi impressiones reapse ab objectis corporibus remote provenire*. Qui, inquies, utrumque illud clare, & evidenter scimus? dicam, nec id ma-

magna circuitione verborum, tanta eſt rei evidentia.

Quod ad primam partem, tam perſpicue menti noſtræ objicitur, *nos habere talem perceptionem*, quam objicitur, *exſiſtere objectum talis perceptionis*. e. g. Tam perſpicue ſentio, *me corpus meum cognoſcere*, quam *corpus meum eſſe*: nec enim illud cognoſcerem, nec ſentirem, niſi eſſet. Item tam perſpicue cognoſco, *me, cum ad lapidem celeriter offendo, dolorem ſentire*, quam *lapidem eſſe, in quem offendi*. Qui enim alterum altero obſcurius eſt? Provoco ad omne genus humanum, qui, ſi interrogentur, *an poſſit aliquis dolorem ex incurſu in lapidem ſentire, quin lapis exſiſtat, in quem incurrat*; ſine ulla dubitatione omnes reſpondebunt, *fieri non poſſe*: &, quod inde fit conſequens, pro certo & perſpicuo habebunt, *lapidem exſiſtere*. Quid, quæſo, amplius requiritur, ut dicamus, rem eſſe perſpicuam? ego vero nihil video.

Altera pars eadem ratione demonſtratur. Nam ita perſpicuum eſt, *me dolorem ſentire*, quam eſt perſpicuum, *dolorem ex offenſione in lapidem oriri*. Quis enim ſanæ mentis de hoc dubitabit? Interroga ſingulos homines, nec doctos modo, ſed indoctos, ſed femellas, ſed puellos, modo ſani cerebri ſint; *an dum dolorem ex offenſione in lapidem percipiunt, hic dolor ex lapide, an ex motu aeris, an ex quartana, an alia de cauſſa proveniat*: omnes reſpondebunt, *ita apertum eſſe, dolorem ex offenſione in lapidem provenire, ut inſanus ſit qui neget*. Cur ita? quia adeo perſpicue hoc ipſum menti animi objicitur, ut nihil clarius objiciatur: adeo ut ſi ulteriorem rationem petas, inſanias: nihil enim

clarius eſt, ex quo id demonſtrari & effici poſſit. Non ſecus ac ille, qui rem clariorem luce quæſierit, nihil inveniet, ſed tenebras offendet.

Quod ad ſecundam partem, reſpondeo, *nos tam certo ac evidenter cognoſcere, animum noſtrum natura ſua non habere ut tales impreſſiones in ſe excitet, quas corporibus externis tribuimus, ut nihil certius, nihil clarius cognoſcamus.* Nam primum ejuſmodi impreſſiones numquam in animo excitantur, niſi præſentibus corporibus, & propter eorum motum. Deinde, remotis corporibus, etiamſi ego velim in me excitare acutum ſenſum doloris, aut voluptatis, non poſſum. Itaque a corporibus certiſſime oriuntur. Finge me vehementer in præſentia velle in animo meo excitare intimum illum ſenſum doloris, quem cepi, cum ad lapidem offendi. Finge velle etiam excitare intimum illum ſenſum dulcedinis, quem percepi, cum pomum *Ananaz* vel purum, vel ſaccharo conditum manducavi. An poſſum? an ullus adeo bardus erit, ut dicat, ſe illum excitare poſſe, eumdemque pro lubitu ſentire? [1] Quod ſi id eſſet, fruſtra nos, cum ſaturi ſumus, delicatiores & rariores cibos vehementer appeteremus, iterumque comederemus, ut faſti-dio

[1] *Poſſumus quidem nos in memoriam revocare notitiam quamdam confuſam voluptatis, quam percepimus; non tamen eumdem voluptatis ſenſum excitare. Dico notitiam* confuſam: *nam dum aliquid ſimile manducamus, cognoſcimus non eſſe* ananaz; *non tamen notitiam illam* ananaz *plane diſtinctam habemus. Hæc ex iis, quæ diximus in Logica L. II. c. 10., clarius demonſtrantur.*

dio quotidianorum ciborum occurreremus: sed satis esset, sensum illum voluptatis ex. gr. in se pro lubitu excitare, ut omnibus deliciis difflueremus.

Felices terrestribus, & caducis istis felicitatibus comissatores illos delicatos, quorum unica cura venter est, si vera esset horum Philosophorum sententia! Magnam certe gratiam eisdem haberent, propterea quod eos magna impensa liberarent, quam in coquis, pistoribus, epulis exquisitissimis delicatissimisque, e longinquo magna vi auri perductis, absumere coguntur. Quæ cum ex domestica & minime dubia periclitatione notissima sint & evidentia; relinquitur, tam certo atque aperte nos scire, *animum nostrum eam virtutem non habere, ut ideas in se excitet, quas externis corporibus tribuimus*, ut nihil apertius cognoscamus: &, quod inde evidenter consequitur, apertum est etiam, *tales ideas ab ipsis corporibus proficisci, iisque tribui debere*.

Ad illud ultimum dico, *neminem judicare posse, quid in nobis eveniret, si nulla corpora essent*: nec enim nos, nec adversarii id experti sumus: nihil igitur de tali casu possumus judicare. Contra cum in hac vita corporibus circumdati simus, ex eorumque præsentia has & illas adfectiones semper & in omni casu sentiamus; recte pronunciamus, a corporibus oriri eas.

Sed ne ex ambiguo philosophemur, ut nimis multi faciunt disputantes, qui ea de caussa sine ullo fine de vocabulo altercantur, alterum ab altero secernere necesse habemus. Itaque alterum in hoc negotio nobis omnino apertum, alterum tenebris

 plane

plane involutum est. [1] Nos percipere objecta; sentire dolorem, aut voluptatem, velle, nolle; hoc amplius, sensus, seu adfectiones animi nostri ab externis corporibus oriri, ita est perspicuum, ita certum, ut nihil certius aut evidentius requiri, & excogitari possit. E contrario, quo modo externa corpora quinque sensuum externorum ministerio varias adfectiones animo imprimant [seu, quod idem est, quo modo mens nostra ideas rerum per sensus adquirat] tam est obscurum, tam inplicatum, ut etsi gravissimi Philosophi tot sæcula de hoc argumento summa animi contentione disputarint, nihil effecerint, nullaque in re nos fecerint doctiores: idque nullo modo humanis rationibus expediri posse, plusquam perspicuum est. In iisdem versamur tenebris, in quibus bis mille ante annos eramus. Ut mirer in tanta litterarum luce, tam acerrimis hominum ingeniis, qui in hac intricatissima disputatione conatus omnes ingenii frustra effuderunt; adhuc inveniri aliquos, qui se bellos, & egregios philosophos Recentiores esse putent, qui alias, & alias hypotheses excogitare arroganter sibi sumunt, quo facilius ejusmodi phænomenon expedire conentur.

Nos vero, Adolescentes, qui vos veris institutis imbuendi provinciam sumsimus, coacti sumus nulla in re hæsitantes dimittere: sed ita singula vobis tradere, ut non modo, quæ aliqua ratione intelligi possunt, aperiamus; sed si qua occurrunt, quæ finiri nequeunt, de iis vos aperte & ingenue mo-

[1] *De hoc jam aliquid diximus in Logica L. II. c. 2.*

moneamus, ne in rebus inutilibus tempus incommodo vestro frustra teratis. Nec eos Philosophos moramur, qui, quod omnia facili ratione expedire se putant, verbis inanibus diffluunt; dumque scire se omnia adfectant, ipsi soli nesciunt omnia. Ego autem veri Philosophi esse puto, non solum, quæ intelligi possunt, explanare; sed, quæ cognosci a nobis nequeunt, plane, atque ingenue fateri: in eoque magnam sapientiæ partem ponendam esse puto.

Quare rursum vos moneo, disputationem illam *de modo, quo externa corpora per sensus aditum sibi aperiunt ad mentem*, silentio prætereatis: propterea quia nullus hucusque id aliqua ratione explicare potuit: nec facile poterit, cum cognitum non habeamus, quo modo sensus se habeant in perceptionibus adquirendis: quæ sit sensuum interna fabricatio: quæ cum cerebro conjunctio: &, ut verbo dicam, quænam corporis, quænam animi natura, quænam utriusque conjunctio & complexio. Quibus nisi plane cognitis & explicatis, de ceteris nullo modo possumus judicare, quod jam alibi [1] monuimus, & iterum alio libro erit explicandum. [2]

Illud hoc loco tantum amplectamur, quod nemini dubium est, certum & evidens esse primum, *nos reapse impressiones aliquas sentire*: deinde, *ejusmodi sensus animi ex corporibus proficisci*: postremo, *esse extra nos corpora, quæ id faciant*; quæ

E 3

[1] *In Logica L. II. c. 1. & præsertim cap. 2. & etiam 3.*

[2] *In Psychologia.*

quæ tria universi homines, qui ratione bene utantur, perspicua esse, mirifica consensione defendunt.

Accedit aliud argumentum firmissimum, quo tria hæc muniuntur, & confirmantur. Nam si singulorum hominum, immo vero eorumdem Scepticorum vitæ disciplinam curiosius indagamus, reperiemus eos ita de ejusmodi rebus esse persuasos, ut nulli Dogmatici magis. Nullum enim eorum, qui se pro veris Scepticis haberi cupiunt, vidi, qui ab aliquo opere temperaret, hoc nomine, quod dubitaret, *an ipse esset: an corpus haberet: an ceteri homines exstarent*. Sed omnes eodem modo se habebant, eodem vivebant, eodem corpus curabant, ceteraque munia obibant, quo ceteri, qui germani Dogmatici dicebantur: quod certe non facerent, si veri Sceptici essent. Ipsi itaque suæ vitæ disciplina declarant, *sua sibi argumenta nullius ponderis videri: nullam vim sibi adferre, ut a rebus perspicuis abstineant: eodem modo agere ac ceteri homines*. Quod si ne Sceptici quidem in usu vitæ ullam rationem habent suarum dubitationum; si universum genus humanum postquam Scepticos audivit, & eorum argumentationes perpendit, & consideravit, eodem modo operare pergit, nec de illis veritatibus umquam dubitavit; duo manifeste consequuntur: alterum, Scepticos deceptores esse, qui aliud dicant, aliud faciant: alterum, res ipsas tam esse perspicuas, ut non modo homines ceteri, sed Sceptici ipsi vel inviti ad consensionem pertrahantur. Adeo *naturæ vox & communis sensus* pro regula habetur veritatis.

1. At enim, inquiunt, qui scimus omnes homi-

mines, eodem modo de rebus perſpicuis judicare, ac nos judicamus? quis cunctas nationes, quis ſingulos homines conſuluit, eorumque cogitata examinavit? Infirmum eſt igitur, quod ex ſenſu communi hominum ducitur, argumentum.

Sed primum quæro ab adverſariis, *qui ſciunt ipſi, eſſe alias gentes, alios homines præter eos, quibuſcum verſantur?* Nam ſi id pro certo non habent, fruſtra ex eorum judicandi ratione contra nos pugnant: ſin autem habent, doceant nos, qua via id pro comperto habeant. Nullam profecto adducent, niſi aliorum hominum [nec enim adverſarii per ſe ipſi omnia viderunt] teſtimonium, qui id una voce teſtantur, remque ipſam ſua auctoritate tam perſpicuam faciunt, ut ipſi Sceptici tale argumentum nobis opponere non dubitent. At nos eadem argumentatione utimur contra eos. Nam cum ſinguli homines, qui apud exteras gentes fuerunt, ſummo conſenſu adſeverent, eas pro certo habere, *ſe eſſe, ſe corpus habere, eſſe alias gentes præter ſe,* & id genus alia; id ipſum tam evidens nobis ſit, ut nihil evidentius ſe offerat: adeo ut ſi de hoc dubitemus, dubitare etiam debeamus, *an ſint exteræ gentes ullæ, an urbes, an regna alia.* Quid? qui vicum aliquem, qui oppidum, qui urbem non ſunt egreſſi, dubitare etiam debent, an in eodem regno aliæ urbes, alia oppida, vici, pagi, homines, quos non viderunt, exſiſtant. Quod quam ſit ineptum, videtis. Atque quemadmodum dementis eſſet dubitare, an reliquum genus humanum rationis particeps eſſet; an ejuſdem figuræ ac nos; an cibo, ac potu indigeret; an eadem ratione comederet, ambularet, cubaret, ceteraque, quæ

humano generi consentanea sunt, faceret; ita non nisi dementis erit dubitare, an reliquum genus humanum eodem modo ac nostri homines de rebus perspicuis judicet, eodemque communi sensu regatur.

Hinc plane consequitur, ut aliquid perspicuum, atque ex sensu communi ductum habeatur, satis esse, quod fere omnes, quibuscum vivimus, id judicent homines: etsi pauci aliquot inepti, quorum habenda non est ratio, in contrariam partem disputent. Nam cum *moraliter* evidens, quanta maxima evidentia haberi potest, nobis sit, universum genus humanum eodem modo in rebus iis judicare, ac nostri homines facere solent; si videmus omnes homines, cum quibus versamur, nullis, aut fere nullis exceptis, & semper, & eodem modo de rebus claris judicare; sine ulla dubitatione judicare debemus, universum genus humanum ita se habere: &, quod itidem sequitur, pro certo & perspicuo habere, tale judicium esse sensum communem omnium.

Vera igitur est regula, quam posuimus: [1] *In iis in quibus omnes judicare possunt, communem omnium sensum esse criterium veritatis: in iis vero, quorum notitia non nisi ad certos pertinet, sensum communem omnium, qui illa tractant, eadem de caussa pro vero haberi debere.*

2. Dicet aliquis: qua ratione certo scimus, universum genus humanum delirare non posse? præsertim cum videamus stultissimas opiniones multitudinis judicio comprobari. Solem esse bipedalem,
sen-

[1] *Hoc libro cap.3.*

sentiunt fere omnes indocti: quod profecto est falsum. Nihil tam absonum in moribus, quod non ab aliqua natione receptum habeatur. [1]

Verum responsio ex dictis facile exsistit. Principio hoc pono, multo facilius, & verisimilius esse, quod Sceptici omnes, qui habita ratione generis humani sunt omnino pauci, aut fere nulli, delirent, & furiosi evadant, quam quod universum genus humanum deliret. Quod si semel concedimus, genus omne humanum delirare posse, qua ratione efficient Sceptici, Scepticos ipsos non delirare? Probent Sceptici omnino evidenter, se a delirio esse inmunes; tum demum fatebimur, universum genus humanum, iis exceptis, delirare posse. At id profecto non probabunt: quidquid enim reponent, id reliquum genus humanum falsum esse contendet: Nihil igitur conficere poterunt.

Nos vero, præterquam quod hoc ipsum per se perspicuum est, universum genus humanum delirare non posse; aliquibus argumentis iisque satis evidentibus id efficere possumus. Nam primum usus hominum perspicue docet, fieri non posse, ut tot homines alia, & alia ætate, aliis & aliis moribus, alio & alio tempore, in alia & alia regione viventes, plane sint persuasi, rem aliquam ita esse, quin ita reapse sit. Non enim nisi rei perspicuitas tot tamque varia ingenia cogere potest, ut uno consensu id dicant. At omnes homines plane sunt persuasi, *se esse*, *se non esse alios homines*, & hujus generis alia. Igitur perspicuum id est. Deinde si aper-

[1] *Vide*, *quæ diximus in* Logica L. II. part.2. c.5. §. 2. pag. 124.

apertum est, ut profecto est, unicuique sanæ mentis evidens esse, *se esse*, *se corpus habere*, & his similia; multo magis id erit evidens, si tot homines tam variis ingeniis, tamque diversis in locis id ipsum constanter dicant: nam tot hominum consensus rem jam satis natura claram, magis magisque claram reddit.

Illud, quod addunt, *errores aliquos multitudinis judicio comprobari*, verum est de una & altera natione, non vero de omnibus. Nullus enim error valde perspicuus est, in quo nationes omnes consentiant. Etsi enim quædam gentes perversis moribus sint; vitiaque aliqua apud quasdam nationes in laude ponantur; hæc tamen aliæ & plures, & cultiores detestantur, & prava esse una omnium voce defendunt.

Nam illud aliud *de Sole*, nullius pæne momenti est. Tametsi enim indocti, & qui de his judicare non possunt, bipedalem esse dicunt; tamen viri docti, qui apud easdem nationes sunt, id ipsum constanter pernegant. Deinde ita indocti id adfirmant, ut nullo negotio contrarium amplexentur, minimum de eo dubitent, si a viris doctis argumentis & exemplis familiaribus, & perspicuis erudiantur, & fatigentur. Nam si indoctos interroges, an Astronomiæ studuerint, ex qua sola de his rebus judicare possumus; an bonis Telescopiis usi sint, ut id ipsum quodammodo explorare possint; plane fatebuntur, nihil se tale fecisse. Deinde si indocti audiant viros doctos, & probatæ fidei, qui in concione dicant, Solem multo maiorem esse Terra; vel credent, vel de sua opinione dubitabunt. Tum si globum bipedalem illis objicias, & centum longe ab iis passus col-

colloces, & postquam ostendisti eis, ejusmodi corpora in alia & alia distantia collocata sensim minui, donec oculis cerni non possint; atque ex tali similitudine argumentando confeceris, Solem, qui tanta intercapedine nobis bipedalis apparet, debere multo majorem esse terra; id ita iis planum & perspicuum facies, ut nullo negotio persuadeas. Non ita vero efficies, si pluribus hominibus mentis sanæ, tametsi indoctis, persuadere coneris, *eos non exsistere*; *eos esse unum hominem tantum*, *eos corpus non habere*, *eos nullum dolorem ex corporibus externis percipere posse*. Nam primum irridebunt te, & pro insano, aut furioso habebunt: deinde ita obfirmato animo in sua opinione permanebunt, ut nihil magis. Perspicuum est igitur, esse aliquas cognitiones ita evidentes, ut nullis rationibus, aut laqueis everti queant: ideoque perspicuum est, *esse corpora extra nos*, *& nostrum etiam*. Et hæc de primo argumento Scepticorum.

Venio ad consecutiones, quæ ex illo principio adversariorum proficisci dicuntur: quarum unam & alteram supra eodem loco, ubi argumentum posuimus, tetigimus. Eæ autem hujusmodi sunt, ut ei, qui rationes hucusque expositas recte intellexerit, nullam vim adferant, nihil momenti habeant: quod paucis est explicandum.

Principio si negamus illud principium, *nos ea tantum evidenter cognoscere*, *quæ animo nostro præsentia sunt*, tota machina ruit. Nos vero hucusque perspicuis argumentis confecimus, ejusmodi principium esse falsum: ideoque stabilivimus, nos etiam perspicue cognoscere, *esse extra nos alia*. Itaque cum heri perspicue cognoverim, *me exsistere*; etiam hodie,

die, dum id in memoriam revoco, de eo certo conscius mihi sum. Deinde cum evidenter cognoscam, nullum esse argumentum ut judicem, *me centum ante annos vixisse*; plurima vero, & satis perspicua, tum Physica, tum Moralia se offerre, ut judicem, *me certum annorum numerum vixisse, non plus*; etiam id certum habeo & perspicuum. Jure igitur contendo, & adsevero, omnia, quæ ex illo principio ducuntur, consectaria falsa esse: &, quod proxime ex hoc principio fluit, itidem adsevero, *me certo cognoscere illud, quod ante tempus, in quo loquor, evenit*.

Illud, quod sequitur, *de infante in utero matris*, nullam vim habet ad efficiendum id, quod volunt. Nam primum non eo tantum nomine, quod non recordor aliquid, nego me id fecisse; sed etiam quia aliis argumentis perspicuis certus mihi sum, me tale quid non fecisse: nempe ex constanti aliorum hominum testimonio, quod tanti ponderis est, ut nullus sanæ mentis ei resistere queat. Quæro enim, quibus argumentis nituntur adversarii ut confidenter adeo dicant, *certum esse, se in utero matris fuisse*? certe ex aliorum hominum testimonio: neque enim nullus eorum se in utero matris esse vidit, nec ibi fuisse recordatur. Igitur aliorum auctoritate certum & perspicuum id habent. Eodem igitur testimonio certus esse possum, & vero etiam sum, *me heri exstitisse: me centum ante annos non vixisse*. Quod adeo est evidens, ut, quid amplius requiri possit, non videam.

II. Secundum argumentum est tale. Sæpe nos in quiete tam clare, & evidenter de rebus aliquibus cogitamus & disputamus, ut nihil clarius: immo vero

vero somniantes dubitamus interdum, utrum *vigiles simus, an non*; & sine ulla dubitatione judicamus, *vigiles nos esse*. Quæro jam: qui scimus an perpetuo somniemus? an per errorem judicemus, nos ea videre, quæ non videmus, & cetera generis ejusmodi, quæ tactu, ceterisque sensibus percipiuntur? Non igitur evidens nobis est, *nos vigilare*: non evidens est, *esse vera, quæ judicamus*: nihil igitur verum & exploratum habemus.

Hoc argumentum tanti momenti videtur esse non nullis, ut illud dicere non dubitent, nullam ei idoneam responsionem adhiberi posse. Sed hujusmodi Philosophastros non moramur, nec morari debemus. Illud contendimus, huic argumentationi tam facile occurri posse, ut nihil facilius: immo vero ex dictis plane responsio & clara & luculenta consequitur, quin aliam excogitemus.

Nego itaque, *nos in quiete tam clare & evidenter, ut illi dicunt, cogitare*. Nego, *nos nescire an perpetuo somniemus*. His sublatis, ruit etiam consequentia illa, *nobis evidens non esse an vigilantes simus*. Hæc ut recte inlustremus, & explicemus, ab ultimis, quasi notioribus, ad prima illa ordine progrediamur.

Principio tam evidens mihi est, *me in præsentia vigilem esse*, quam evidens est, *me esse*. Qui enim istud illo clarius est? utrumque enim eadem claritate menti meæ objicitur: utrumque eodem modo me cogit ut consentiam. Finge me dubitare posse, *an sim*: quæro, qua via me tali dubitatione liberare potero? nulla alia certe, quam aciem mentis non semel, sed etiam atque etiam, alio & alio tempore, & loco intendendo ad ipsam rem, quæ cum

cum ſemper eadem claritate ſeſe offerat, ſua illa evidentia me cogit, ut adſentiam *me eſſe*.

Eodem itaque modo de vigilia mea certus mihi ſum: nam ſi rem ipſam etiam atque etiam, immo vero millies conſidero, inveſtigo, exploro, tam evidens mihi eſt, *me non dormire, ſed vigilare*, ut nihil ſupra fieri poſſit: adeo ut coactus ſim judicare, *me vigilem eſſe*: nulluſque dubitandi locus reliquus ſit, *ſomniem*, *an non*. Non ita vero in quiete ſe habet: nam etſi aliquando dubitem *an ſomniem*, & judicem *me non ſomniare*; talis opinio eſt ita obſcura, ita perplexa, ut vix aliquam conſiderationem mereatur. Summum ſemel, aut bis de hoc in quiete nobis contigit dubitare: non millies, & dedita opera rem indagamus: non vires mentis omnes contendimus ut id inveſtigemus: non ea claritate res ipſa ſemper nobis objicitur, qua, dum vigilamus, objici ſolet. Itaque longiſſime diſtat certitudo illius judicii in quiete facti, ab eo, quod facimus, dum vigiles ſumus: idque adeo, ut nulla ne levis quidem ſimilitudo occurrat. Perſpicuum igitur eſt, *nos eſſe vigiles*: perſpicuum, *nos non ſomniare*: ex quibus illud, quod ſupra primo loco poſuimus, proxime ac aperte conſequitur, perſpicuum eſſe, *nos non æque clare ſecundum quietem cogitare & diſputare*, *quam*, *dum vigiles ſumus*, *facimus*.

Ipſi etiam, qui tali argumento utuntur, nobis & argumentationem, & ejus reſponſionem luculentam offerunt. Nam primum aiunt, *nos aliquando ſomniare*, *& in quiete dubitare an ſomniemus*, *judicareque aliquando*, *nos non ſomniare*? Quæro: vel inprudentes id aiunt, & nulla ratione moti; & hoc caſu tamquam fatui ac deliri audiendi non

non sunt: si enim id certum principium non habent, quo pacto ex tali principio nos cogere volunt ut dubitemus, *an semper somniemus*? Vel pro certo habent, se & somniare, & dubitare, & dijudicare; & aliquod habeant necesse est judicium seu criterium veritatis, ex quo id dijudicent. Quale, quæso, est hoc criterium veritatis? Mihi sane rem etiam atque etiam consideranti, nullum aliud occurrit nisi ipsa rei evidentia, quæ clarissime ostendit, eos, dum tale nobis argumentum opponunt, *vigiles esse*: planeque esse persuasos, *se tunc temporis non dormire*, *nec somniare*: nam si ne de hoc quidem sunt persuasi, qui possunt tali argumentatione ad nos oppugnandos tam fidenter uti? Certi itaque ipsi sunt, *se interdum somniare*, *interdum non item*. Distinguunt itaque apertissime somnum a vigilia. Nihil igitur in nos efficere possunt tali argumento, quod ipsos eadem vi ac efficacia invadit.

III. Tertium argumentum est hujusmodi. Nemo sani cerebri ignorat, quanta sit humanæ mentis imbecillitas & tarditas in investigatione veri. Nemo non agnoscit, quam sæpe sensus externi nos fallant, a quibus plerasque omnes notiones accipimus. Nemo studiis contritus non cognitum habet, quam crassis tenebris involuta & circumfusa veritas ipsa lateat, præsertim in Physicis rebus. Nemini dubium esse potest, quam sit in omnibus disciplinis, in gravissimis argumentis, iisque longa sæculorum serie disputatis, doctissimorum hominum mira dissensio, ut vix unum, & alterum consentientem invenias. Quid? quis item nesciat, quam fluxæ, & incertæ, & variabiles sint res omnes? ex quo consequitur, ut ipsa etiam cognitio earum fluxa, incerta,

certa, & variabilis sit. Non est igitur verum aliquid: vel si reapse est, ita cum falso est conjunctum, ut nullum sit signum, nulla nota, nullum discrimen, &, ut verbo dicam, nullum criterium, quo unum ab alio separari possit.

Hæc sunt præcipua argumenta veterum Pyrrhoniorum, [1] quæ etiam nunc ab aliquibus ineptis adhiberi solent interdum, dum se Scepticos & esse, & haberi arroganter & stulte cupiunt. Sed totum hoc tam leve est, tamque nullius momenti ad id, quod sibi efficere proponunt; ut etiamsi singulas argumenti partes præter conclusionem admittamus, firma semper sit veritas ipsa, quam defendimus.

Admitto igitur quatuor primas partes argumenti. Admitto itidem, res aliquas, non tamen omnes, fluxas, & variabiles esse. Quid tum? falsæ sunt, & incertæ omnes humanæ cognitiones? id nos constanter pernegamus: idque adversarii profecto non efficient.

Plura a nobis difficulter, immo & obscurissime cognosci, aut ne cognosci quidem; sensuum organa nos sæpe decipere; plura nos latere in Physicis; multum de rebus obscuris, & incertis tum Physicis,

---

[1] *Vide Sextum Empiric.* Pyrrhonior. Hypot. L.II. f.18. & Adverf. Log. L.I. f.48. *& Diogenem Laertium L.VIIII.sect.*71. *ex Recentioribus, Sanchezium*, de Multum nobili & prima universali scientia quod nihil scitur. Francof. 1618. *Hieronymum Hirnbaym Canon. Præmostr.* de Typo Generis humani. 1676. *Huetium* de La Foiblesse de l'esprit humain, *ceterosque, præsertim Petrum Bælium* in Dictionar.

cis, tum Theologicis in utramque partem disputari; certum est adeo philosophis Recentioribus, ut illud dedita opera & longa oratione tirones suos doceant, quo modo hisce malis occurrere possimus, veramque medicinam eis adhibeamus, & ab aliquibus abstineamus: quod etiam nos in Logica nostra [1] luculenter præstitimus. Hæc tamen probant tantum, in singulis disciplinis certis limitibus definitas esse humanæ mentis cognitiones: sed nihil nos in iis clare cognoscere, non probant: multo minus probant, nos nullam aliam notionem certam, & perspicuam humana ratione comparare posse, quod erat efficiendum.

Itaque incerta plurima sunt, & abstrusa in disciplinis singulis: quod nos libentissime fatemur: plurima tamen sunt adeo nitida, adeo perspicua & certa, ut nihil certius & clarius requiri possit. Multa vero superiori sæculo in Physicis inventa sunt, quæ maiores nostri ne inveniri quidem posse suspicabantur: multa hoc nostro reperta: [2] multa in dies reperiuntur: multa posteris invenienda relinquentur. [3] In his autem, quæ repertæ sunt, tan-

[1] *Vide quæ diximus eodem loco.*

[2] *Id ex libris academiarum Regiarum, aliorumque philosophorum Recentiorum facile cognosci potest.*

[3] „ *Veniet tempus, quo ista, quæ nunc latent,* „ *in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligen-* „ *tia: ad inquisitionem enim tantorum ætas una* „ *non sufficit.... Veniet tempus quo posteri nostri* „ *mirentur, nos hæc tam aperta nescisse.* Seneca Natur. Quæstion. VII. c.25.

ta consensione optimi quique ac gravissimi Philosophi conveniunt, ut vel ex hoc magnum & firmissimum argumentum sumi possit ut efficiamus, tales res esse veras. Deinde in ceteris rebus, quæ ad disciplinas non pertinent, tot occurrunt perspicuæ & nitidæ veritates, ut insanus sit qui neget: quod item argumentis ante adductis effecimus luculenter, quæ proinde repetenda non sunt.

Dixi paullo ante, *non omnes res esse fluxas & variabiles*, & merito quidem: nam tametsi exsistentia rerum corporearum variari potest, & nunc hoc modo esse, nunc alio modo, aut omnino non esse; eorum tamen natura & essentia invariata permanet, nec ullo modo mutari potest. [1] e. g. Globum aliquem esse, non est necessarium, potest enim idem corpus fieri quadratum, aut triangulare: at fieri non potest quin globus non sit corpus curva superficie contentum, ex qua omnes lineæ rectæ ad centrum ductæ æquales sint. Itaque hoc saltim erit verum. Cumque disciplinæ Physicæ tantum considerent essentias istas, & proprietates, quæ ex iis consequuntur, relinquitur objectum habere eas invariabile & fixum. Et quamquam res ut variabiles cognoscerent, id est, eas esse mutationi subjectas, nullo modo fallerentur: nam cognitio cum re ipsa consentiret. Accedit quod sunt etiam plura omnino certa, & invariabilia in disciplinis omnibus, ut proximæ illæ & perspicuæ veritates, de quibus supra: plura etiam in Physica naturæ viribus

[1] *Hæc quo modo intelligenda sunt, ex iis, quæ infra Libro IIII. cap.3. ubi* de Essentia, *dicemus, cognoscetis.*

bus invariabilia, ut leges motus, proprietates materiæ, proprietates quorumdam corporum, proprietates animi noſtri. Igitur non omnes cognitiones ſunt fluxæ & incertæ, quod adverſarii tamquam omnibus exploratum ſumebant. Nos autem ut Scepticos jugulemus ſufficit oſtendamus, *quædam certo eſſe vera*: quibus illud addimus, plurima probabiliter eſſe vera, ſeu veriſimilia. Contra illi ut nos oppugnent, non ſufficit, ſi plurima incerta eſſe probent; ſed oportet omnino clare efficiant, *nihil certo eſſe verum*, quod profecto numquam efficient. [1]

[1] *Argumenta, quæ contra auctoritatem adducuntur, tum Humanam, quæ in rebus geſtis profanis narrandis occupatur; tum Divinam, eam nempe, quæ conſtituit, qui libri pro divinis haberi debent, & quæ late perſequitur Petrus Bælius* Diction. art. Pyrrho, *& alibi*; *Spinoza* Tract. Theolog. Politico, *D'Argens* Philoſofie du bon ſens, *aliique, non proferam. Primum, quia a propoſito noſtro aliena ſunt, cum ſatis hic ſit conficere*, aliquod verum eſſe. *Deinde quia nihil aliud efficiunt, niſi plura in hiſtoria Profana eſſe falſa, quod non negamus; & in hiſtoria Eccleſiæ caute & prudenter nos credere, quæ narrantur, debere; quod Critici omnes Catholici admittunt, & nos ſupra monuimus. Poſtremo, quia cum hoc loco poſuerimus & demonſtraverimus,* aliquid certo eſſe verum; *ſuis in locis commodius ex regulis Logices demonſtratur*, qualia ſunt principia vera ſingularum diſciplinarum.

Corollarium.

Hinc recta ratio *sensibus* commode utitur ad verum inveniendum. Quod cap. VI. & VII. fusius demonstrabitur.

Caput V.

Expenduntur eorum dubitationes, qui negant, quasdam propositiones esse primas veritates.

HActenus argumenta eorum, qui negant esse ullum verum, breviter, & ordine confutavimus. Superest ut eos audiamus, qui non omne quidem verum negant, sed aliquas cognitiones non esse *primas veritates*, ex quibus ceteræ deducantur, contendunt.

Horum tamen argumenta excutere ac infirmare, si plane dicendum est, nullo modo necessarium mihi videtur: idque duplici de caussa: Altera, quia ex triplici nota *primarum veritatum*, quas supra [1] posuimus, plane consequitur, eas notiones, quæ tales notas non habent, in censum primarum veritatum venire non posse: facile ut quisque, quæ pro talibus habendæ, aut non habendæ sint, nullo admonitore internoscere queat. Altera, quia ad eum finem, ad quem Ontologia fuit inventa, parum refert, an eæ primæ veritates vocandæ sint, an secundæ. Modo enim rem clare cognoscamus, nomi-

[1] *Hoc libro cap.* I.

nominumque vim & poteſtatem firme teneamus, eaſque notiones comparemus, quarum ope veritates & internæ, & externæ probari & inluſtrari poſſunt; recte in ſingulis diſciplinis diſputabimus, quin tempus conſumamus in diſputando, an *quædam propoſitiones vocandæ ſint primæ veritates, an non*. Nihilominus addemus aliqua in gratiam tironum.

Ac primum illud pro certo ponimus, præter eas veritates, de quibus ſupra, [1] alias adduci poſſe, quæ in eumdem ordinem referantur: quas oculatus quiſque nullo negotio excogitare poteſt: neque enim omnes primas veritates enumerare nobis propoſuimus, ſed eas tantum indicare, ex quibus de reliquis judicare poſſimus.

Deinde etiam ponimus, quædam axiomata Metaphyſica, ut *duo & duo ſunt quatuor*; *totum eſt maius ſua parte*; *inpoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe*; & ejus generis alia, etiam pro primis veritatibus *lata acceptione* haberi poſſe: nam & perſpicua ſunt, & ex nullis clarioribus ducuntur, & ab omnibus ſine ulla dubitatione recipiuntur. Negat hæc clariſſimus Buffierius, contenditque ſecundum alios, [2] axiomata Metaphyſica nullas veritates externas demonſtrare. [3] In quo ego, pace viri docti dicam, ſollertiam & accurationem illam in judicando requiro, quam hic auctor præ ſe fert. Sed ejus rationes conſideremus, quæ ita ſe habent.

[1] *Hoc libro c.3.*

[2] Traité des Premieres Veritez Part.I. chap.2.

[3] *Vide Lockium* de L'Entendement Humain L.IIII. cap.7. §.14.

I. Hoc axioma, *duo & duo sunt quatuor*, nihil aliud significat, quam *ideam duorum, cum bis sumitur, significari nomine quatuor*: quod verum esset, etiamsi nihil creatum exsisteret, præter unam tantum intelligentiam. Item hoc axioma, *totum est maius sua parte*, hoc tantum significat: *quantitas maior est quantitas maior, non minor*: seu alio modo: *talis idea est talis idea, non alia*. Sunt igitur tantum veritates internæ: neutrum est veritas externa, quæ ostendat, judicium nostrum esse conforme objecto externo: quod primarum veritatum proprium est.

Sed negamus docto homini interpretationem utriusque axiomatis: contendimusque utrumque tam esse conforme objecto externo, quam reliquæ primæ veritates. Nam utrumque axioma est perspicuum, ex nullo clariori probatur, ab omnibus sanæ mentis admittitur. Sunt igitur primæ veritates, non eo quidem sensu, ut exsistentiam præsentem objectorum necessario accusent; sed eo sensu, ut ex objectis externis profectæ sint, & cum iis consentiant, ac saltim exsistentiam præteritam demonstrent.

Nos enim non habemus ideam *totius & partis, maioris & minoris, duorum & quatuor*, nisi per sensus. Quod qui negant, doceant, amabo, qua via ideas ejusmodi habuere nisi per sensus: numquam, nisi fallor, docebunt. Nam quis nescit, suum corpus maius esse sua manu? quis ignorat, manum esse corporis partem? quis item nescit, duos digitos unius manus esse numero pares duobus digitis alterius: omnesque quatuor facere? Hæc vel cum lacte homines addiscunt: cumque postea nomina *totius*

tius & *partis*, *maioris* & *minoris*, *duorum* & *quatuor* cognoverint, propofitiones illas generales formant, quæ ideo veræ funt, quia ab ipfa evidentia objecti externi proficifcuntur, & cum eo confentiunt. Tolle fenfus externos, profecto numquam tales ideas elicies. Non enim illi, qui ab incunabulis [1] vifu caruere, aliquod non dico problema, aut theorema Mathematicum, fed ne axioma quidem ullum excogitare potuere, tametfi auditu plurimum valuere.

Deinde tale judicium, *duo & duo funt quatuor*, tam eft conforme objecto externo, quam illud aliud, quod Buffierius admittit, *funt alii homines præter me*. Qui enim iftud illo vel evidentius eft, vel magis ab omnibus admiffum? Interroga fingulos homines, an hoc ultimum clarius & certius illo fit, & plane cognofces, utrumque eadem certitudine ab omnibus amplexari. Interroga rurfum, *an quatuor fit reapfe quantitas maior quam duo*: eodem modo refpondentes audies, *effe maiorem*. Quid amplius quærimus ut dicamus, utrumque fenfu communi haberi, effeque primam veritatem?

Quid? quod homines, cum proferunt ejufmodi propofitiones, non de vocabulis, aut ideis loquuntur, fed de rebus per eas fignificatis. Neque enim cum primum axioma proferunt, fignificare hoc vo-

[1] *Aliquot problemata, aut theoremata Geometrica faciliora, fi figuræ ligneæ, v. g. fiant, tactu cognofci poffe, non nego: fed quam inperfecta fit talis notitia, facile intelligi poteft. Nam quod aiunt,*

lunt: *idea duorum bis sumta vocatur quatuor*: sed illud intelligunt: *duo & duo objecta, quæ vel video, vel vidi, constituunt vel numerum, vel quantitatem maiorem, quam duo tantum*: quam maiorem quantitatem significamus vocabulo *quatuor*.

Id ipsum de reliquis axiomatis est dicendum. Nam ideo enuntio *totum esse maius sua parte*, quia oculis hausi, *quantitatem maiorem continere minorem, non contra*. Similiter ideo mihi persuadeo, *impossibile esse ut eadem res simul sit, & non sit*, quia, cum oculis acceperim, *rem, quæ exsistit, exsistere, nec umquam dum exsistit non exsistere*; iccirco cum id ipsum in memoriam revoco, consideroque, tale quid necessario evenire debere; facio judicium, quod est omnino conforme objecto externo, etiamsi objecto cuicumque interno, ut sunt ideæ, judicia, ceteraque, aptari possit. Itaque certum est ejusmodi axiomata Metaphysica veritates etiam ex-

---

aiunt, Didymum Alexandrinum a puero cæcum in Geometria excelluisse, ut inter cæcos concedo. Sed quales progressus in Geometria facere potuerit cæcus homo, & qui numquam figuras Mathematicas vidisset, judicent ii, qui in hac scientia versati sunt: mihi sane non fit verisimile. Merito igitur viri docti rident Jacobum Bernoullium, hominem ceteroqui in Mathematicis doctissimum, qui cæcos Mathematicam docere voluit, libro Gallice inscripto: Lettre contenant la maniere d'apprendre les Mathematiques aux aveugles: *quæ exstat in celebri illa Ephemeride inscripta*, Journal des Savans 1685. die 19. Novembr. *In qua bonus Bernoullius se aliquando dormitasse, viris emunctæ naris ostendit*.

externas demonstrare: ideoque pro primis veritatibus habenda esse: quamvis talia axiomata condi possint, quæ sint tantum veritates internæ. [1]

Quod idem de veritatibus Mathematicis dicendum esse videtur. Nam etiamsi *linea*, *superficies*, *trigonum*, *& globus*, ut ea considerant Mathematici, nulla sint, nec fortasse fuerint; tamen cum ex rebus corporeis hæ ideæ complexæ sumtæ sint; atque, quæ de iis disputant Mathematici, corporibus ipsis reapse conveniant; propterea veritates Mathematicæ non sunt tantum veritates internæ, sed etiam externæ, quæ proprietates figurarum, ac magnitudinum, quæ in hoc mundo exsistunt, reapse demonstrant. Secus Mathematica ipsa esset cumulus somniorum, & rerum inanium ac inutilium, quæ Physicæ disciplinæ opitulari non possent; quod profecto falsum est; cum videamus ex Mathematica disciplina, quam *simplicem* vocant, non modo reliquas ejusdem partes, quam vocant *Mathematicam mixtam*, sed etiam eam, quam nominant *Physicam*, adeo inlustrari, ut sine Mathematicæ auxilio muta, & cæca sit.

Nam quod ait Cl. Buffiérius, primum illud axioma esse verum, *etiamsi nihil in Mundo esset præter unam intelligentiam*, falsum est, si hoc vult dicere: *esse verum etiamsi nulla umquam res creata exstiterit præter unicam intelligentiam*. Nam tali casu singularis illa intelligentia ideas *duorum*, & *quatuor* non habuisset. Quod si hoc modo significare vult: *etiamsi omnes res in præsentia destruantur*,

---

[1]. *v.g.* totum est æquale omnibus su.s partibus &c.

tur, relicta una intelligentia; adhuc axioma verum esse, non abnuo: sed ex hoc non sequitur, prædictum axioma in hoc rerum statu non esse veritatem externam. Nam posita rerum omnium destructione, adhuc notiones omnes, quæ sensibus comparantur, veræ essent: quia cum tales ideæ ex corporibus externis profectæ fuerint, ad tempus referebantur, in quo corpora exsistebant: ideoque judicia vera essent. Quod ipsum de illo judicio, *sunt alii homines præter me*, quod ille primam veritatem esse ait, eo casu dicendum esset.

At enim, urgebit, hæc judicia non faciunt; ut objecta exsistant. Fateor: sed nec judicia hæc, *corpus album non est atrum*, *Babylon non est Ninive*, ceteraque generis ejusmodi faciunt, ut objecta reapse exsistant. Tamen sunt veritates externæ, hoc nomine, quod ex ipsis rebus externis proficiscuntur, & cum ipsis conveniunt. Igitur & illa. [1] Ex

[1] *Ratio Lockii loco laudato, & rursum cap.*xi. §. 1. *non efficit, quod vult Cl. Buffierius. Probat quidem ideam, quam habeo rei externæ, non inferre rei exsistentiam: sed non probat, ejusmodi ideam a corpore externo non esse profectam. Nam, ut eodem exemplo Lockii utar, imago Petri ex vero expressa non probat Petrum exsistere; probat tamen, Petrum exstitisse. Ergo etiam idea rei externæ, quæ sensus in præsenti non pulsat, probat saltim exsistentiam præteritam. Hoc magis, quod Lockius ibi* §. 11. *probat exsistentiam rerum præteritarum auxilio* memoriæ. *Et nisi primum locum Lockii ex his duobus ultimis exposuerimus, haud scio an ipse sibi constet.*

Scholion

Ex iis , quæ capite III. *&* IIII. *bujus libri diximus de* rerum evidentia , *plane consequitur , nos plurimas veritates &* sensibus externis , *&* aliorum testimonio *comparare* : *nam quæ* recta ratione *constant , ex iis , quæ per sensus accepimus* [*ad hanc classem pertinet* hominum testimonium , *quod vel visu , vel auditu habetur*] *proficiscuntur* : *Quare de iis hoc loco iterum disputandum , non ut efficiamus tantum , veritatem tali præsidio adtingi posse , quod supra demonstravimus* ; *sed ut patefaciamus* , quo casu primas veritates sensuum præsidio venari possimus .

CAPUT VI.

Demonstratur primas veritates aliquas sensibus *percipi posse* .

CORporum exsistentiam sensibus externis percipi evidens est , idque nos supra cum argumenta Scepticorum diluissemus , planum fecimus , & rationibus confirmavimus . Examinandum nunc est , an semper verum ipsi ostendant , an aliter : & an tales cognitiones gignant , quæ *primæ veritates* vocari possint .

1. Principio certum est , sensus externos non exhibere figuram insensilem & externam corporum : id est non ostendere , qualis sit textura illa superficiei corporum , ex qua unum corpus album , alterum viride , alterum atrum apparet . 2. Nec etiam

etiam exhibent contextum, & complexionem interiorem particularum corporis, quæ diversas naturas facit: id est, ex qua oritur quod tametsi omnium corporum materia est similis naturæ, tamen aliud corpus est ferrum, aliud lignum, aliud caro. 3. Nec itidem ostendunt interiores mutationes, quæ in corporibus plerisque eveniunt. e. g. Pomum indesinenter alio & alio modo se habet, donec tandem flacescat & corrumpatur: hæ tamen insensiles mutationes nullo sensu externo percipi possunt, nisi ex longo intervallo. 4. Postremo non repræsentant innumeram illam rerum etiam animatarum multitudinem, quæ oculorum aciem fugiunt: quod microscopio demonstratur, cujus ope ea videmus, quæ numquam suspicati fuissemus: [1] & quo perfectiora sunt microscopia, eo plura, & distinctius videmus. Facile ut suspicemur, fore aliquando ut talia microscopia fiant, quæ multo plura oculis exponant.

Hinc fit manifestum, sensus a Deo datos non fuisse ut nobis insensilia ista, & minuta, & quæ ad usum vitæ minime pertinent, ostendant: secus omnes, aut plerique omnes eadem viderent, quod profecto est falsum. Cui usui igitur sunt sensus nostri? dicam cum Malebranchio, Lockio, ceterisque, sensuum munus esse, ea nobis ostendere, quæ ad

---

[1] *Consule Leeuwenhoeckii* Arcana Naturæ ope microscopiorum detecta. *Volum. III.* 4. *Philippi Bonani* Observationes circa Viventia, quæ in non viventibus reperiuntur. 4. 1691. *& ceteros, qui historiam Naturalem persequuntur.*

ad usum vitæ necessaria sunt: id est ad corpus tuendum, curandumque, atque ad societatem humanam conservandam idonea videantur. Ad quod cum supervacanea sit cognitio illa naturæ abstrusioris corporum, iccirco data ea nobis non est. Sed hæc ulterius inlustremus.

I. Itaque sensus nobis primo ostendunt clare & evidenter *exsistentiam corporum*: id enim ad omnes usus vitæ per quam necessarium est. Nam si corpora esse non cognosceremus, facile in ea incurreremus, ut cæci plerumque faciunt, & maximum damnum faceremus. Deinde nihil umquam facere in hac vita possemus. Non enim nos Deus meros spiritus, sed corpore & spiritu constantes condidit, in orbe terræ collocavit, corpora nobis plura objecit, ut iis scite uteremur, ex eorumque usu utilitatem non pœnitendam caperemus.

II. Deinde nobis exponunt omnino evidenter *proprietates eas corporum, quæ ad vitam nostram conservandam necessariæ sunt*. Nempe ostendunt differentiam rerum durarum ab humoribus: humorum etiam inter se, nempe aquæ a vino, ab oleo, & aliis generis ejusdem. Hæc enim ab aliis distinguere tam necessarium est curationi corporis, ut nihil magis. Et, quod mirabilius, quo plus aliquod corpus nutritioni, & usui nostro necessarium est, eo pluribus sensibus ejus cognitionem adquirere possumus. e. g. Panis, & aqua summe necessaria sunt conservationi corporis nostri: utrumque autem non visu tantum, sed olfatu, sed gustatu, sed tactu percipimus, ex quo facilius dignosci possint. Idem de ceteris dicemus, quæ ad reficiendas vires corporis, ipsumque defendendum a vi aeris;

aeris; ceterorumque, quæ corpori officiunt, necessaria esse videntur. Ideoque clare etiam repræsentant, esse diem, esse noctem, cælum esse pluvium: item an Boreas, an Auster increbrescat, an Zephyrus faveat, & sexcenta hujusmodi.

III. Postremo ostendunt etiam omnino clare, *quæ ad humanam societatem servandam necessaria sunt*. e. g. Secérnunt quam facillime ex voce, vultu, ceteris Petrum a Paullo, patrem a filio: tum motus animi, qui vel vultu, vel aliis modis declarantur, clarissime demonstrant, & ejus generis alia, sine quorum notitia humana societas stare non potest.

Contra ea, quæ conservationi corporis nostri minime necessarium est scire, sensus nostri non ostendunt: quod si aliqua de caussa ostendunt, supervacue se habet, nec id semper, sed tum evenit, cum curiosius eas res investigamus, quæ ad nos minime pertinent. e. g. Lac, acetum, aquam, immo & omnia poma maturata infinitam vim vermium tenuissimorum exilissimorumque continere, certum est, & microscopio exploratum. [1] Verum cum horum notitia, ut iis reficiamur, necessaria non sit, iccirco eos nulli microscopio non adjuti oculis hauriunt. Quod si visu aliquando percipiunt, præter opinionem est, nec ad usum, ad quem eæ res conditæ sunt, ullo modo est necessarium.

Id ipsum dicemus de iis, quæ ad societatem humanam vel instituendam, vel conservandam inoppor-

[1] *Adisis Leeuwenoeckium, Hookium, Hartsoekerum, Jobelotum, ceterosque.*

portuna videntur. e. g. Sensus non ostendunt clare internam differentiam Petri, & Paulli: nec etiam individualem, uti vocant, nempe cur Petrus non sit Paullus, & reliqua hujus generis.

Quærat aliquis 1. an sensus externi omnia repræsentent, quæ ad nutriendum corpus utilia sunt. 2. an item omnia, quæ ad id sanandum pertinent. 3. an præter illa tria, quæ posuimus, nullum verum menti objiciant. Cui quæstioni ita respondemus.

Ad primam dicimus, ea, quæ nutritioni apta sunt, omnia sensibus externis percipi: non enim insensilibus, sed rebus sensibus subjectis alimur. Non tamen omnia, quæ reficere nos possunt, uno intuitu cognita habemus: nec ad vitam producendam necessarium id est. Sufficit si ea, quæ in omni vitæ parte magis necessaria sunt, & noscamus, & sensibus percipiamus: cetera usu & experientia edocti dilucide sensibus percipere possimus.

Eodem modo ad secundam interrogationem respondemus. Nam quædam, quæ magis ex usu sunt, v. g. corpus frigore debilitatum, calore, & pannis calefacere; stomachi repletionem inedia curare; faucium siccitatem humore hausto depellere; & hujus generis alia, omnes cognoscunt: cetera vero non nisi usu, meditatione, & bona Philosophia, ac Medicina explorari possunt. Quidquid tamen cognitum habemus, id sensus externi nobis clare & distincte ostendunt, si ratione adjuventur.

Ad tertiam eadem est responsio. Plurima alia vera sensus externi instrumentorum beneficio reperiunt & cognoscunt: multo plura cognoscere possunt certo, & evidenter. Ne tamen in iis investigan-

gandis erremus, regulæ quædam præ oculis habendæ sunt, ad quas investigationem nostram exigamus: quæ & ostendunt, sensus interdum falsos esse: [1] &, si debito modo adhibeantur, multo plura vera oculis ostendere posse, quam suspicamur. De quibus legibus quoniam in Logica disputavimus, [2] tironem ad eum locum remittimus.

Concludendum est igitur, tria illa clare & distincte sensibus externis percipi: primo *exsistentiam corporum*: tum *proprietates, quæ ad corpus nostrum curandum necessariæ sunt*: postremo, *quæ ad societatem humanam servandam, & instituendam sunt necessaria*. Hoc satis in superioribus confectum est. Unum addo, hæc tria pro *primis veritatibus* haberi posse, propterea quia ex nullis veritatibus prioribus deducuntur: multa ex iis duci possunt, qui character est primarum veritatum.

Ca-

---

[1] *Haud recte hoc loco ait Cl. Buffierius* [Traité des Premieres Veritez Part. 1. c. 16.] sensus fideliter repræsentare, quod ipsis videtur. *Non enim ipsis, sed menti nostræ tale quid videtur. Dicere deberet*, sensus fideliter objicere menti adfectionem, quam recipiunt: secundum quam si temere judicamus, interdum decipimur.

[2] *Logicæ Libro IIII. part. 1. cap. 4. de erroribus ex sensibus provenientibus disputavimus. Capite vero 7. docuimus, quo modo periculum facere debeamus, ne investigantes erremus. Horum summa est:* 1. ut res accurate & debito modo expendatur. 2. ut semper tale quid idem sensus repræsentet. 3. ut alii sensus non contradicant. 4. ut id ceteri homines oculati verum esse confirment.

CAPUT VII.

Oftenditur primas veritates aliquas etiam aliorum auctoritate *cognitas haberi.*

NON de auctoritate Divina hoc loco eft difputatio, quæ tanta homini, qui juftam Dei habeat notionem, effe debet, ut fi certo conftet, Deum aliquid dixiffe, id pro certo & indeficienti haberi debeat. Sed de Humana auctoritate ac teftimonio difputandum, confiderandumque quantum illud primis veritatibus adferat momenti.

Et certe quidem tametfi finguli homines fallere poffunt, tamen cum omnes, aut fere omnes aliquid fummo confenfu teftantur, tam certam rem faciunt, ut nemo fanæ mentis ejufmodi teftimonio repugnare queat. Nec longe repetenda eft ratio. Nam cum tam varii fint hominum mores, tam varia ingenia, tanta in judicando varietas, ut non dico decem, fed vix duos in una & populofiffima civitate femper & eodem modo judicantes invenire poffimus; relinquitur fieri non poffe ut omnes in fallendo conveniant. Quare fi aliquid conftanter docent, non alia de cauffa faciunt, nifi moti rei evidentia ac veritate. Proinde quod omnes conftanter aiunt, verum id effe neceffe eft.

Itaque conftans hominum teftimonium eft fignum, feu indicium, feu criterium veritatis: ex eoque plurimæ primæ veritates defumi poffunt, modo adfint circunftantiæ aliquæ, quæ rem extra omnem dubitandi rationem ponant, id eft certam, & perfpicuam faciant. Hæc vero ad tria genera re-

duci possunt. 1. *Ut de talibus rebus sit sermo, de quibus singuli homines judicare possunt*: ut sunt res, quæ exsistunt, &, ut vulgo dicitur, res *facti*: [1] v. g. esse Constantinopolim, Goam, & ejus generis alia, de quibus tam docti, quam indocti eodem modo dijudicare apti sunt. 2. *Ut tanto in numero sint testes, ut maior requiri non possit ut aliquid pro comperto & explorato habeatur*. Nam, ut paullo ante

[1] *Testimonium hominum vel respicit res eas, quæ exsistunt, & per sensus adquiruntur, quas vulgo vocant res* facti; *vel res, quæ non sensibus, sed* ratione *percipiuntur*: *cujusmodi est exsistentia, & operationes intelligentiarum, quæ corporis expertes sunt, ut Angeli boni, & mali*: *itemque res corporeæ, quas vel propter distantiam, ut ea, quæ in astris, vel propter exilitatem suam sensibus adtingere, ac discernere non possumus*. *De rebus* facti *hoc loco est disputatio, quæ solæ hominum testimonio probari possunt*.

Hæ vero in triplici sunt differentia. *Vel enim hominum testimonium omnino consentit cum iis, quæ fere semper experti sumus*; *& tali casu judicium etiam firmum elicit, quamvis non eo gradu, quo supra diximus*. *Vel testimonium est de re, quæ fieri potest, vel non fieri*; *& si ab hominibus fide dignis proficiscitur, consensum itidem firmum generat*. *Vel denique de rebus est sermo, quæ vel experientiæ adversantur, vel in eo auctores alii aliis contradicunt*; *& hoc casu secundum variam naturam argumentorum, aliud & aliud judicium facere debemus*. *Videsis Lockium* de Intellectu Humano L.IIII, cap.16.

ante diximus, non est necesse ut omnes homines singulatim audiamus: tum quod non omnes easdem res investigarunt; tum quod ad id, quod quærimus, tale quid inopportunum videtur. Sufficit si plerósque, qui id cognitum habent, in eamdem sententiam disputantes cognoscamus: qui si consentiunt, quis sanus tali testimonio repugnare audebit? 3. *Ut nulla ratio se offerat cur judicemus, illos vel odio, vel amore, vel spe, vel alia de caussa mentiri voluisse*. Quæ tria si concurrunt, nullus nisi stultus eorumdem testimonio repugnabit. [1]

Sunt aliqui Philosophi, qui longo sermone disputant, an adsensio, quæ ex communi hominum consensu in ejusmodi rebus proficiscitur, vocari debeat *probabilitas summa*, an *certitudo*, id est firma opinio: & miror Cl. Buffierium, qui nullam occasionem prætermittit reprehendendi Lockium, etiam in rebus levissimis, cui tamen quantum debeat, omnes, qui utriusque scripta legerunt, exploratum habent; litem ei de hoc negotio intentare, contendereque, *tam certum esse exstitisse Carthaginem, quam certum erat, se chartam, in qua scribebat, videre*. Nam primum negare nequit Cl. Buffierius, hanc propositionem, *fieri potest ut plurimi homines fallant, & fallantur*, etiamsi naturæ vires spectemus

[1] *Logicæ L. IIII. part. 2. cap. 2. 3. & 5. ubi de* probabilitate historica, *&* hermeneutica, *exposuimus, quæ necessaria sunt, ut in credendo, quæ alii narrant, non fallamur: quæ omnia tum rebus, quæ* scripto, *tum iis, quæ* voce *constant, accommodari possunt*.

mus; nullam præ se ferre contradictionem, ideoque rem esse possibilem. Contra vero naturæ legibus fieri non potest, ut homo mentis compos fallatur putans, se chartam manu tenere, quam non habet. Propterea que recte Lockius duas illas sententias duobus nominibus significavit.

Deinde, etiamsi eidem demus, utramque eadem certitudine reapse gaudere, tamen cum diverso modo nos cogant, multoque altius & vividius in animo defigatur, *me in præsentia scribere in hac charta*, quam defigitur dum lego, *exstitisse Carthaginem*; commode duobus nominibus duplex illa opinio distinguitur.

Et, ut verum fatear, nisi nomina accurate definiverimus, tota hæc controversia de vocabulo esse videbitur, quod nec ipse Cl. Buffierius diffitetur. Verum si rei naturam, uti par est, consideramus, reperiemus ab ipsa rei varietate ejusmodi controversiam exsistere. Quare commode, atque ad rem valde accommodate rem totam explicatum iri puto, si tres ordines certitudinis constituerimus: Altera est certitudo *Metaphysica*, quam habent axiomata Metaphysica, & Mathematica, quæ ita sunt vera, ut nullo modo falsa esse possint. Altera *Physica*, quam habent res cognitæ per sensus, quæ ita veræ sunt, ut nullis naturalium rerum viribus falsæ esse possint: tametsi si summam Dei potentiam consideramus, alio modo esse possunt: ut se offert in Eucharistia, quæ panis videtur, panis tamen non est. Tertia *Moralis*, quæ ita vera est, ut etiamsi vix aut ne vix quidem falsa esse possit, tamen, si rei naturam examinamus, nulla contradictio se offerat, nullum miraculum a Deo factum esse putemus, si falsa

exsti-

exſtiterit. Quod, ut clarius cognoſcatur, eodem, quo ille uſus eſt, exemplo rem inluſtrabimus.

E. g. ſi ſinguli homines falſi eſſe poſſunt, cur non omnes, qui aliquid fuiſſe teſtantur? ſaltim cur non illi, qui teſtantur fuiſſe Carthaginem? Si numerum Veterum inimus, qui de Carthagine memoriæ produnt, non multos eſſe reperiemus. Eorum, qui ea urbe ſtante ſcripſerunt, habemus Ariſtotelem, & Polybium, plurimum Thucydidem, & Plautum: [1] ut alios omittamus, qui a poſterioribus citati reperiuntur, veluti Fabium, & Philinum a Po-

[1] *Addunt aliqui* inſcriptionem Columnæ Roſtratæ C. Duilii, *quæ ipſi ob triumphum de Siculis, & Pœnorum claſſe in foro Romano poſita erat, ut ait Plinius, & Quinctilianus, & quæ etiam nunc Romæ exſtat in Capitolio. „ Verum ſit ea ipſa* [ait „ Ciaconius vir Antiquitatis peritiſſimus] *quam „ Plinius, Quinctilianuſque viderunt, non facile „ dixerim: certe antiqua illa, quæ ipſius Duilii „ ætate, hoc eſt quingenteſimo fere P. R. C. anno „ collocata fuit, non eſſe videtur: nam & litteræ „ elegantiores ſunt, quam ut illo rudi harum ar- „ tium ſæculo inciſæ videri poſſint; & ſcribendi „ ratio, qua illa ætate Romani utebantur, non „ adamuſſim in ea ſervata reperitur. „* Ciaconius *in Columm. Roſtr. inſcript. explicatio, apud Græ- vium* Antiq. Roman. Tomo IIII. pag. 1811. *Adeo ut veriſimilius videatur, poſt C. Cæſarem, immo poſt Quinctilianum ipſum reſtitutam fuiſſe talem baſim, eamque eſſe, quæ nunc Romæ videtur. Recte ut judicemus, ex ea nullum pro exſiſtentia Carthaginis argu-*

Polybio; Clitomachum, itemque Nævium, & Ennium a Cicerone; Menandrum a Josepho &c. Tum Augustæo ævo offendimus Ciceronem, Sallustium, Nepotem, Virgilium, Horatium, Livium, Diodorum Siculum, Strabonem. Post Augusti ævum se offerunt Paterculus, Mela, Curtius, Plinius Senior, Flavius Josephus, Florus, Plutarchus, Justinus Historicus, Appianus Alexandrinus, Tertullianus, Dio Cassius, Herodianus, Ptolemæus, Solinus, Eusebius, Themistius, Orosius, Eutropius, Procopius, alii. Fac esse xxxx. auctores, fac esse L. qui exstent. Num L. homines falli, aut mentiri non possunt? Sed, his omissis, num omnes, de quibus loquimur, eadem auctoritate censendi sunt? num omnes eam viderunt? minime vero: nam si Polybium [tres enim reliquos in Africa fuisse non constat, immo verisimilius est numquam ibi fuisse] se-

---

argumentum duci posse. Eo magis, quod in ea non de Carthagine, sed de Pœnis, & Carthaginiensibus, idque in Sicilia, mentio fit: quod gentis nomen est, non urbis.

Idem de Fastis Triumphalibus *dicendum esse videtur. Quorum antiquitatem etsi concedamus, qui tamen certæ antiquitatis non sunt, & an ex aliis sumti sint non constat; tamen non efficiunt, quod volumus. Perpetuo enim loquuntur de Pœnis, numquam de Carthagine: v. g.* C. DVILIVS. M. F. M. N. COS. PRIMVS. AN. CDXCIII. NAVALEM. DE. SICVL. ET. CLASSE POENICA EGIT. K. INTERKALAR. *id est, navalem victoriam, & triumphum.*

ſejungimus, [1] ceteri, qui Auguſtæo ævo ſcripſerunt, centum & eo amplius poſt Carthaginem deſtructam annis ſcripſerunt. Potuerunt illi quidem novam Carthaginem, coloniam illam Romanorum, quam Caius Cæſar [2] vel potius Auguſtus filius circa veterem Carthaginem exſtrui curavit, *devotiones diras urbis veteris cavens religioſe*, [3] quæque uſque ad VII. Chriſti ſæculum duravit, de qua vix rudera quædam exſtant, videre: ſed veterem Carthaginem, urbem illam celeberrimam, æmulam imperii, ac gloriæ Romanorum, profecto non viderunt. Multo minus eam viderunt illi, qui a I. uſque ad VI. Chriſti ſæculum, de quibus ſupra, ſcripſerunt. Igitur ad trium, vel quatuor hominum teſtimonium, qui ſtante Carthagine id ipſum litteris mandarunt, res tota reducitur: quorum tres, ut ante diximus, Carthagine fuerint, nec ne, incertum eſt prorſus: immo vero ibi non

 fuiſ-

[1] *Plerique omnes, qui ante Auguſti ævum ſcripſere, ſi unum & alterum excipias, de Pœnis, vel Carthaginienſibus loquuntur tantum veluti de gente quadam, & regno, vel provincia, non de urbe. Quod idem plurimi, quos ſupra nominavimus, & Auguſti ævo, & poſt fecere: qui proinde ad efficiendum id, quod neceſſarium videbatur, inopportuni videntur. Adeo in arctiorem ambitum reducendi videntur Hiſtorici prædicti.*

[2] *Strabo L.XVII. Plutarchus in* Vita Julii Cæſaris.

[3] φυλαξάμενος τῆς πάλαι τὸ ἐπάρατον. *Appianus in* Punicis Extrem.

fuisse, verisimilius videtur. Quis igitur negare audebit, IIII. homines, præsertim, qui non cognita, sed audita referunt, vel falli potuisse, vel fallere? [1]

Num

[1] *Quam sæpe, & quam varie homines in rebus historicis falsi fuerint, etiam cum de rebus gravissimis esset sermo; quanto cum plausu ejusmodi errores, immo & mendacia ac fraudes fuerint exceptæ; quam diu duraverint; quot homines ceteroqui non ineptos tenuerint; tam bene exploratum est iis, qui historia & Ecclesiastica, & Civili exculti sunt, ut nihil supra.*

1. *Primum aliquot libri adfícti fuere sanctis hominibus tum Veteris testamenti, ut Adamo, Enocho, Abrahamo, Eliæ, ceteris; tum Novi testamenti, ut Evangelistis, Apostolis, immo & Christo Jesu; tum demum sanctissimis viris in ecclesia Christi, Pontificibus Max. aliisque viris doctis, præsertim primis sæculis, tot libri adtributi sunt vel a Christianis, vel ab Hæreticis, vel ab Ethnicis, ut iniri numerus non possit: ut* Canones Apostolorum, *ut* Constitutiones Apostolicæ, *ut* Epistolæ aliquot Ignatii Martyris, *ut* Canones novem Antiochenæ synodi, *ut cetera nimis multa, quæ a non nullis Ecclesiæ DD. aliquando pro veris habita, postea suppositicia cognita sunt: ut in Hist. Eccles. passim se offert, & quæ distincte videri possunt apud Natalem Alex.* Hist. Eccles. primor. sæcul. *Immo quot libri SS. Ecclesiæ PP. falso adfícti fuerint, eorum scripta opera Benidictin. Congregat. S. Mauri in Gallia edita & emendata declarant, quæ consuli*

Num igitur omnes mentiuntur? minime vero, nam & ego Carthaginem fuisse defendo, quia plurimis argumentis id ipsum mihi videtur *moraliter* perspicuum, & certum. Hoc ago, moralem ejusmodi

---

suli possunt: ut mittam Grabium in Spicilegio Patrum, *Fabricium in* Codice Apocrypho Novi Testam. *& alios, qui scripta suppositicia collegerunt. Quia? Angelis ipsis tributi libri ab Judæis ferebantur, de quibus legi potest Cotelerius* ad Constitut. Apostolicas L. VI. c. 16. *Tanta fuit licentia mentiendi.*

2. *Deinde quot falsa etiam Libris, qui germani fetus erant certorum auctorum, fuerint admista, idque variis etiam de caussis, declarant iidem auctores, qui interpolata, & depravata scripta multa memorant.*

3. *Præterea eamdem fortunam expertos esse profanos libros adeo viris doctis certum est, ut non nisi bonarum litterarum rudes dubitare possint. Multa ex integro sub alieno nomine apparebant, ut plausum captarent: quod Socrati, & Aristoteli, ut alios prætercam, evenisse, testis est nobilis auctor Diogenes Laertius L.II. §.60. & Ammonius* in Categorias: *immo pleraque Aristotelis scripta suppositicia esse, docet Patricius* Discussion. Peripatetic. Tomo I. l. 2. p. 39. *Quod idem de sæculo suo dolet B. Augustinus* L. XXXIII. contra Faustum cap. 6. *Multa etiam fœde interpolata: ut queritur Origines apud* Rufinum de Adulteratione Scriptor. Origen. *Quæ singula erudite de more persequitur vir doctissimus*

modi evidentiam non facere, ut, si rei ipsius naturam consideramus, fallere omnino non possit. Certe in hoc rerum ordine vix, aut nullo modo fallet: at potest, quod non habent res *physice evidenter*-

---

simus Joannes Vowerius in Polymathia, *præsertim* cap. 16. seqq.

4. *Postremo si inlustria Historiæ facta, quæ omnibus certissima putabantur, & postea falsa esse demonstratum est, percensere vellem, longum esset: unum tamen & alterum adducam. Deleto Sardanapali morte Veterum Assyriorum imperio, tria alia imperia inde extitisse, alterum Novorum Assyriorum a Nino juniori conditum, alterum Babyloniorum a Belesio seu Nabonassare, tertium Medorum ab Arbace satrape regio Medorum, adeo exploratum videtur celebrioribus Chronologis, quasi suis oculis cernerent. Veruntamen doctissimus Prideaux in* Histor. Judæorum L.I. initio *plane conficit, non nisi duo imperia nata esse, Babyloniorum, & Assyriorum: [qui etiam Mediam obtinuere] eumdemque esse* Tiglat-Pilefer & Arbacem. *Tertium vero illud imperium Medorum ab his sejunctum in somnia referri debere.*

Item historiam LXXII. interpretum veram esse, non solum veteres Judæi, & Christiani pro certo habuere, sed etiam in præsentia sunt homines non inepti, qui id in dubium vocare nefas putent. Tamen ejusmodi historiam, quam a Pseudo-Aristea, & Pseudo-Aristobulo Veteres hauserunt, omnia falsitatis signa præ se ferre, doctissimi aliqui Recen-

dentes; quæ naturæ viribus mutari & aliter se habere non possunt. Verbo dicam: si aliquot Historici, qui aliquid litteris produnt, vel fallantur, vel fallant, miraculum nullum est, nec ad infinitam Dei

---

centiores luculentissime demonstrarunt: Nec aliquid amplius ex Veterum testimonio efficitur, quam Ptolemæi Philadelphi tempore factam esse versionem Græcam legis, cui postea sub aliis Ptolemæis versionem additam reliquorum librorum. Videsis Prideaux loco cit. Part.II. l. 19. pag. m. 330. seqq. *& Roncaglia ad Natal. Alex.* Hist. Eccles. Sæculi II. dissert. 11. § unico.

Præterea συνέδριον *seu supremum consilium Judæorum ex LXXI. Senioribus compositum, a Mosis temporibus ad Christum usque durasse, penes quod esset summa reipublicæ, judiciumque de sacris & profanis rebus, non modo veteres Judæi, & Thalmudistæ, sed plerique omnes Recentiores, qui de Republica, vel Synedriis Judæorum scripsere, pro certo ponunt. Verum cum in Bibliis nusquam, etiam cum maxime opus esset commemorare, de recursu ad tale consilium mentio fiat; sed ad Judices Reges, Pontifices Maximos, uti Deus jusserat;* [Deuteronom. c.XVII. v.8. *& sæpe alibi*] *clare conficitur, nullum ejusmodi consilium exstitisse, præterquam ad tempus sub Mose in deserto: quod tamen alio modo se habebat. Non nisi Herodis Magni, & Christi temporibus in Evangeliis, & Actibus Apostolorum, & post ad destructionem usque Templi &c. de tali consilio sermo habetur: quod ita nutum*

Dei potentiam confugere necesse habemus. Contra si leges naturæ fallant, miraculum agnoscere & fateri debemus, idque Deo auctori tribuere. [1]

Hæc autem evidentia & certitudo vocatur *moralis*, quod ex ea hominum mores, actiones, ceteraque, quibus vitæ humanæ ratio continetur, proficiscuntur, & gubernantur. Nam ea, quæ evidentia morali constant, ita certa hominibus videntur, ut ipsi non dissimili modo ex tali judicio vitam

---

tum esse videtur. P. Gabinius Proconsul Syriæ, fuso fugatoque Alexandro, Aristobuli pontificis antea victi & exauctorati filio, atque Hircano patruo in sacerdotium restituto, Judæam in v. *partes, teste Josepho, divisit, singulisque singula consilia administrandis rebus, præter animadversionem mortis, dedit & constituit, Gadaris, Amathunte, Hiericunte, Sephoris Galilææ, & Hierosolymis: quod ultimum illud est, in quo Christus morte damnatus est. Hoc primum animadversum Cl. Petavio* de Doctrina Temporum L.II. cap.27. *fusius & accuratius expositum est a Jacquelotio* de l'Existence de Dieu Differt.III. chap.2. *Hæc, ut mittam bellum Trojanum, quod Dio Chrysostomus, Hornius, aliique inter fabulas referunt; utque alia hujusmodi missa faciam, satis demonstrant, quam facile etiam in rebus ab omnibus admissis errores subesse, nosque falli possimus.*

[1] *Vera* evidentia Moralis *non in testimonio duorum, vel trium auctorum etiam oculatorum consistit; sed in testimonio vel omnium, vel fere omnium, qui rem viderunt, & quibuscum versamur, uti diximus supra.*

vitam suam instituant, quam si eam oculis cernerent, nec ullus superesset dubitandi locus. e. g. Cum certum moraliter sit, exstare Constantinopolim, qui aliquid negotii Constantinopoli habent, ac ad eam accedere debent, tam fidenter de illa metropoli loquuntur, & scribunt, atque ad eam visendam se parant, & iter capessunt, quam si suis oculis eam vidissent. Cumque in hac vita pleraque ex aliorum testimonio habeamus, quæ ad vitam nostram regendam necessaria sunt, iccirco *moralis certitudo* magni usus est in vita civili, ex eaque plurimæ primæ veritates desumi possunt.

ALOY-

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

D E

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER QUARTUS

IN QUO

DE ALTERA ONTOLOGIAE PARTE, NEMPE DE GENERALIBUS PROPOSITIONIBUS, QUAE AD OMNES SCIENTIAS PERTINENT, DISSERITUR.

CAPUT I.

De partitione & consilio hujus libri.

SUPERIORI libro de modo cognoscendi primas veritates in singulis disciplinis disputavimus. Nunc de primis illis veritatibus, quæ ad omnia pertinent, quæ sub nostram considerationem cadunt, dicendum esse videtur.

Et quidem omnia, quæ nostræ investigationi ac disputationi subjiciuntur, generalia quædam consideraside-

fideranti offerunt, quæ fi recte cognofcimus, multo facilius & clarius fingulas partes, &, ut ita dicam, facies objecti, quod examinandum fumimus, explorare poterimus; quo diftinctius objectum ipfum cognofcamus, id eft verum in fingulis rebus invenire poffimus. Plurima autem de qualibet re quæri & inveftigari poffunt: fed quæ non nihil difputationis habent, hæc fere funt.

1. Omnis res, quæ fub fermonem cadit, vel eft, vel non eft. 2. vel habet hanc, vel aliam effentiam. 3. vel eft fubftantia, vel modus ejus. 4. vel eft finita, vel infinita. 5. vel poffibilis, vel inpoffibilis. 6. vel fimplex, vel compofita. 7. vel perfecta, vel inperfecta. 8. vel bona, vel mala. 9. vel ordine pofita, vel non. 10. vel pulcra, vel deformis. 11. vel neceffaria, vel contingens. 12. vel naturalis, vel non naturalis. 13. vel multum durat, vel parum. 14. vel eft cauffa, vel effectus. 15. vel ad aliquem finem ordinatur, vel fecus. Hæc aliaque ejus generis illico inveftiganti fe offerunt, & in omni difputatione identidem occurrunt: ex eorumque cognitione non modo clarius rem quamque cognofcimus, & ad interrogationes refpondemus, verum etiam, quod mente concipimus, aliis explanare quimus. Igitur & omnia hæc definienda funt quam accuratiffime: & ex eorum definitione aliqua axiomata ducenda funt, quæ nobis opitulentur ad veritatem in fingulis argumentis inveniendam, inanefque difputationes fugiendas. Quod nos hoc libro eodem ordine efficiemus, quo eas ante enumeravimus.

Sed illud ante monemus, quidquid obfcuritatis, atque adeo difputationis occurrit in iis, de qui-

quibus in ſcholis acriter diſputatur, ex hoc capite fere ſemper proficiſci, quod Philoſophi eadem vocabula certa ſignificatione non uſurpent; ſed modo uni vocabulo quamdam notionem ſupponant, modo aliam. Ex quo conſequitur, ut non intelligentes alteri quo ſenſu ea alteri uſurpent, temperare ſibi non poſſint, quin aliquid contra dicant, & ſine ullo fine altercentur. Quare optime conſultum iri puto tironum utilitati, ſi vocabula, ſemen omnium diſceptationum, accurate expoſuerimus, ut & ipſi plane ſua ſenſa declarent, & ceteros ſine labore intelligant, temperentque a protervis contentionibus, quæ tempus omne conſumunt magno & ingeniorum, & diſciplinarum omnium damno. [1]

[1] *Vehementer hoc loco diſputant Philoſophi, præſertim Leibniziani, & Wolfiani, de principio* Contradictionis, *&* Rationis ſufficientis. *Contradictionis principium eſt*: Idem non poteſt ſimul eſſe, & non eſſe: *ſeu alio modo*: Unum & idem ens non poteſt conſtare proprietatibus inter ſe pugnantibus. *Rationis ſufficientis eſt*: Nulla res eſt reapſe ſine ratione ſufficienti cur potius ſit, quam non ſit.

*Sed nihil, mea ſententia, ejuſmodi decertatione eſt inutilius. Nam omnes philoſophi Dogmatici ante Leibnizium, & Wolfium primum axioma admiſerunt: propterea quod & perſpicuum eſt, & utile interdum ad confutandum eos, qui fervore diſputationis abrepti ea negant, quæ ante conceſſerunt. Immo ne Sceptici quidem ipſi id negarunt: ut habemus ex Laertio L.VIIII.ſ.*105.106. *& Empyrico* Pyrr. Hyp.*L.I. ſ.*62. *Porro ejuſmodi axioma expreſſe*

Caput II.

De ente, & non ente.

I.

Res, & *Ens* Philosophis Latine loquentibus sunt vocabula homonyma. *Ens* definitur vulgo, *id quod est, seu exsistit*. Sed hæc definitio nihil amplius, nec clarius exponit, quam nomen *ens*. Quare non nisi iis probari poterit, qui amant ea pluri-

---

positum non esse principium omnis cognitionis, luculenter efficit Lockius, ostendens plerosque homines recte judicare, quin de tali axiomate umquam audierint. Quamquam fatendum est, eos ideo recte judicare, quia omnibus perspicuum est, singulas res, quæ sunt, esse: *&, si animum adverterint, intelligent etiam,* falsum esse quod simul sint, & non sint. *Quo autem sensu tale axioma dici possit prima veritas, supra exposuimus.*

Item Ratio sufficiens *in rebus necessariis vetus est axioma omnium Philosophorum, qui constanter aiunt,* nullum effectum sine caussa, *id est,* sine ratione cur sit, exsistere: *seu alio modo*: posita caussa suo modo necessaria, poni effectum. *Etiam in rebus liberis, nempe determinationibus voluntatis creatæ, sæpe ratio sufficiens locum habet. Quis enim ignorat mentem nostram finem sibi ponere bonum vel vere exsistens, vel apparens: atque ad id consequendum adjumenta seu media utiliora eligere? Sed Leibniziani efficere vo-*

pluribus exponere, quæ uno vocabulo æque clare explicare possent. Quod vitium tam frequens est quorumdam Philosophorum, ut nullum magis, ut hoc libro demonstrabimus: quapropter sedulo cavendum est.

Philosophi tamen nomen *ens* latius accipiunt, eoque etiam denotant id, quod non exsistit in præsentia, sed exsistere potest: id est, vel est futurum, vel possibile: quasi dicant, habere exsistentiam vel futuram, vel possibilem, ideoque adversari nihilo. Quare idea *entis*, & idea rei *positivæ* idem significant.

re volunt [*is est eorum scopus*] *etiam in caussis liberis perpetuo valere, idque adeo, ut evenire nullo modo possit, ut ex pluribus mediis æque aptis ad finem, possit voluntas nostra unum pro lubitu eligere, & sibi esse ratio sufficiens suæ electionis. Immo vero etiam de Deo fere eodem modo disputant, ut sic viam sternant ad suam illam* harmoniam Præstabilitam, *qua explicari putant complexionem animi & corporis. Hæc tamen negant alii, & contendunt, in rebus liberis nullam necessitatem antecedentem esse, ex qua sequatur effectus; sed unicam caussam esse libertatem vel finitam, vel infinitam: tum perspicue conficiunt,* Harmoniam *illam Fatalismo, Idealismo, aliisque erroribus aperte favere. Sed de his in* Psychologia *disputabimus. Videatur Moniglia* Differt. contro i Fatalisti Part.I. sez.3. *& Voltairius* Metaphys. de Newton. chap.4. *Quibus addi potest Clarckius in* Epistolis ad Leibnizium, *qui ostendit, tale principium omnino opponi libertati divinæ.*

II.

Non ens est idem ac *nihil*, & clarius explicari non potest. Cum autem dicimus *nihil*, non intelligimus *merum nihil*, quia hoc non potest esse objectum alicujus ideæ positivæ, sed aliquid exsistens & positivum intelligimus. Itaque audito eo vocabulo, duæ ideæ menti obversantur: altera est idea vocabuli *nihil*, quod vocabulum est aliquod ens: altera separationis omnis omnino entis ab idea vocabuli *nihil*, quæ separatio est etiam ens.

E.g. Cum dico *Hircocervus est nihil*, habeo ideam vocabuli *Hircocervus*, & aliam ideam, qua separo ab Hircocervo ideas omnium omnino entium, quæ sunt, quæ esse possunt. Hæc autem separatio non est *merum nihil*, sed est judicium, quo separo ideam entis ab idea illius vocis: & idem valet ac si dicerem: *hoc vocabulum* Hircocervus *nullum ens significat, sed est vocabulum inane, quod non nisi se ipsum significat*. Quare non idem apud Philosophos significat, *intelligere nihil*, ac *nihil intelligere*. Illa significat, nos *non ens* eo modo intelligere, quo a mente humana intelligi potest: hæc significat, nos *nullam omnino rem intelligere*, seu nullam ideam, nullam notionem in præsentia habere: quæ duo longissime distant.

Hæc est germana interpretatio vocum *negativarum*, quæ nihil aliud significant, quam sejunctionem unius ideæ positivæ ab alia. Quod non intelligentes Philosophi nimis multi, sibi persuadent, habere se ideam *meri nihil*: ideoque alios obtundunt disputationibus inanibus, quæ nihil aliud sunt, quam;

quam *logomachiæ*, seu decertationes de verbis. Quare cum nullum vocabulum in disputationibus frequentius se offerat, quam *nihil*; nullum ex quo acriores decertationes nascantur; aliquibus exemplis muniendi videntur tirones, ne in tales logomachias incidant, sed recte vocabula interpretari discant: hoc magis quod vocabulum *nihil*, & omnia vocabula *negativa* alio & alio modo non solum in scholis, sed etiam in vita civili accipi solent, ex quo mira confusio.

E. g. Cum dico, *ego nihil video*, hoc volo dicere: *idea vocabuli* nihil *est omnino diversa ab idea omnium rerum, quæ a me videntur*: seu alio modo: *ideæ omnes rerum, quæ videri solent, separatæ in præsenti a me sunt*. Similiter cum dico, *video tenebras*, quod vocabulum est negativum, & significat *non video lucem*; explicandum est hoc modo: *idea lucis differt ab idea vocabuli tenebræ*. Item cum dico, *ante mundum conditum erat nihil*; separo ab idea vocabuli *nihil* ideam *primæ exsistentiæ mundi*: & volo dicere: *mundus tot ante nos sæcula exsistere cœpit*: seu alio modo: *mundus exsistere cœpit certo tempore ante quod tempus non nisi æternitatem Dei concipere possum*. Item cum dico, *Petrus non est Paullus*, hoc dico: *Petrus est aliquid diversum a Paullo*. Hæc nos talia proferentes significare volumus: & nisi hoc modo propositiones negativas interpretati fuerimus, sonos inanes proferemus. Hæc satis sint ut de reliquis judicare possimus: &, si ad hanc explicationem plerasque disputationes revocaverimus, quam inanes sint, non sine aliquo rubore clare intelligemus.

Ad *non ens* referri debet *ens rationis*, quod latius in Ontologia patet, quam plerique putant.

Est autem ens rationis, *id quod non nisi in ideis nostris exsistit, nec extra eas exsistere potest*. Hujusmodi sunt ideæ omnes mente abstractæ, veluti *humanitas*, *rotunditas*, & hujus generis alia: propterea quia nusquam exsistit *humanitas* sejuncta ab hoc, vel illo homine: *rotunditas* ab hoc, vel illo corpore rotundo. Item *relationes* omnes, *privationes*, & *negationes*; [1] quæ non nisi in mente nostra exsistunt, ab eaque concipiuntur quasi aliquid adhærens subjecto. Tolle cogitationes omnes, perierunt omnes relationes, privationes, negationes.

Quamquam vero hæc entia rationis nihil sint extra mentem, tamen cum non sine aliqua ratione in rebus inhærere concipiantur, propterea non *merum nihil* esse dicuntur, sed *entia rationis*: quasi dicas, sunt *entia* prout opponuntur *mero nihilo*: sunt *non ens* seu *nihil* prout opponuntur *alicui exsistenti*: ideoque *medium* quid inter ens & non ens. Quare male referunt aliqui Scyllam, Chimæram, Hircocervum, Centhaurum ad *ens rationis*: nam tametsi ejusmodi res non nisi in mente exsistunt, tamen sine ulla ratione a mente conduntur: ideoque sunt *inpossibilia*, *&* *merum nihil*.

Jam porro ideam *entis* tum concipio, cum vel me ipsum, vel quamlibet rem aliam, quæ mihi ante oculos obversatur, & in qua plures ideæ secerni possunt, considerans, animadverto *me esse*, & mente ideas distinguens, separo ideam exsistentiæ ab ideis aliarum rerum, quæ una in me sunt, mentique meæ conjunctim se offerunt: ac de *exsistentia* tantum

---

[1] *Quid significent hæc vocabula, infra Capite* IIII. *ubi de* Substantia, *explicatum habetis*.

tum loquor, nihil interim de ceteris commemorans. Hæc consideratio exsistentiæ vel entis vocatur *abstractio*, & ens eo modo consideratum *idea abstracta*.

Abstractio autem variis modis fieri solet. Primo, cum divido materiam in partes, quæ reapse partes non sunt: ut se habet hoc libro, in quo distinctis capitibus disputo de *ente*, de *essentia*, de *possibili*, de *perfecto*, quæ re vera unum & idem sunt: hæc separatio vocatur *abstractio*, & unaquæque illarum idearum, *abstracta*. Secundo, cum concipio modum sine substantia: v. g. motum *rectum*, quin adtendam ad *corpus* mobile: vel modum sine ejus modificatione: v. g. motum *rectum*, quin respiciam ad *velocitatem*: hæ enim nusquam esse possunt sine illis a quibus separantur. Tertio, cum cognosco Petrum v. g. in hoc esse similem aliis hominibus, quod sentiat, & ratiocinetur, & loquatur, & admiretur, & reliqua, quæ omnia vocabulo *homo* designo: hæc idea, quam propter similitudinem cum aliis voco universalem, [1] est idea abstracta *hominis*, seu *naturæ humanæ*.

Corollaria.

I. *Hinc omnis idea abstracta reapse est singularis.*

II. *Hinc omnis idea abstracta vocari potest universalis.*

III. *Hinc universale dicitur tantum relative ad*

[1] *Ideas omnes* singulares *esse, nec nisi ob similitudinem cum aliis ideis vocari* universales, *docuimus* Logicæ L.II. p.1. c.12.

ad aliud : proinde eadem idea vocari potest universalis, particularis, singularis.

Omnia eadem ratione constant. 1. Cum mens ideas omnes, uti diximus, [1] sensibus adquirat, quæ, si sunt complexæ, dividi possunt; iccirco etsi, dum cogito Petrum, mente separem vel *exsistentiam* ab *essentia*, vel *animal rationale* a *risibili*, tamen utraque idea illa est singularis: nec enim oculis natura humana generatim, nec omnes homines, qui sunt, qui fuerunt, qui esse possunt, simul occurrunt; sed unus & alter eorum, qui exsistunt: item memoriæ non occurrunt, nisi quæ prius sensibus objecta fuere: id est, a sensibus primum orta sunt. 2. Cum tamen omnino similem ideam mente separare possim in quocumque homine, qui menti meæ se offert; ideo hæc idea *homo* vocatur eadem in omnibus, & universalis. [2]

3. Ve-

[1] *Logicæ Libro II. p.* 1. *c.* 3. & 4.

[2] *Ut abstrahamus ideam* hominis, *vel* viventis, *sufficit unus homo, qui mihi veniat in mentem, veluti Petrus. [re vera non nisi unum individuum post aliud menti obversari sentimus] Nam Petrus plures mihi offert ideas : est enim* exsistens, corpore & spiritu constans, vivens, sentiens, intelligens, aptus ad ridendum, & flendum, & mirandum; *tali* statura, facie, colore *ornatus, & reliqua. Quare cum hanc ideam complexam examino, & partes seu ideas singulas enumero, si tantum mente teneo ideam* viventis *[hæc etiam complexa est]* abstraho *seu* divido *eam ab aliis. Ut vero intelligam esse similem aliis, sufficit si Paullus, Franciscus,* &

5. Verum cum eadem idea singularis *homo* referri possit tum ad singulos homines, tum ad singula existentia; primo casu vocatur *universalis*, secundo casu *particularis*: quia non refertur similitudine ad omnia

---

& pauci alii in memoriam incurrant, quos mens celeri suo motu veluti ictu oculi perlustrat: itemque memoria teneam, quemlibet hominem esse similem aliis. En abstractio, *&* similitudo: *sed nihil* universale. *In quo igitur universale positum est? nempe in* errore, *quo mihi persuadeo, me, cum enuntio similem ideam de Paullo, Joanne, Francisco, eamdem ideam* viventis *enuntiare. Quod si ad me redeo, si rem pro merito examino, clare cognosco, non eamdem, sed similem ideam enuntiari. Remanet igitur* similitudo *idearum*, universalitas *evanescit. Quare universale iis, qui rem diligenter considerant, nullum est, nec esse potest. En quo redit gravissima illa disputatio de* natura universali, *quæ tot sæcula Reales, & Nominales exercuit, tot turbas non modo in Scholis, sed etiam in Republica commovit! Nimirum ipsi se mutuo acriterque petebant, veruntamen se mutuo non intelligebant, ut fieri solet.*

Quod vero Recentiores aliqui censeant, ex ideis, quæ sensuum adjumento comparantur, elici posse ideam aliquam, quæ habeat objectum universale; nisi ad hucusque expositam explicationem referatur, sunt verba inania. Nihil enim aliud mens facit, quam vel conjungere, vel separare ideas, quas sensibus accepit. Cumque per sensus non habeatur idea universalis, separari ab aliis non potest

omnia entia; sed ad ea tantum, quæ *homines* vocamus. [1] En paucis verbis, quæ de *abstractionibus* utilia dici possunt, quæ mihi satis clara esse videntur. At Scholastici tot tamque inanes, & nullo modo intelligibiles disputationes instituunt de *abstractionibus*, ut ea, quæ vel opifices, & rustici ipsi non meditati faciunt; & quæ, si recte explicarentur, quisque sine labore intelligeret; ita verbis inplicant, & obscurant, ut non nisi plurima meditatione, & in eorum libris mora intelligi possint.

E. g. Frequenter villici, messores, pastores, ceterique, cum operam suam locant alicui, & sentiunt dominum aliquid vel de potu, vel cibo, vel mercede pacta detrahere; clamitant, injuriam sibi fieri

---

test. Quod si mens talem virtutem habet, certe creabit *ideam universalem, cujus nihil antea in ideis, quas sensibus adquisiverat, simile erat: quam virtutem nemo sanus animo concedet. Sed de his* Logicæ L.II. c.12. corollario v. & vi. *quædam monuimus, quæ ex supra dictis clarius demonstrantur.*

[1] *Universalia dividunt Scholastici in quinque species, quas sic vocant*: genus, species, differentia, proprium, accidens. *Horum nominum significatum noscere sat est, idque eorum libri declarant. Nullius tamen hæc usus sunt: immo vero plurima falsa continere, ex iis, quæ capite sequenti dicemus, notum erit. Sunt enim* essentiæ Nominales *tantum: sed quidam Scholastici eas sumunt pro* essentiis Realibus, *& in hoc manifeste errant, ut in* Logica L.II. part. 1. cap. 12. *fine, monui: quæ ad hanc explicationem revocanda sunt.*

fieri, quod merces non integra ſolvatur: & ſic de mercede loquuntur, quaſi una res eſſet, quæ ad omnes pertineret. En *abſtractio*: & merces illa eſt idea *abſtracta*, *& univerſalis* ſenſu vulgari. Interroga vero ruſticum, an una tantum merces omnibus conſtituta ſit, nempe oboli xx. an ſingulis operariis ſinguli xx. oboli ex pacto ſolvendi ſint; audies, non unam tantum mercedem, ſed plures ſimiles, ejuſdemque valoris ſingulis debitas eſſe. En ſolutio controverſiæ. Quid aliud faciunt Philoſophi, cum rem ſine præjudicio examinant? quid vero Scholaſtici, niſi rem vel ruſticis claram, confuſo illo dicendi modo obſcuram faciunt? Doce ruſticum verba Philoſophorum; oſtende quo nomine unaquæque res ab iis vocari ſolet; & cognoſces, clarius interdum & loqui, & judicare ruſticos, quam Philoſophos non nullos.

CAPUT III.

De Eſſentia.

Eſſentia definitur, *id per quod res eſt id quod eſt.* Quæ definitio eodem vitio laborat ac illa *entis*. Nam cum quælibet res per ſe ipſam ſit id, quod eſt, tali definitione hoc tantum dicimus: *eſſentia unius rei* eſt, *eſſe talem rem*. Ideoque *eſſentia*, & *hæc res* idem ſignificant, nec ex tali definitione evadimus doctiores.

Reapſe tamen eſſentia uniuſcujuſque rei eſt cumulus proprietatum omnium, ex quo res eſt hæc, non alia. Quarum proprietatum cum pleræque

que nobis incognitæ ſint, proinde nec eſſentia rerum nobis cognita eſt. Hæc aliquo exemplo inluſtremus oportet, quod ab humana natura, utpote magis explorata, magiſque familiari, ut ita dicam, ſumemus.

E. g. Petrus plures habet proprietates, ex quibus homo eſt, non aliud ens: eſt enim *animans, ratione utens*, *aptus admirationi*, *aptus riſui*, *figura humana præditus*, ut alia mittam ſatis nota, quæ faciunt ut ſit *homo*. Hæc illico conſideranti ſe offerunt. At multo plura habet Petrus, quæ nos omnino ignoramus. Nam primum inſenſilis conſtitutio & complexio partium exiliſſimarum humani corporis cognita nobis non eſt. Deinde notus non eſt uſus quorumdam viſcerum, quæ ſatis conſpicua ſunt: nec vires ac efficacia humorum: nec facultas has & illas adfectiones, hos & illos morbos perpetiendi: nec quomodo humanum corpus cum mente conjungitur, in eam agit, ac ab ea viciſſim movetur: poſtremo vires omnes humanæ mentis exploratæ nobis non ſunt. Quæ ſingula tam pertinent ad eſſentiam Petri, ut homo eſt, quam reliqua, quæ ante memoravimus: nam ſi vel unam harum demſeris, non erit hæc ſpecies hominis, ſed alia. Itaque hic acervus eſt *eſſentia realis*, ſeu Phyſica hominis.

Hæc cum non animadvertiſſent Philoſophi plerique, ſibi perſuaſere, has duas ideas *animal rationale* eſſe totam eſſentiam realem hominis: quidquid ultra additur, extra eſſentiam eſſe, ideoque *proprietatem*. In quo perſpicue fallebantur. Nam cetera, quæ ſupra memoravimus, eſſentiam Phyſicam hominis itidem conſtituunt. Immo vel ſola *figu-*

figura humana tam pertinet ad essentiam hominis, quam esse *rationale*, esse *animal*. [1]

Itaque duplex in homine essentia distingui potest: Altera, quæ ex quibusdam tantum ideis notioribus mente componitur, & vocatur *essentia nominalis* & *Metaphysica*. Altera, quæ ea omnia complectitur, quæ re ipsa hominem constituunt. Hæc vocatur *realis*, & *Physica*, & longe differt ab es-

---

[1] Figuram humanam *esse partem essentialem humanæ speciei, quæ in hoc orbe terræ est, nullus, qui rem sine præjudicio examinarit, negare poterit. Non enim homo est solum* animans rationale, *sed etiam* humana figura præditum : *adeo ut nullum animans rationale nobis cognitum figura humana careat. Finge* animans rationale *vel equi, vel piscis specie præditum : quis id* hominem *esse dicet? Cur fetus, qui humana specie carent, hoc solo nomine ex censu hominum delentur, per leges occiduntur, nec umquam magistratus, aut parentes sperant ut ad rationis usum perveniant, ut examinent, an sint animalia rationalia? Contra cur fatui, & qui nullum rationis indicium fecere, hac sola de caussa homines judicantur, quod figura humana ornati sint? Hæc profecto demonstrant, a natura inditum esse omnibus ut judicent, humanam figuram ita esse partem essentialem hominis, ut, nisi ea præditum, nullum animans rationale* homo *sit. Quæ cum a clarissimis Philosophis & proximo, & præsenti sæculo copiose sint inlustrata, prætereunda hoc loco videntur.*

ab essentia illa *Metaphysica*. [1] Ex his autem aliqua deducuntur, quæ in disputando non pœnitendam utilitatem adferunt. Tales sunt ejusmodi

Canones.

I. *Ex essentia* Metaphysica *non bene infertur essentiam* Physicam *similem esse*.

Nam singularum rerum naturam, ut re vera est, nemo cognoscit, sed tantum proprietates aliquas, quæ totam essentiam non faciunt.

II. *Essentiæ* Physicæ *rerum sunt æternæ, & inmutabiles*.

Aiunt Platonici: [2] negant aliqui cum Cartesio, qui propositionem satis claram suis disputationibus ineptis tam inplicatam reddidere, ut haud facile intelligi possit. Nihil tamen facilius demonstratur, si vocabula accurate definiamus, ex quibus

---

[1] Essentia, & Natura *in rebus creatis idem significant*. Natura *enim interdum sumitur pro interna illa complexione partium, quæ facit, ut sit hoc ens: hæc dicitur* essentia Physica. *Interdum pro idea illa complexa rei, quam definitione declaramus: hæc vocatur* essentia Metaphysica.

[2] *Putabat Plato æterna exemplaria, seu ideas quasdam æternas inmutabiles, universales, a Divino intellectu emanantes, & ab eo separatas, dum rebus creatis & fluxis uniuntur, earum* essentiam, & formam *constituere*. *Ita Plato in* Timæo, *& in* Parmenide. *Consule Aristotelem* Metaphys. L. XIII. c.4. *Hæc late persequitur Bruckerus* Hist. de Ideis Sect.I. §.4.

bus tota hæc rixarum, & controversiarum seges exsistit.

Igitur canonis sensus est: Cum essentia rerum, uti diximus, sit id quod res est; res autem una & eadem non possit simul esse, & non esse; consequitur & illud, si ab æterno verum fuit dicere, *habere rem tales proprietates*; *ab æterno fieri non potuit, quin habeat tales proprietates, dum est eadem res*. Ideoque si ab æterno exstitisset, non alio modo exstitisset, quam nunc est: propterea vera ac Physica essentia æterna est, & inmutabilis.

E. g. Natura numeri *ternarii* in hoc consistit; *quod sit binario unitate maior*: item natura *trianguli* in eo sita est, *quod sit figura tribus lineis definita*. Quare si Deus ab æterno tempore cognovit, talem esse naturam rerum, quas vocamus *ternarius*, & *triangulus*; omnino fieri non potest ut id, quod vocamus eo modo, non habeat talem naturam: aliter eadem res esset *ternarius*, & non esset; esset *triangulus*, & non esset. Nam cum *ternarius* & esse *binario unitate maior*, eamdem ideam significent; qui ait, *ternarium esse binario unitate maiorem*, hoc ait: *ternarium esse ternarium*, seu *talem rem esse talem*, *non aliam*: quod satis evidens est.

Possunt quidem nomina mutari, & id, quod vocatur *ternarius*, nominari *binarius*: at semper idea *ternarii*, & *binarii* reapse erunt diversæ: idem repræsentabunt, quod ante, dum iidem numeri manent. Quod si e *ternario* demis unitatem, non erit *ternarius*, sed *binarius*: si addis *unitatem*, non erit *ternarius*, sed *quaternarius*. Propterea-que semper *ternarius* reapse est ille, qui *binarium* uni-

unitate superat, & *quaternario unitate minor est*. Itaque potest Deus naturæ humanæ aliquid detrahere, vel addere: id est, talem hominem condere, qui non melius judicare, & ratiocinari possit, quam bimestris, aut bimulus infans: quique admirationi aptus non sit. Vel e contrario, talem condere, qui exilissimas res, quæ nec microscopio discerni possunt, sensibus clare percipiat: qui nutritione non egeat: qui mala venena sine ullo damno hauriat. Verum tali casu non erit idem homo, qui nunc est, sed alius: & tantum nomine tenus erit *eadem* natura humana. Item potest Deus Petri jam conditi cerebrum tali modo adficere, ut sanus, & integer amplius ratiocinari non possit. At non erit idem Petrus, sed alius: non aliter ac si anima Petri alia, & alia humana corpora, ut Pythagorei comminiscebantur, habitaret, alios, & alios homines constitueret. Item potest Petri corpus vel esse, vel in terram resolvi, ut mortuis evenit. At eo casu perit natura Petri, non mutatur in aliam. Semper enim natura Petri, dum permanet, easdem proprietates habet: & cum resurget in die extremi judicii, easdem habebit. Nos autem nomina mutari posse, non negamus: rerum essentiam, dum eæ permanent, mutari posse, id est, quod constantissime pernegamus. [1] Hæc satis perspicua sunt: ut qui hæc

[1] *Philosophi qui dicunt, rerum essentias archetypas, & intelligibiles* [*relatas ad Deum*] *inmutabiles esse, factas vero essentias mutabiles, confundunt duo longe diversa*, mutare, & destruere. *Possunt quidem essentiæ factæ* destrui: *v. g. si humana*

hæc negent, & contendant fieri posse ut eadem essentia manens mutetur; e. g. *ternarius* dum est *ternarius*, quatuor unitates contineat; an satis sani sint, merito dubitari possit.

III. *Essentiæ* Metaphysicæ *seu* nominales *rerum mutabiles sunt*.

Paradoxum hoc Scholasticis videri debet, qui nos contrario canone obtundunt, enecant. Sed eos sibi ipsis placere non moleste ferimus: hoc agimus, ejusmodi canonem ex dictis plane & proxime proficisci. Nam *essentia Metaphysica* est cumulus earum idearum, quas putamus rei essentiam constituere: hic autem cumulus & minui potest, & augeri.

E. g. Essentia Metaphysica *hominis*, si Scholasticos audimus, sita est in hoc, quod sit *animal rationale*. Philosophi vero, qui demonstrant, omnes proprietates hominis, quæ nobis cognitæ sunt, immo & figuram humanam ad ejus essentiam Physicam pertinere, aliam essentiam *Metaphysicam* hominis mente concipiunt, nempe *animal rationale humana figura præditum*, & cetera. Quod si aliæ proprietates hominis nobis cognitæ essent; si intelligeremus, qua ratione corpus, & spiritus conjungan-

 tur,

---

na fabrica putrefacta resolvatur in partes: non tamen mutari, *quia semper humana fabrica, si exsistat, erit eadem. Similiter potest Deus animum hominis destruere: sed facere non potest ut animus hominis mutetur, id est non sit rationis particeps dum est. Tantum materia, ex qua corpus hominis exsistit, hoc sensu mutatur, quia modo fabrica hominis est, modo vermis, modo terra. Quæ sedulo distinguenda sunt.*

tur, mensque cognoscat, sentiat, doleat, gaudeat, fabricam hominis moveat, ac a sensibus vicissim adficiatur; tunc alia esset idea complexa hominis, id est alia definitio, id est alia *essentia Metaphysica*.

Hæc de cognitione illa dico, quæ naturæ viribus habetur. Nam si de notione sermo est, quam Divino præsidio habere possumus, nulli dubium est, quin Deus omnia, quæ in Petro reperiuntur, nobis declarare possit: quo casu adæquatam esentiæ Petri cognitionem haberemus: ideoque ejus esentia Metaphysica, & Physica & eadem eset, & inmutabilis respectu nostri, ut se habet apud Deum.

Scholion.

Quot quamque obscuras, & inutiles de Esentia *disputationes instituant Scholastici, propterea quod verbis vel ambiguis, vel nihil significantibus uti consuescunt, nemo est qui non videat. Illud miror, hoc etiam vitio inquinari aliquos, qui ex disciplina Recentiorum disputant. Verum cum illa, quæ aliquid utilitatis vel ad recte judicandum, vel contra alios disputandum adferunt, ex hucusque dictis & facile, & aperte deducantur; nos ea veluti* corollaria *ponemus, &, si opus fuerit, explicationes aliquas adjungemus.*

Corollarium I.

Hinc definitiones rerum, quæ a Deo conditæ sunt, tantum sunt definitiones nominales, *non* reales.

Cum

Cum enim rerum naturam nemo penitus intelligat, sed tantum proprietates aliquas, quas definitione exprimit; fit consequens nullam definitionem explicare rem ut revera est, sed ut nobis esse videtur. Igitur est *nominalis*.

E.g. Cum definio hominem hoc modo, *animal rationale figura humana præditum*, definio *nomen*, id est, explico quid significet nomen *homo*: at non omnia percenseo, & declaro, quæ faciunt ut sit homo. [1]

Verum etsi omnis definitio rerum sit *nominalis*, tamen vocatur *realis*, si explicat nomen eo sensu, quo universi homines accipere solent: sin autem usurpat eo sensu, quo vel unus tantum, vel aliqui accipere volunt, appellatur *nominalis*.

E. g. Definitio *hominis*, quam dedimus, vocatur realis, quia ita omnes exponunt nomen *homo*. Quod si dico, *vocabulo* homo *significo intelligntiam omnis corporis humani expertem*, manifestum est, me definire *nomen* tantum: quia eo sensu non sumitur ab omnibus, sed a me tantum.

Corollarium II.

Hinc definitiones idearum nostrarum interdum sunt reales.

Nam tametsi dum definio ideas, definio nomen, tamen hæc definitio interdum naturam rei definitæ plane exponit: ut se habent definitiones aliquæ Mathematicorum: v.g. definitio *puncti*, *linea*

I 2

[1] *Repete, quæ diximus* Logicæ L.III. p.1. c.6. §.1. & 2.

neæ, *superficiei*, & reliqua. Dixi *interdum*, nam pleræque ita se non habent. [1]

Corollarium III.

Hinc si aliquid essentiæ Physicæ adjungatur, vel detrahatur, non erit eadem *essentia, sed alia.*

Consequitur ex iis, quæ ad secundum canonem supra diximus. Cum autem nomen *eadem* alii alio modo accipiant, advertendum est, non quamlibet mutationem Physicam facere, ut essentia Metaphysica mutetur; id est, ut res *non eadem esse* dicatur: sed eam tantum, quæ naturam rei tam mutat, ut ab hominum genere alio nomine appellanda esse videatur.

E. g. AEthiops colore, capillo, figura nasi, ac labiorum ita differt ab homine Europæo, ut etiamsi AEthiopes in Europa nascantur tritavis AEthio-

[1] *Censent non nulli definitiones omnes Geometrarum plane naturam rerum definitarum explicare. Quod quam falsum sit, vel ipsa definitio* trianguli rectilinei *declarat, quæ ita se habet*: Figura tribus rectis lineis definita. *Nam non explicat*, tres angulos unius trianguli esse æquales duobus rectis: angulum externum esse æqualem duobus internis oppositis: triangulum esse dimidium parallelogrammi, quod habeat eamdem basim, & altitudinem: omnes figuras rectilineas in triangulos resolvi posse, ceterasque proprietates, *quæ tam pertinent ad naturam prædicti trianguli, quam pertinet* esse figuram tribus lineis terminatam. *Idem de* circulo, *ceterisque dicendum est.*

Æthiopibus, modo mares, & feminæ ejusdem coloris commisceantur, perpetuo eodem colore, capillo, & facie se habeant. Hæc tamen differentia non facit, ut alterius naturæ ac speciei esse judicentur. Quod idem de Cafrensibus, & Sinensibus, aliisque populis, qui aliquid a nobis diversum præferunt, dictum volo. Contra vero mulus, & asinus, tametsi paullulum figura, ac natura differunt; tamen quia alter filios generat, alter non item, diverso nomine vocantur, & alterius speciei esse putantur. Quid? etiamsi eamdem naturam, & figuram habeant, interdum tamen ex diversa magnitudine specifica, non *eadem* animalia judicantur. Nam equus *Afer* velocissimus, equus *Germanus* gravis, & tertius equus exiguus, quem Itali *Schiavetum* vocant, Lusitani vero *Gallaicum*; non nisi magnitudine differunt: tamen quia semper sui similes generant, non alterius magnitudinis; propterea tribus nominibus vocantur, & trium specierum esse reputantur. Quare ex communi hominum sensu, qui ea, quæ sensim mutata vident, alio nomine appellant, dijudicandum est, an *eadem* natura sit, an *diversa*.

Corollarium IIII.

Hinc si essentia Physica semper est eadem, semper est una.

Consequitur ex superiori. Cum enim ab essentia nihil demi possit, nihil addi, non potest una essentia in duas essentias dividi, quarum quælibet dimidiam partem proprietatum habeat: propterea quia non esset eadem, quæ nunc est. Quare ex

identitate essentiæ recte infertur essentiæ *unitas*: & e contrario ex *unitate identitas*. Sed quamquam idem significet *unitas*, & *identitas*, tamen pro vario modo concipiendi differunt: nam si essentiam considero in se, dicitur *una*; si refero ad locum, vel tempus, in quo antea erat, nunc non est, dicitur *eadem*, vel *diversa*.

Longum esset enarrare, quot nugas, & ineptias de *unitate* cogitent non nulli, quamque mira circuitione verborum id explicare aggrediantur, quod nemo quamtumlibet rudis, non intelligit: Aiunt, *unum* esse, *quod est indivisum in se, & divisum a quolibet alio ultima divisione*. Quis tamen adeo bardus est, ut dicat, ejusmodi definitionem clarius explicare ideam *unius*, quam vocabulum *unus*? aut rusticum, qui eam audit, clarius intelligere, quid sit *unum*, quam eo audito vocabulo? Quæras quid sit, *esse indivisum in se*? si recte loqui amant, respondebunt, *esse unum*. Itaque idea *unius*, ut scite Lockius [1] est omnino clara & simplex: ideoque in alias ideas clariores resolvi non potest, id est clarius explicari. Non aliter ac idea albedinis, lucis, ceteræque simplices, quæ per sensus comparantur; quæ adeo claræ sunt, ut nullis clarioribus exponi possint. [2] Ideam porro *unius* ex singulis rebus, quæ objiciuntur, homines adipiscuntur: eamque tam bene intelligunt rustici, quam Philosophi.

Co-

[1] De l'Entendement Humain L.II. cap.7. §.7. & cap.16. §.1.

[2] *Confer quæ docuimus in* Logica L. III. cap.6. §.1. *in Corollariis*.

Corollarium V.

Hinc individua, quæ ad eamdem speciem pertinent, habent eamdem essentiam Metaphysicam, *non* Physicam:

Nam singula individua humana similes proprietates menti offerunt; quod ipsum est *essentia Metaphysica*, & vocatur *species*. At singuli homines aliquid peculiare habent, vel in fabrica humana, vel in humoribus, in quo ab aliis discriminantur, [1] id est diversam *essentiam Physicam*.

Corollarium VI.

Hinc ea, quæ vulgo dicuntur eadem, *non habent identitatem naturæ, sed similitudinis.*

Magni momenti est hoc corollarium ut recte de rebus judicemus. Quod, quia bene multi Philosophi non fecerunt, egregie decepti sunt, & miras ineptias fuderunt, putantes ea, quæ similes proprietates habent, *eamdem rem* esse. Hinc natæ sunt *generales* illæ ideæ Platonis: hinc *naturæ communes* Platonicorum, & Peripateticorum: hinc *unica illa natura* Spinozæ, & cetera ejusmodi, quæ ipsi facile vitarent, si *similitudinem*, seu *identitatem Moralem*, ut vocant, ab *identitate Physica* secernerent.

E. g. Tiberis aqua indesinenter mutatur, & ripam alia semper & alia præterfluit: tamen quia similis aqua simili modo, & fere simili alveo perpetuo

 fluit,

[1] *Consule Cl. Boerhaaven. in παθολογία per totam, præsertim* §. 730. 736. 742. *& Hallet ad eum locum.*

fluit, Tiberis *idem* appellatur. Petrus, & Paullus habent duas naturas re ipsa diversas: cum autem similes, vel fere similes proprietates habeant, quibus nomen *natura humana* tribuitur, propterea *eamdem* naturam habere dicuntur. [1]

Corollarium VII.

Hinc nullæ sunt proprietates Physicæ, *sed tantum* Metaphysicæ, *& nomine tenus*.

Nam res, quas Philosophi *proprietates* vocant, & ab essentia proficisci putant, v. g. esse *risui aptum*, tam pertinent ad essentiam Physicam hominis, quam esse *animal rationale*: nihil enim est *risui aptum*, quod non sit *animal rationale*: tamque differt homo a non homine, hoc nomine, quod est *aptus ad ridendum*, quam *aptus ad ratiocinandum*. Quia tamen Philosophi non nulli vocarunt *essentiam* illud, quod ex usu vulgari loquendi in scholis primo menti se offert, ut *rationale*; quod secundo menti occurrit, *proprietatem*, ut *risibile*; propterea hæ res iis nominibus in scholis distingui solent. Quod si hominem re ipsa examino, ejusque proprietates singulas exploro, tam facile menti occurrit *risibile*, quam *rationale*: tamque ex *risibili* inferre possum, esse *animal rationale*, quam e contrario. Et qui *animal risibile* essentiam vocare vellet, *rationale* vero proprietatem, tam bene philosopharetur, quam illi, qui in *rationali* sitam esse essentiam dicunt, proprietatem in *risibili*. Ideoque

[1] *Vide quæ diximus in* Logica L.II. p. 1. cap. 12.

que hæc aliaque hujus generis proprietates sunt *nomine tenus*.

Corollarium VIII.

Hinc de qualitatibus Physicis *idem*, *quod de proprietatibus*, *dicendum est*.

Nam *qualitates* Physicæ stricte acceptæ idem significant ac *proprietates*: v. g. in igne *facultas comburendi*, in aqua facultas *humectandi*, in homine *ridendi*: quæ tres ad essentiam Physicam pertinere supra probavimus.

Contra vero *qualitates*, quæ rem Physice constitutam ponunt; & ab ea abesse possunt, quin desinat esse talis res; hæ tametsi Physicæ sunt, vix umquam qualitates, sed *modi* nominantur. Et si de iis est sermo, quas habere, vel non habere ab hominis voluntate pendet, ut esse *musicum*, *doctum*, *prudentem*; hæ *qualitates morales* merito nominari possunt: immo vero & hæ, & superiores aliis nominibus, ut capite sequenti demonstrabimus.

CAPUT IIII.

De Substantia, & Modis ejus, ubi de Relationibus. Exsistentia, Subsistentia.

I.

SUbstantiæ vocabulum alio & alio sensu a Philosophis usurpatur. Sed si usurpationes singulas accurate examinamus, facile intelligemus, eo vocabulo nihil aliud significari, quam *essentiam*, seu *naturam*

turam rei mente sejunctam ab iis modis, qui eam ornant. Itaque definiri substantia potest, *essentia separata a suis modis*. Est autem *modus* id, quo substantia hoc, vel illo modo est, eamque quodammodo vestit, & ut sensibus percipiatur facit: qui alio, & alio nomine *modificatio*, *adjunctum*, *adtributum*, *accidens*, *circumstantia*, vocari consueverunt.

Hinc fit manifestum, *substantiam* esse ideam relatam ad *modos*, a quibus fingitur separata, ideoque esse ideam abstractam: nulla enim exsistit *substantia* carens omnibus *modis*. Quare qui de *substantia* sine modis sumta disputant, non de re aliqua, quæ extra mentem sit, disputant; sed de abstracta idea, quæ tantum in eorum mente exsistit. *Substantiæ* enim, ut in Logica docuimus, [1] nullam aliam ideam habemus, nisi concipientes *cumulum modorum*, & *poprietatum*, adjungendo iis ideam obscurissimam naturæ nobis incognitæ; id est, complexionis v. g. partium materiæ nobis non cognitæ, quam putamus tales res continere.

II.

Modi vel sunt *interni*, vel *externi*. Interni sunt, qui ita in substantia intrinsecus inhærent, *ut ab ea nec esse, nec intelligi possint exsistere separati*: veluti *figura*, & *motus*: ubi enim est *figura* sine corpore? *motus* sine mobili? Externi sunt, qui non reapse in substantia exsistunt, sed a mente no-stra

[1] L.II. p.1. c.11.

ſtra concipiuntur veluti aliquid, quod eam adficit: cujuſmodi ſunt *relationes* omnes.

Relatio eſt, *ratio, quæ, dum objectum conſidero, me movet ut aliud objectum ſimul cognoſcam*. e. g. Si conſidero Petrum *exſiſtere*; hæc idea vocatur *abſoluta*. Sin autem conſidero actionem, qua ipſe genuit filium, hæc actio movet me, ut eum referam ad filium, & vocatur *relatio fundamentalis*: denominatio *patris* eſt etiam *relatio*: idea, quam habeo *talis denominationis*, dicitur idea *relativa*: nomen *patris*, quo exprimo talem ideam, eſt nomen *relativum*. Sed hæc ulterius explicemus tironum gratia.

Itaque 1. *actio illa gignendi* vocatur *relatio*, quia me ducit in cognitionem filii, & mente veluti concipitur Petro adhærere. 2. Denominatio ſeu appellatio *filii* eſt etiam *relatio*, propterea quia ſimiliter me ducit in cognitionem filii, & eodem modo adhærens objecto concipitur. 3. Idea [*relativa*] quam habeo *patris*, eſt etiam *relatio*, quia & ipſa excitat me ut cognoſcam filium. 4. Nomen [*relativum*] quo exprimo talem ideam, ac denominationem, eſt item *relatio*, quia, eo audito, venio in cognitionem *filii*. Igitur hæ quatuor res ſunt quatuor *relationes*: tametſi 3. & 4. non *relationes*, ſed *relativa* vulgo appellentur.

Negant hæc aliqui, & contendunt, ſolas primas duas dici poſſe *relationes*, quia hæ ſolæ objecto adhærere concipiuntur. Meræ nugæ. Nam primum, quatuor his convenit definitio *relationis*: Deinde, ſi ſtricte loqui volumus, ſola actio gignendi, quia reapſe ex objecto profecta eſt, nec tamen durat in eo, ſola adhærere objecto quodammodo con-

concipi posset. At *denominatio* tam est externa, quam *idea*, quam *nomen*: propterea objecto adhærens concipi non posset. Postremo, quidquid dicant inepti aliqui, qui verbis nihil significantibus res etiam clarissimas involvere in more positum habent, nihil aliud reapse est *denominatio filii*, quam *nomen filii*: quod nomen dum mente refertur ad ideam, quam exprimit, dicitur nomen *relativum*: dum ad objectum, in quo est fundamentum relationis, dicitur *denominatio*. Proinde quod *denominationi* tribuitur, etiam *nomini relativo* tribui debet. Secus doceant ipsi, quid sit *denominatio*? ubi exsistat? in quo a *nomine relativo* distinguatur? numquam, mihi crede, docebunt.

Quod si rem diligenter examinamus, perspicue cognoscimus, *nomina relativa* caussam esse cur *denominationes*, id est *relationes* in objecto inhærere concipiamus. Nam tametsi primi inventores linguarum ex comparatione diversarum rerum inter se nomina *relativa* excogitarunt, quibus prædictæ denominationes, seu relationes significarentur; tamen hoc tempore alio modo se habet, & ex ipsis nominibus *relativis* venimus in cognitionem *relationum* seu *denominationum*. Nam cum a prima ætate adsueti simus non aliter cognoscere rationem, & denominationem *patris*, nisi audito nomine *pater*, quod nomen duas nobis offert ideas *generantis*, & *geniti*; proinde audito nomine relativo, venio in cognitionem duarum idearum: ideoque posito nomine relativo, ponitur denominatio: sublato eo nomine, tollitur denominatio: & hæc duo tam arcte conjunguntur, ut cum loquimur de *nomine relativo*, de *denominatione* illa loqui necesse sit, idque

idque illico intelligatur. [1] Quapropter vel *nomen* sit denominatio, ut vere est, vel ex nomine necessario sequatur *denominatio*, ut putant Scholastici, perinde est ad id, quod volumus.

Illud etiam monere necesse habemus, ideam illam relativam *patris* non esse simplicem perceptionem rei; sed lata significatione vocari ideam, nempe *complexam*. Reapse vero est judicium, quo percipio convenientiam duarum idearum, seu adfirmo Petrum esse genitorem filii, id enim significat nomen *pater*.

Porro relationes generatim sumtæ dividuntur in *denominationes externas*, *privationes*, *negationes*. Denominatio externa est, *nomen*, *quod subjecto tribuitur referendo ad aliud*, & concipitur veluti modus aliquis *adhærens eidem*: v. g. *esse cognitum*, *amatum*, *primum*, *postremum*, *judicem*, quæ non nisi cum ordine ad aliud dicuntur. De quibus supra jam diximus. Privatio est, *vacuitas perfectionis in subjecto*, *quod aptum est eam habere*: veluti *cæcitas* seu privatio visus in homine: tenebræ seu privatio lucis in aere. Negatio est, *vacuitas perfectionis in subjecto*, *quod aptum non est eam habere*: ut *cæcitas* in lapide. Utraque concipi non potest nisi relative: in 1. enim conferimus hominem cæcum cum non cæco, seu videnti: in 2. lapidem cum homine videnti. Hæc sunt, quæ tirones admonere satis esse putavimus. Hinc aliqua corollaria proficiscuntur, quæ adjungere non pœnitebit.

Corol-

---

[1] *Hæc breviter in* Logica L.II. p.1.cap.12. §.3. *disseruimus quantum eo loco satis fuit*: *sed ex iis*, *quæ hic dicimus*, *clarius intelligentur*.

Corollaria de Substantia.

I. *Hinc Subſtantia ſine ullis modis internis eſſe non poteſt.*

Aperte ſequitur ex dictis. Nos vero iccirco id ponimus, ut amphibolias aliquas tollamus, & occurramus inanibus diſceptationibus, quæ de ſubſtantia inſtitui ſolent in ſcholis, quæ nihil aliud ſunt, quam *logomachiæ*.

Itaque *ſubſtantia* Phyſice & reapſe ſumta aliquot modos internos habeat neceſſe eſt. Quamobrem ineptum eſt quærere, *an ſine modis eſſe poſſit*: quia etſi ſubſtantia ſine uno vel altero *modo* interdum ſit, tamen in hoc rerum ordine omnibus modis ſpoliata eſſe non poteſt. Metaphyſice vero ſumta, ſine modis eſſe poſſe perſpicuum eſt. Quare ineptum etiam eſt quærere, *an ſine modis poſſit eſſe*: quia id ipſum ſignificat *ſubſtantia* Metaphyſice *ſumta*, nempe *naturam ſejunctam a modis*. Tamen cum idea abſtracta *ſubſtantiæ*, ut *eſſentiæ*, non eadem in omnibus ſit, ſed pro varietate rerum varia & ipſa; talis interdum eſt, quæ aliquos modos complectitur: qui propterea non amplius vocandi ſunt *modi*, ſed *eſſentia* & *ſubſtantia* rei. Sed hæc aliquo exemplo commode declarabimus.

E. g. *Pluma*, quam in præſentia manu moveo ut hæc ſcribam, poteſt non moveri, ſi conſiſtam: propterea *motu* privari poteſt, & *quieſcere*, quin deſinat eſſe pluma. Non tamen privari ſimul poteſt & *motu*, & *quiete*, ſed alterutrum habeat neceſſe eſt. Item non poteſt privari omni magnitudine, figura, ceteriſque: ſed unum, vel aliud neceſſario habet. Con-

Contra *horologium* v. g. præter artificium partium complectitur motum earum. Ideoque etsi *motus* generatim sumtus sit *modus* corporis, tamen essentia seu substantia est horologii. Item *fulmen* præter materiam inflammatam, includit motum perniciosissimum. Qua de caussa hic motus non amplius est modus, sed essentia fulminis. Quare ut de *modis* recte judicemus, oportet primo constituamus, in quo sita sit natura rei, ne inscite vocemus *modum*, id quod *naturam* constituit.

Corollaria de Modis.

I. *Hinc Modi interni re ipsa nihil aliud sunt quam substantia, quæ hoc, vel illo modo se habet: propterea ab ea separari non possunt.*

Incredibile dictu est quot *logomachiæ* de natura *modorum* seu *accidentium* audiantur in scholis quorumdam Philosophorum, qui decepti abstractis ideis, quibus propriam naturam, & exsistentiam tribuere solent, acriter contendunt, modos esse entia quædam, quæ a substantia exsistere seorsum possunt. Non est consilium tam inanes disputationes vel summis labiis degustare: nemo enim bona Philosophia initiatus non agnoscit, ex præjudicata sententia *formarum distinctarum* has contentiones omnes proficisci. Tolle præjudicia, remque libero judicio considera, plane cognosces, ejusmodi entia nulla esse. Quamobrem sat erit monere, nullum modum internum a subjecto separari posse: nec aliud esse *rotunditatem*, vel *magnitudinem* globi aurei, quam aurum hoc modo figuratum, & hac magnitudine constans. Possum quidem *rotunditatem* abstracte consi-

considerare : sed intelligere exsistentem sine materia cui insit, non possum. Si negant, ostendant *rotunditatem*, & *motum*, & ejusmodi alia sine subjecto, & habebimus illis gratiam de tam mirabili explicatione phænomeni.

Fide quidem sanctum est, & in Conciliis, Tridentino præsertim, constitutum, sub *speciebus panis*, *& vini*, quæ in Eucharistia se offerunt, non panis, & vini naturam & substantiam, sed verum Christi corpus contineri. Sed an prædictæ *species* accidentia *absoluta* sint, ut aiunt Scholastici; an meræ *species*, ut putant Recentiores, nusquam definivit Ecclesia : nec umquam istiusmodi quæstio in Ecclesia mota est : immo vero nusquam lego, de exsistentia *specierum* in Eucharistia dubitatum fuisse, quam nemo nisi cæcus, aut demens negare potuisset. Quare utrique & Scholastici, & Recentiores per Ecclesiæ leges suam sententiam defendunt. Recentiorum vero explicandi ratio magis conformis videtur tum ipsis Conciliorum verbis, quæ perpetuo utuntur voce *species*; tum Recentioris physicæ inventis, quæ ex iis, quæ in corporibus observat, non solum deducit, modos internos sine ullis entibus a substantia distinctis recte intelligi; sed etiam demonstrat, Eucharisticas species sine *absolutorum modorum* præsidio facile & clarissime explicari, salva, ut ita dicam, Catholici dogmatis substantia. Quæ cum gravissimi tum Philosophi, tum Theologi eruditissime demonstrarint, [1] omnem

[1] *Conciliorum germanum sensum ex ipsis Conciliorum verbis, ex definitionis fine, ex historia Ecclesiæ*

omnemque evadendi occasionem adversariis audacius insultantibus præcluserint, non est cur iis ulterius inmoremur. Tantum eorum nomina adtingenda fuerunt.

Verum etsi daremus Scholasticis, modos internos divina potentia a substantia sejungi posse, id nostram non labefactaret sententiam. Nos enim loquimur de modis ex legibus naturæ sumtis, quorum habemus ideas: non vero de modis, qui omnipotenti virtute Dei alia ratione esse possunt, quorum non aliam ideam habemus, quam ex

 divi-

---

clesiæ facile cognosces. Rationem qua Recentiores modos *seu* species Eucharisticas *exponunt, habes apud Saguensium Gallum, & Toscam Hispanum, qui ex disciplina Maignani philosophantur. Sed palmam mea sententia omnibus præripuit vir doctus Fortunatus a Brixia Franciscanus, Philosophiæ interpres in academia Brixiana, libro inscripto,* Dissertatio Physico-Theologica de qualitatibus corporum sensibilibus. Brixiæ 1749. 4. *qui omnia solidissimis rationibus confirmat. Neque tamen una est omnium Recentiorum explicandi ratio, nam Bernardinus D'Andrée Carpentoractensis Ordinis Cappuccinorum in* Physica Part.II. tract.2. cap.20. seqq. *novum systema proponit, in quo sibi sumit probandum, in Eucharistia* „ Remanere quidem panis, „ & vini accidentia sine eorum substantiis: at non „ sine omni prorsus substantia: nam corpus Christi „ supernaturaliter vires gerit substantiæ panis & „ vini, sustentando modo mirabili eorum acciden„ tia sine inperfectionibus, & inhærentia,

divina locutione, id est valde obscuram: [1] nec Scholastici clariorem ideam habent, quam nos.

II. *Hinc exsistentia est* modus internus *essentiæ Physicæ*.

Nam esentia sine exsistentia præsenti intelligi quodammodo potest: exsistentia sine esentia non potest. e.g. Cum concipio aliquid esse tantum possibile, intelligo præsenti exsistentia carere. At si concipio ens aliquod re vera exsistere, fieri non potest quin concipiam habere naturam seu esentiam aliquam. Proinde exsistentia est *modus*.

Dixi *quodammodo*: nam cum possibilia, ut infra dicemus, nullum esse in præsentia habeant, intelligi clare non possunt. Deinde *possibilia* non secus ac *futura* veluti exsistentia cogitamus: proindeque non incommode dicimus, habere illa exsistentiam vel possibilem, vel futuram. Nam cum ita a natura comparati simus, ut ideas simplices per sensus adquiramus; ex iis autem ceteras vel conjungendo, vel separando deducamus; fieri non potest quin omnia quasi exsistentia concipiamus. Ideoque possibilia, & futura non aliter cogitare possumus, quam eis quamdam exsistentiam mente tribuentes.

Multa hic non nulli, maxime Scholastici, more suo disputant inania, ut exponant, an distinctio essentiæ ab exsistentia vocanda sit *realis*, an *realis moda-*

---

[1] *Posse nos de re, cujus non nisi ideam obscuram habemus, commode interdum, si modo necesse est, loqui; ideoque judicium nostrum non esse falsum; ex iis, quæ paullo post, nempe Cap.*v. *corollario* 3. *dicemus, perspicuum erit*.

modalis, an *modalis*, an *rationis*, an *formalis ex natura rei*. Realis eſt, quam habent duæ res, quæ ſeparatæ eſſe, & intelligi poſſunt, ut Petrus & Paullus. Modalis eſt, quam habent duo modi in eadem re: v. g. Petrus ſedens, & Petrus ambulans: magnitudo, & rotunditas ejuſdem globi. Realis modalis eſt, quam habent res, & modus ejus: v. g. corpus mobile, quod ſine motu eſſe poteſt; & motus, qui ſine mobili eſſe non poteſt. Rationis eſt, cum rem aliquam ad diverſa mente referentes, concipimus veluti diſtincta, quæ reapſe idem ſunt: v.g. cum in motu recto corporis diſtinguimus mente *directionem rectam* a *velocitate*, quæ duo re vera idem motus ſunt. [1] Formalis ex natura rei eſt,

 quæ

[1] *Addunt Thomiſtæ, aliique aliud genus diſtinctionis, quam vocant* virtualem intrinſecam: *& datur in re, quæ etſi una ſit, tamen occaſionem mihi præbet cur in ea plures veluti partes diſtinctas intelligam, de quibus contrarias propoſitiones adſeverare poſſum. Veluti in Deo, de quo vere dicitur*, Pater generat Filium, Natura divina non generat Filium; *cum tamen re ipſa ſit idem* Pater & Natura: *Verum ſi rem accurate expendimus, inveniemus, nullam diſtinctionem dari re ipſa, ſed* fundamentum *diſtinctionis: quod reſpectu noſtri ſemper conjunctum eſt cum vera diſtinctione* rationis. *Neque enim rem unam ſimpliciſſimam in partes diſtinguere poſſum, niſi adſit fundamentum & ratio cur diſtinguam. Quare qui putant, poſita diſtinctione* virtuali, *recte explicari & intelligi, cur reſpectu Dei veræ ſint propoſitiones illæ, quæ in creatis eſſent contra-*

quæ datur inter duas *formalitates*, cujusmodi sunt *directio*, & *velocitas* motus; *animal* & *rationale*. Vocatur *minor* reali, & *maior* distinctione rationis, sive *media* inter utramque. Re autem vera est eadem distinctio *rationis*.

Negant hoc ultimum magna animi contentione Scotistæ prædictæ distinctionis auctores, de eoque ad nauseam usque in scholis decertant. Ego autem scire illos ista melius, quam me, non solum fateor, sed facile patior. Cum tamen nullum Scotistam

---

traditoriæ, aperte falluntur. Cum enim talis distinctio, si eos audimus, nihil aliud sit, quam multiplex simplicitas, & simplex multiplicitas naturæ divinæ, *ut ait August.* de Trinit. L.VI. c.4. *seu, ut clarius loquar, res una simplicissima, & infinita, quæ æquivalet pluribus; cumque nullus Catholicus de hoc dubitet, sed ratio quæratur cur id ita se habeat; qui ait, difficultatem omnem evanescere posita distinctione virtuali, dat pro responsione, quod est in quæstione, ideoque nihil respondet, sed ambiguitate verborum decipit lectorem. Quare melius erat ignorantiam suam ingenue profiteri, quam talem responsionem adducere. Itaque ne de verbis disputemus, dicere debemus, nullam inter naturam & proprietates, vel inter proprietates* absolutas, *uti vocant, dari distinctionem re ipsa: sed mirabilem naturam* Dei, *quæ naturæ lumine clare cognosci non potest, fundamentum nobis dare ut mente plura in ea distinguamus. Quod ex infinita perfectione Dei, & ex infirmitate humanæ mentis in hac vita, quæ plura simul concipere nequit, proficiscitur. Sed de his in Theologia copiosius.*

ſtam offenderim, qui tale nobis myſterium aperiret, & tam bene explanaret *cur ejuſmodi diſtinctio non ſit realis*, ut ab aliis intelligi poſſet; inter ænigmata referendum cenſeo, quæ callido aliquo conjectore opus habent: vobis idonea eſſe non puto. Quod etiam de illis dico, qui *diſtinctionem virtualem actu dari a parte rei, præſertim in Deo*, contendunt. Qui niſi de fundamento diſtinctionis loquuntur, ſed veram diſtinctionem in objecto ponunt, pugnantia loquuntur, & quæ nullo modo intelligi poſſunt, nedum explicari. [1]

Hinc facile intelligi poteſt, exſiſtentiam *realiter modaliter* ab eſſentia diſtingui. Verum cum vocabula *realis*, & *modalis* alii alio modo accipiant, & definitiones nominum pro arbitrio ſtatuantur; pro varia eorum interpretatione, varia etiam *diſtinctio* admitti poteſt, ut conſideranti patebit. Ex quo perſpicuum eſt, ejuſmodi diſputationem, quam plurimi tanti faciunt, tantiſque clamoribus diſputant in ſcholis, nihil aliud eſſe, quam puram putam *logomachiam*. Quare ſi modo ſenſum habes in tuto, loquere, ut velis: & quo facilius inanes diſputationes vites, cura ut nullum vocabulum dubiæ ſignificationis uſurpes, quin accurate definias.

Scholion

Mos eſt quorumdam hoc loco de Subſiſtentia *copioſiſſime diſputare. Inepte ſane, nam ejuſmodi diſputatio Theologis optimo jure reſervari debet. Aliqua*

[1] *Vide quæ diximus ſupra in adnotatione ad oram paginæ.*

qua tamen addemus, quæ satis sint, ut, si ejusmodi vocabula occurrant, intelligantur facillime.

Quælibet *natura* seu *substantia* se ipsa exsistit, & operatur: id est non indiget alia substantia creata ut sit, & operetur: in quo a *modo* ejus distinguitur, qui substantia indiget ut sit. Cum igitur substantia ita se habet, vocatur *suppositum*: ratio illa tali modo exsistendi, appellatur *subsistentia*, seu *hypostasis*: & si facultate intelligendi substantia prædita est, vocatur *persona*.

E.g. Cadaver hominis v.g. Lazari [1] est unum suppositum, propterea quia nulla alia re indiget ut exsistat, ut introductioni alterius corporis in ejus locum repugnet, ut gravitet, ut lucem ad oculos inflectat. Quod si caput, si pedes, si brachia abscindimus, tot erunt supposita, quot partes: idque ob eamdem rationem, quia quælibet pars altera non indigebit ut sit, & operetur. Rursum si partes conjungantur divina potentia, ita ut integrum cadaver faciant, denuo vocantur unum suppositum, quia una actione, ut ante, & sunt, & operantur. Similiter anima Lazari separata a corpore erat unum suppositum, quia alia re non indigebat ut esset, & cognosceret, ac vellet. Pone nunc miraculum, quod Christus fecit, cum animum in corpus Lazari denuo infudit. Hic jam non duo supposita sunt *corpus*, & *animus*, sed ex utroque unum suppositum componitur, qui *homo* vocatur: nam ob complexionem partium utraque communi actione est, & operatur. Verum cum motus liberi, in quo homo a bellua differt, non a corpore, sed ab animo

[1] *De quo apud Joannem Evangel. Cap.* XI. *v.*44.

animo nobiliori parte hominis proficiſcantur; propterea animo, veluti fonti & principio, humanarum actionum bonitas, & pravitas tribuuntur.

Corollarium.

Hinc Subſiſtentia in rebus creatis eſt modus ſubſtantiæ.

Non enim, uti demonſtravimus, eſt res aliqua, quæ adſit, vel abſit à ſubſtantia; ſed eſt eadem ſubſtantia, quæ tali modo eſt: id eſt, quæ ſe ipſa exſiſtit, & operatur.

Hæc illa ſunt, quæ naturæ ratione de *ſubſiſtentia* diſputari poſſunt. Sunt tamen alia; quæ divino ſermone cognoſcimus, cujus ope *ſubſiſtentiæ* notionem habuimus. Itaque fide divina conſtat primum, *tres eſſe in Deo hypoſtaſes, ſeu perſonas*: deinde *ſubſiſtentiam Divini verbi in Chriſto ſupplere vices ſubſiſtentiæ illius creatæ, quæ naturæ humanæ debebatur*: Quare etſi in Chriſto duplex natura ſit, divina, & humana; duplex itidem voluntas; tamen unica ſubſiſtentia, unica divina perſona reperitur. Hæc qua ratione ex Sacris litteris probari debeant, quidque ex tali doctrina in Chriſto conſequatur, ſuo loco in Theologia eſt demonſtrandum.

Corollaria de Relatione.

I. *Hinc relatio reapſe nec mutat, nec perficit ſubjectum, quod adficit.*

Nam reapſe in ſubjecto non eſt, ſed in mente noſtra. Deinde, aucto, vel diminuto numero rerum, ad quas res una refertur, augentur, vel mi-

nuuntur relationes, nec tamen vel leviter res ipsa mutatur. v. g. Si *filius* moriatur *vivo patre*, perit relatio seu denominatio *patris*, nec tamen pater mutatur. Et de talibus mysteriis satis.

CAPUT V.

De Finito, & Infinito.

F*Initum* est quodcumque ens certum & determinatum numerum vel partium, vel proprietatum continet: [1] v. g. omnia, quæ sensibus obversantur. Quare ideam *finiti* omnes habent, eamque claram. Si aliquid difficultatis occurrit, ad *infinitum* revocatur.

Infinitum definitur ab Scholasticis, *quod fines non habet*: quæ explicatio nihil amplius nos docet, quam vocabulum *infinitum*. Commodius diceretur, *id quod opponitur finito*, seu *non est finitum*. Dividitur in *infinitum potentiale*, & *infinitum absolutum*. Potentiale est, *id quod in præsentia finitas res continet*; *potest tamen aliud & aliud sine ullo fine habere*: *id est*, *evadere infinitum*. Absolutum est, *id in quo reapse infinitæ res exsistunt*: id est, jam nunc *est infinitum*. De utroque seorsum dicendum est.

Hinc manifeste colligitur, ideam, quam habemus *infiniti*, nullam aliam esse nisi ideam *numerorum*. Sive enim infinitum *potentiale*, sive *absolutum* concipere, & explicare velimus, semper intelli-

---

[1] *Definitio quorumdam Recentiorum, nempe Finitum est*, quod non omnia nunc habet, quæ habere potest, *ad hanc reducitur*.

telligimus res numero infinitas, quæ vel nunc temporis sunt, vel esse possunt sine ullo fine: quod idem est ac plures *unitates*: nam quælibet res numerata est una unitas. Vocantur autem *res numeratæ*, si pro ipsis rebus accipiantur: *numeri*, si pro numeris abstracte sumtis. Proinde de *numeris* deinceps, utpote magis notis, dicemus.

Jam porro infiniti *potentialis* ideam aliquam non difficulter habemus: nullum enim *numerum* quamtumvis magnum animo concipere possumus, cui non alias & alias *unitates* sine ullo fine addere possimus. Quod si ideam numerorum applicamus ad res diversas, diversa infinita concipere dicimus.

E.g. Si ideam *milliarii*, *leucæ*, *parasangæ*, vel alterius notæ mensuræ, ut *semidiametri terrestris*, applicamus ad *spatium*, & animadvertimus talem mensuram magis & magis mente duplicari posse, quin umquam ad finem veniamus; concipimus aliquam ideam *infinitæ extensionis*, & hoc modo aliquam ideam *inmensitatis Divinæ*. Sin ideam numerorum applicamus ad *durationem* rerum, & concipimus animum nostrum v. g. plures *annos*, vel *sæcula* [quæ sunt *mensura* durationis] magis & magis sine ullo fine duraturum; concipimus aliquam ideam infiniti *temporis futuri*, seu, ut alii vocant, *æternitatis a parte post*. Sin ad tempus præteritum nos convertimus, & cogitamus ens aliquod semper alia & alia sæcula sine ullo fine durasse, aliquam ideam formamus *infiniti temporis præteriti*, seu *æternitatis a parte antea*. Si utramque conjungimus, formamus ideam aliquam *Divinæ æternitatis*. Quod si ideam numerorum applicamus ad *proprietates*, seu perfectiones Divinas, & cogitamus Deum

Deum non solum alias & alias proprietates sine ullo fine habere, sed alio & alio gradu magis perfectas item sine ullo fine; concipimus ideam infinitæ *perfectionis*. Idem in ceteris, quæ *infinita* vocamus, evenire, si rem accuratius meditamur, reperiemus. Semper igitur infinitum *potentiale* concipimus instar numerorum, quos magis & magis augemus quin umquam augendi finem faciamus.

Ex his itaque manifeste etiam colligitur, nullam nos habere ideam *infiniti absoluti*: quia nihil tam magnum, tamque perfectum cogitare possumus, cui non alias, & alias res, vel gradus mente addere possimus.

E. g. Fingamus ab aliquo poni reapse *numerum infinitum*, id est talem numerum, qui infinitas unitates contineat. Huic ego numero pro lubitu alias & alias unitates sine ullo fine adhibere possum: proinde non erit re ipsa *infinitum*. Cumque *infinitum*, uti diximus, non nisi ad modum numerorum intelligere possimus; relinquitur nullam nos habere posse ideam *infiniti absoluti*.

Corollarium I.

Hinc alia est idea infinitatis, *alia idea* infiniti: *illa clara, hæc obscurissima est, vel potius nulla.*

Nam idea *infinitatis* est idea facultatis, quam habet res aliqua, v. *g. numerus quilibet*, ut ei aliæ & aliæ unitates addi mente possint, quin umquam ad ultimam unitatem perveniamus. Id autem clare a nobis concipitur, & convenit cum idea infiniti *potentialis*. Contra vero idea *numeri infiniti* est idea numeri, cui nihil addi possit, id est idea rei inpossibi-

sibilis, id est idea nullius rei, id est nulla idea: quid. quid enim numerorum mente concipi potest, finitum est, & novas unitates recipere potest. Præterea idea *infinitatis* est idea abstracta negativa, quæ vere reperitur in aliquo positivo. Idea vero *infiniti* repræsentat rem positivam, sed talem, quæ esse non potest, ideoque est negativa, & obscurissima, & nulla.

Corollarium II.

Hinc infinitatis Divinæ, ut in se est, nullam ideam habemus.

Deus enim est infinitum absolutum, quod re vera in præsentia infinitas perfectiones complectitur. Nos autem tale infinitum cogitare non possumus. Deum itaque hoc modo concipimus infinitum, dum concipimus esse ens adeo perfectum, ut semper plures, & plures perfectiones in eo mente cogitare possimus. Quamlibet proprietatem divinam eodem modo concipimus *infinitam*. e. g. Concipimus *omnipotentiam Dei* alia, & alia entia magis & magis perfecta sine ullo fine condere posse. Eodem modo ceteras proprietates infinitas esse intelligimus, & explicamus. At hoc est infinitum *potentiale*, non *absolutum*: nec nisi obscurissime, & longe diversa ratione, quam in se est, *divinam infinitatem* repræsentat, nempe incomplete, inadæquate. Quod ipsum ex finita sphæra nostræ intelligentiæ proficisci perspicuum est.

Corol-

Corollarium III.

Hinc cum dicimus, Deus eſt infinitum abſolutum, *hoc dicimus* : Deus eſt id, quod nos mente concipere non poſſumus, ut in ſe eſt.

Philoſophi non nulli temere, arroganterque ſibi perſuadent, ſe, cum Deum mente concipiunt; concipere *infinitum abſolutum*, cui nihil addi, nihil detrahi poſſit. Sed aperte falluntur ob non ſatis explicatas voces. Vellent profecto ipſi ita Deum concipere, ſed nullo modo concipiunt, nec concipere poſſunt. Itaque cum infiniti *abſoluti* nullam ideam habeamus [ex corollario 2.] conſequitur, nos, cum dicimus *Deus eſt infinitum abſolutum*, nihil aliud dicere, quam *Deus comprehendi a nobis non poteſt*. Quod ſi comprehendi non poteſt, plane conſequitur, nullam nos habere ideam Divinæ *infinitatis*: quam non alia ratione concipere poſſumus, quam inſtar infiniti *potentialis*. Itaque cum dico *infinitum abſolutum*, ſignifico aliquid, quod non eſt infinitum *potentiale*, & in hoc clare ſecerno unum infinitum ab alio : ſed ita ſignifico hoc *aliquid*, ut clare cognoſcam, a me concipi non poſſe, quale in ſe eſt.

Poſſum quidem alia de cauſſa mihi certo perſuadere, exſiſtere infinitum *abſolutum*, ut reapſe credo exſiſtere Deum infinitum; itemque exſiſtere plures res phyſicas, cujus natura incognita mihi eſt. At inde non ſequitur, me habere ideam *infiniti abſoluti* : ſed tantum me habere ideam *infiniti potentialis*, quod, auctoritate divina edoctus, credo eſſe infinitum alio modo mihi non cognito, quod vocant

vocant *infinitum absolutum*: cujus proinde non nisi obscurissimam ideam ex doctrina fidei concipere possum. Sed hæc ulterius declarare non inutile erit.

E. g. Nauclerus, qui fune quanta fieri potest longissima fundum maris explorat, nec invenit, duo clare cognoscit: alterum, mare esse tam profundum, quam funis: alterum, mare esse profundius fune. Prima idea est positiva: secunda comparativa. Non tamen cognoscit veram profunditatem maris: quod valet, habere eum, ideam negativam veræ profunditatis, seu nullam ideam. Similiter, qui ait *Deum esse infinitum*, habet ideam claram *infiniti potentialis*, ad quod tantum humana cognitio pertingit. Præterea certo etiam cognoscit ex fide, Deum esse aliquid maius, mirabilius, & profundius, ut ita dicam, quam ab homine cognoscitur, esseque infinitum alio modo; & hujus *maioris profunditatis divinæ* habet ideam obscuram. Quo autem modo sit infinitus Deus, id est, quanta sit *profunditas*, ut ita me explicem, divinæ infinitatis, id sane est, cujus nullam homo habet ideam. Cumque Deus eo tantum modo sit infinitus, quo est; consequitur ejus *infinitatem* cognosci a nobis non posse. Propterea cum dicimus, *Deum esse infinitum absolutum*; non explicamus, quid Deus sit; sed magis explicamus, quid nos non possimus: id est, significamus Deum a nobis concipi non posse quam magnus reapse est.

Corollarium IIII.

Hinc disputationes de infinito absoluto nihil aliud

aliud sunt quam verba inania: propterea fugiendæ vero Philosopho sunt.

Nam vocabula *infinitum absolutum* nihil aliud significant, *quam rem, quæ a nobis concipi non potest*: ideoque de qua nihil commode dici potest. Magnæ utilitatis est hoc corollarium cum in Philosophia, tum in Theologia, ut temperemus ab inanibus disputationibus, quibus utraque disciplina illa repletur, & inquinatur. Cujus en exemplum.

Quærunt, *an unum infinitum sit maius alio*: & adfirmant, idque probant tali exemplo. Ponamus esse infinitum numerum *hominum*. Cum plures in eo sint manus, quam homines; infinitum *manuum* maius erit infinito *hominum*. Quis tamen hic non videt, nihil in disputationem venire nisi mera verba? Nam primum ponunt, se concipere infinitum numerum hominum, quod tamen est falsum. Deinde ex rebus finitis, & quas clare intelligunt, ad rem, quam nullo modo plane intelligunt, argumentantur, nempe ad infinitum; quod etiam ineptum est. Proinde quidquid de *infinito* dicunt, cujus nullam habent ideam, verba sunt omni significandi potestate vacua.

Scholion

Doctrina de infinito *recte exposita quanto sit usui ut de rebus bene multis, quæ in Philosophia disputari solent, recte judicemus, ex iis, quæ sequentibus capitulis dicemus, evidens erit. Quare eos quasi* corollaria *traditæ doctrinæ subjiciemus.*

Ca-

CAPUT VI.

De Possibili, & Inpossibili.

I.

POssibile definitur vulgo, *id quod nec est, nec fortasse erit, sed esse non pugnat*. Vocamus autem *non pugnare*, quando perspicue cognoscimus, duas vel plures ideas una esse posse. v. g. Dicimus non pugnare *adamantem cæruleum tantæ molis, quantum caput hominis est*; quia ex iis, quæ usu cognovimus, perspicue intelligimus, ideam *adamantis*, & *cærulei*, & *talis molis* una esse posse: proinde est possibilis.

Quod si pergunt, & quærunt, quid est *id quorum ideæ una esse possunt*; nihil amplius respondere possumus, nisi *omne id quod Deus facere potest*. Cumque divina potentia alias & alias res sine ullo fine facere possit, relinquitur *possibile* ex Divina potentia nos metiri debere: [1] &, quod inde consequitur, *possibile late acceptum esse infinitum*. Itaque si *possibile* pro omni possibili accipitur, cum *infinito* confunditur: si pro aliquo possibili tantum; *finitum* est.

Hinc

[1] *Inepta est divisio Possibilis in* intrinsecum, *cujus proprietates non pugnant*; & extrinsecum, *quod ab aliqua caussa condi potest*. *Nihil enim est possibile* intrinsecum, *quod non sit possibile* extrinsecum, *nec e contrario*. *Ideoque una possibilitas infert aliam*: *cetera inania verba sunt*. *Idem de* inpossibili *dicendum est*.

Hinc mirari desinamus, nos quidquid de *possibili* late accepto in scholis tanta ingenii contentione disputatur, nec plane mente complecti, nec aliis explicare posse. Cum enim *infiniti absoluti* nullam ideam habeamus; sine idea vero infiniti de *possibili* judicare non possimus; consequitur, de possibili nihil nos explorati habere, nihil constituere posse. Quæ si intelligerent non nulli, & sanius ipsi philosopharentur, & alios non fatigarent ineptis disputationibus illis de *possibili*, quas ignorare multo sapientius est, quam iis eo modo, quo vulgares Philosophi solent, respondere.

II.

Possibili respondet *Inpossibile*. Est autem inpossibile *id quod esse pugnat*, seu *quorum ideæ repugnant*, *& se destruunt*: e. g. *idem simul esse & non esse*: *homo irrationalis*.

Inpossibile autem duplicis generis est, alterum *absolutum*, alterum ex *hypothesi*. Absolutum est, quod *manifestam repugnantiam, seu contradictionem præfert*: [1] ut *homo lapis*, *homo ratione carens*. Ex hypothesi est, *quod tametsi possibile est, tamen, posita quadam re, inpossibile fit*.

E.g. Possibile est me, dum hæc disputo, ambulare. Sed si pono veluti certum, me sedentem disputare; fieri non potest quin sedeam, dum hæc disputo

[1] *Hæ loquendi formulæ*: pugnare, repugnare, contradictio, præferre contradictionem, vel repugnantiam, se invicem destruere, *& his similia sunt verba homonyma*.

to: aliter simul sederem, & non sederem. Hæc hypothesis est *contingens*, & libera. Item inpossibile est, me momento temporis Ulysippone Romam venire, positis naturæ legibus. Sed si potentiam Dei consideramus, fieri potest. Hæc hypothesis vocatur *necessaria* Physice.

Inpossibile Morale est, *quod tametsi natura est possibile, tamen aut numquam, aut difficillime evenit*: ut *a matre sanæ mentis occidi filium*.

His constitutis non sine aliquo operæ pretio vos, Adolescentes, docebimus, quid in hoc negotio tenere, quid cavere debeatis, quod aliquibus propositionibus veluti corollariis expediemus.

Corollarium I.

Hinc quidquid de Possibili late accepto dicitur, temere dicitur: ideoque ejusmodi disputationes omnino cavendæ sunt.

Nihil hoc canone utilius, nihil Philosopho dignius. Cur enim nos torquebimus disputantes de rebus, quæ intelligi omnino non possunt? cur alios decipiemus utentes vocabulis sonoris & ampullosis, quæ nullam interpretationem habent? Expendamus disputationes, quæ de *possibili* institui solent, tum vires humanæ mentis sedulo perpendamus, plane intelligemus, nihil nos in iis videre, nihil finire posse.

E. g. Disputant in eo, *An possibilia omnia exsistere possint. An possibilia suum habeant esse distinctum ab omnipotentia. An hoc esse sit positivum, an negativum. An creaturæ possibiles qua tales dependeant a Deo. An creaturæ possibiles qua tales sint*

 prio-

priores omnipotentia, an contra. An exsistentia Dei actualis sit magis necessaria, quam possibilitas creaturarum: & hujus farinæ alia. Quis autem non videt ejusmodi disputationes aut puta verba esse, aut tales, de quibus nemo homo judicare possit?

Corollarium II.

Hinc illud axioma: Nullam in re video contradictionem, ergo est possibilis [*si de possibili* finito *loquimur*] *non nisi in paucis, & omnino perspicuis est verum*: *plerumque tamen est falsum*.

Prima pars constat exemplo adamantis, quod supra dedimus; & aliis ejusdem generis, quorum ideas plane cognitas & exploratas habemus.

Altera pars satis evidens est. Nam cum harum natura rerum, quæ oculis subjiciuntur, cognita nobis non sit; potiori jure cognita non erit natura illarum, quæ nunquam creabuntur, & quarum non nisi obscurissimas ideas habemus. Qui igitur dicere possumus, nullam in earum creatione contradictionem esse posse? At non video contradictionem. Fateor: sed qui scis nullam ibi esse? quot quamque utiles res exsistunt, quas tu nec vides, nec esse posse suspicatus fuisses? Possum id tot exemplis efficere, quot sunt res, quæ a Recentioribus naturæ pervestigatoribus repertæ sunt; quasque non modo Scholastici, sed ne veteres illi quidem Philosophiæ, & Mathematicæ coryphæi fieri posse suspicabantur. Itaque temere dicam, *Possibile est ut res corporea cogitet*: quia nullam proprietatem corporis cognoscimus, quæ congruat cogitationi.

Nihil

Nihil apud Scholasticos frequentius, quam hoc axioma: nihil tamen est in quo facilius erretur, nisi sapienter adhibeatur.

Corollarium III.

Hinc contrarium axioma: Video contradictionem, ergo est impossibilis; *valet tantum in iis, quæ humanæ mentis vires non excedunt, idque caute: in aliis non item*.

Constat primum. Nam ut judicem, an contradictio adsit, an non; oportet essentiam Physicam rei penitus cognoscam. Itaque vires humanæ mentis excedere non potest. Caute tamen adhibendum: nam quædam nobis videntur contradictionem præ se ferre, quæ nullam præferunt.

E. g. Scholastici putabant, aerem tam esse levem, ut, dum esset aer, gravis natura esse non posset: quia *esse aerem, & esse natura gravissimum*, pugnare illis videbantur. Verum nullam ibi esse contradictionem, perspicuis rationibus demonstrant Recentiores philosophi. Quare nisi rem penitus exploremus, dijudicare non licet.

Secundum itidem evidens est. Nam si mentis aciem res, quæ sub sermonem cadit, superat, quis nisi demens de ea judicare sibi sumet? Quare merito de temeritate postulantur illi, qui mysteria quædam nostræ religionis, veluti Trinitatis, Eucharistiæ, aliaque negant hoc nomine, quod ea clare non intelligunt. Qui eodem nomine negare deberent vel familiarissima quæque naturæ phænomena, atque ipsam animi sui, & corporis complexionem, quod eam intelligere nemo potest.

Caput VII.

De Simplici, & Composito: Toto, & Parte.

I.

EN duo vocabula abstracta, & adeo clara, ut definitione non egeant. Quare cum ea definiunt aliqui hoc modo, Simplex est, *quod partes non habet*; Compositum, *quod habet partes*; tempus, & verba inutiliter consumunt, nam id ipsum significant duæ illæ voces. Tota igitur difficultas in hoc est, cum applicamus vocabula *simplex*, & *compositum* ad varia genera entium: in quo, ne pueriliter erremus, quædam præ oculis habenda sunt.

Primum itaquè recte Philosophi aiunt, nullum ens reapse simplex esse, nisi ens intelligens, quod alio nomine vocamus *spiritum*: hoc enim solum est, in quo partes nullæ re vera nec esse, nec intelligi possunt. Contra corpora omnia, quod in partes secari possunt, nec ulla tam exilis pars est, quæ in alias dividi non possit, composita sunt.

Quærunt aliqui: an aliqua sit particula materiæ, quæ atomus seu individua sit; an contra unaquæque sit composita, & dividi possit sine ullo fine. Hæc est celeberrima controversia, de qua jam inde ab Aristotelis ætate, & supra tam acriter disputatum est, ut nihil magis. Nos eam Physicis, si qui otio diffluunt, examinandam relinquimus. Tantum dicimus hoc loco, quamlibet particulam materiæ esse corpus: omne corpus esse figura aliqua præ-

præditum: omnem figuram partem dexteram, & finiſtram habere. Hæ ſunt clariſſimæ proprietates materiæ, quæ a nemine ſanæ mentis negari poſſunt. Cumque corpus magnum non niſi mole differat a corpore, ſeu parte exiliſſima, habeat tamen eaſdem proprietates; relinquitur quamcumque particulam materiæ, quod figura veſtita ſit, in alias, has rurſum in alias infinite dividi poſſe.

Dices: jam nunc erunt infinitæ partes in qualibet particula materiæ, quod omnino intelligi nequit. Fateor id intelligi a nobis non poſſe: ſed alterutrum amplecti neceſſe eſt: vel negare debemus perſpicuas proprietates materiæ, ea de cauſſa, quod non intelligamus, quo modo corpus infinite ſecari poſſit; vel abſtinere ab ejuſmodi diſputationibus, in quibus nihil clare intelligere, nihil finire poſſumus. Illud philoſophis Recentioribus durum omnino videbitur. Hoc autem dignius mihi videtur vero Philoſopho. [1]

[1] *Aliqui Recentiores graviſſimi cum pro certo ponant, ex re non extenſa extenſam fieri non poſſe, putant extenſionem & ſimplicitatem una eſſe poſſe: ideoque contendunt, prima elementa corporum eſſe ſubſtantias ſimplices, & extenſas. Si rationem quæris, audies hanc eſſe, quia non intelligunt, quo modo infinitæ partes in una & exiliſſima materiæ parte contineri poſſint: propterea rident Carteſianos, Newtonianos, ceteroſque, qui diviſionem in infinitum amplexantur. Sed, pace eorum dicam, mihi videntur ipſi male philoſophari.* Non intelligo, *inquiunt,* diviſionem in infinitum. Igitur negare debeo pro-

Id certum eſt, diviſionem, quæ naturæ viribus in materiam induci poteſt, non ultra quaſdam particulas compoſitas, ſeu *moleculas*, uti vocant, pro-

---

proprietates materiæ, quas clare intelligo. *Pulcra fallacia! ex infinito, quod mortalis nemo intelligit, ad rem omnino perſpicuam argumentari! Hanc ſi admittimus philoſophandi rationem, innumeras res omnino perſpicuas negare deberemus, quod eas non intelligamus: immo vero fere omnia phænomena Phyſica, quæ, ſi ingenui eſſe volumus, fateamur neceſſe eſt nobis inpervia eſſe.*

Addunt, extenſionem ſine ſoliditate in eadem re ſimplici eſſe poſſe: ut ſe habet anima hominis, quæ ſimplex eſt, & extenſa. Extenſa! cur ita? quæris? quia cum anima agat in corpus, oportet ei loco cerebri ſit præſens, in quo nervorum origo, quorum ope motus membrorum fit, exſiſtit. Nervi autem minimum in uno aliquo punctoPhyſico originem habere debent: quod punctum certe extenſum eſt. Ergo anima, quæ ei puncto præſens eſt, extenſa & ipſa ſit neceſſe eſt. Altera fallacia. At, inquiunt, ſunt in hac ſententia Rudigerus, Morus, Cudworthus, ceteri. Quid ad nos? quaſi nos Philoſophorum nomina, non rationes quæramus. Cur autem eorum philoſophandi viam rejiciamus, in promtu eſt. Primum nullam hi Philoſophi ideam claram habent naturæ animi noſtri: deinde nullam de modo, quo eſt in cerebro: tum nullam de ratione, qua movet corpus: quæ duo non niſi ex effectis probare poſſunt. Male igitur ponunt pro comperta rem, quam nullo modo intelligunt, ut inde efficiant, negari debere exten-

progredi posse, quod Physici perspicuis rationibus efficiunt. [1] Et hæc de vocabulis stricta significatione acceptis.

Sed Philosophi vocabulum *simplex* interdum latius accipiunt, eoque res illas designant, in quibus nullæ partes diversæ speciei oculis distingui possunt. Sic vinum, sic oleum, sic adamantem vocant naturas simplices, quod nullam varietatem diversarum naturarum in iis observent: quamquam re vera si easdem naturas diuturno igne, vel solis radiis speculo caustico coactis examinemus, ut Chymici faciunt, clare cognoscamus ex diversis naturis varie permixtis componi.

Compositum autem varie etiam a Philosophis accipitur. Aliud est *Physicum*, quod partibus constat, quæ separari possunt re ipsa: v. g. *homo*, qui corpore, & mente re ipsa differentibus componitur. Aliud *Metaphysicum*, quod ex rebus constat,

extensionem divisibilem materiæ, quam omnes perspicue intelligunt, tametsi non intelligunt, quo modo qualibet pars infinite secari possit. Quis enim, qui sine ulla anticipatione, sine ulla hypothesi judicet, ejusmodi disputatores ferre possit? aut quis germanus Philosophus non potius dicat, hac clare intelligo: illa non intelligo? Ego vero eligo potius plane fateri, me talia nec explicare, nec intelligere posse, quam tales hypotheses pro veris in hac Philosophiæ luce viris oculatis obtrudere. Sed de his alio loco est disputandum.

[1] *Vide Newtonum in* Optica Q. 31. *&* *Musschenbroekium in* Elementis Physicæ Cap. II. §. 26. seqq. p. m. 18.

quæ etsi re ipsa idem sunt, tamen mente concipiuntur quasi plura, quæ unum componunt: velut *substantia*, & *modus* ejus. Ad hanc classem refertur compositum *Logicum*, quod ex *genere*, & *differentia* [quæ itidem sunt partes Metaphysicæ] componitur. Sed hæc nullius usus sunt, &, vel auditis vocabulis, a tirone non hebete intelliguntur.

II.

Compositum alio nomine vocatur *totum*: & ea, ex quibus componitur, *partes*. Utraque hæc idea est relativa: *Totum* enim dicitur, referendo ad compositionem partium: *partes* ita vocantur, referendo ad alias, ex quibus fit totum. Quare eadem res relata ad diversa, & *totum*, & *pars* appellari potest. v. g. Manus comparate ad hominem, est *pars*: comparate ad digitos, est *totum*. Partes porro vel *re ipsa* separari possunt, & hæ vere sunt partes: vel *mente* tantum separari possunt, & hæ partes Physicæ non sunt. Hæc clara sunt, fortasse etiam nullius usus aliquibus videbuntur: veruntamen usum aliquem habent in quibusdam controversiis, ut est illa de *vacuo* Epicureorum, an sit simplex, quod nullas partes re ipsa distinctas habeat, ut putant aliqui; an vero ex aliis simplicibus compositum, propterea quia ejusmodi entia *intrinsece*, ut aiunt, separari possint, quod alii defendunt.

Caput VIII.

De Perfecto, & Inperfecto.

Nullum vocabulum est, in quo facilius erretur, non ab indoctis modo, sed etiam a Philosophis, & Theologis, quam sunt vocabula *perfectum*, & *inperfectum* : propterea accurate sunt exponenda.

Vox *perfectum*, ut recte vir doctus monet, rebus arte factis primum tribui consuevit : deinde rebus ceteris, & Deo. Definitur *perfectum* ab eodem viro docto, *quod omnibus proprietatibus, quæ ad id pertinere putamus, præditum est*. Quod ipsum pro varia natura rerum, varie accipi solet. Alterum vocatur *perfectum absolute*, alterum *perfectum secundum quid*.

1. Perfectum *absolute* vocamus id, quod omnes proprietates, quæ intelligi sine ulla macula possunt, in sinu suo complectitur : nec id solum, sed singulas eo modo præstantes, quo maius aliquid cogitari non possit. Hujusmodi solus Deus est. Itaque duplex, cum Deum *perfectissimum* vocamus, nobis idea se offert : altera, Deum non modo omnes proprietates, quas animo concipere possumus, continere, sed multo plures, quam nos homunculi mente percipere possumus : altera, singulas proprietates eo gradu præstantes, supra quam cogitare possumus. Utraque hæc idea constituit perfectionem Dei, quia utramque ad Deum pertinere, seu in eo esse debere judicamus. Similiter cum dicimus,

mus, *Justitia Dei est perfectio*, hoc volumus dicere: *Justitia Dei est id, quod in Deo esse debere concipimus, & ea excellentia, quam concipimus*. Quod memoria tenere oportet, ne de vocabulo disceptemus, ut non nulli in Theologia faciunt.

Et hinc clare efficitur, ideam, quam habemus *perfectionis* divinæ, eamdem esse ideam infiniti *potentialis*: nam concipimus Deum habere plures & plures perfectiones sine ullo termino: itemque quamlibet perfectionem alio & alio gradu sine ullo fine excellentem. Verum cum Deus re ipsa has omnes proprietates habeat, re ipsa & *absolute* est infinite perfectus. Itaque Deus eo sensu est ens perfectum, quo est ens infinitum: hoc est, est perfectum, & infinitum *absolutum*: concipitur tamen ut perfectum, & infinitum *potentiale*.

2. Perfectum *secundum quid* est omne ens creatum: quod duplex itidem est, alterum ab homine conditum, alterum a Deo. Ab homine conditum id vocatur perfectum, *quod fini, cui præstando constitutum est, apte respondet*. e.g. Horologium dicitur perfectum, cui nihil deest eorum, quæ ad horas declarandas necessaria sunt. Oratio dicitur perfecta, si apte ad persuadendum composita est. Perfecta dicitur imago picta, si ea exprimit, quæ exprimere debet, & eo modo quo debet.

A Deo conditæ res omnes vocari solent perfectæ eadem ratione, nempe *cum fini, cui conditæ sunt, re vera congruunt*. Sic res creatæ omnes, quod vel ad usum hominum, vel ad ostendendum potentiam, & sapientiam Dei conditæ fuerunt, ut re vera se habent, perfectæ vocantur. Sic homo vocatur perfectus, si toto animo incumbit in amorem Dei,

Dei, cui amando conditus eſt. Verum hæc omnia tametſi alia ratione perfecta eſſe videntur, quam perfectum *abſolute*, tamen ad definitionem *perfecti* ſupra poſitam aperte revocantur: ideo enim fini ſuo reſpondent, quia ea omnia habent, quæ ad eorum naturam pertinere, ſeu iis ineſſe debere putamus.

Hæc ſi recte intellexeritis, ſine ullo labore percipietis, quo ſenſu accipi debent vocabula illa, *perfectus quod ad eſſentiam*, *quod ad accidentia*, *quod ad ſpeciem*, *quod ad gradum*, *quod ad partes*: omnium enim eadem eſt ratio, quæ ſupra. Et de rebus, quæ ſine comparatione ad alias ſpecies perfectæ vocantur, ſatis dictum.

Interdum vero cum duas res comparamus inter ſe, alias aliis perfectiores eſſe pronuntiamus. Sic dicimus, Deum perfectiorem eſſe Angelis, Angelos Hominibus, Homines Belluis, Belluas Inanimatis. Quære rationem: reperies eamdem eſſe, quam ſupra dedimus: nempe maiorem copiam proprietatum, & earum maiorem præſtantiam, quam utramque rebus illis perfectioribus deberi putamus, his non putamus. Deus enim habet proprietates rerum omnium poſſibilium, quas non habet Angelus: tum proprietates, quas Deus habet communes cum Angelo, præſtantiores ſunt: v. g. facultas cognoſcendi præſtantior eſt, propterea quia ad plura pertinet, quam illa Angeli. Quod idem de ceteris rebus creatis, quæ aliquid commune habent, dicendum eſt.

Contra, quæ nihil habent commune, alio modo perfectiora judicantur & vocantur. Nempe primum proprietates omnes, & defectus utriuſque inveſtigantur, & numerantur; quæ plures proprieta-

tes,

tes, vel minores defectus habet, perfectior judicatur.

E. g. Aurum perfectius est ferro, propterea quod si non plures proprietates habet, certe minores defectus habet. Habet enim pulcrum colorem, maiorem gravitatem, non ita facile rubigine incrustatur, non sanitati nocet, facilius tractatur & fingitur, omnes imagines pro lubitu minori negotio recipit: quæ singula contra in ferro se habent. Verum hæc comparatio diversarum naturarum inter se plena periculi & erroris res est: nam cum rerum essentias penitus ignoremus, relinquitur nos nec vitia, nec virtutes omnes re ipsa investigare posse, ne dum numerare. Fortasse, quæ inperfectiora sunt, nobis, quod magis explorata sint, perfectiora videbuntur. Proptera abstinendum est ejusmodi comparatione.

Corollarium I.

Hine nulla in rebus corporeis est perfectio simpliciter & absolute, sed comparate, id est referendo ad finem.

Nempe res omnes corporeæ si utiles ad finem suum consequendum sunt, *perfecta* vocantur; si inutiles, *inperfecta*: immo & perfectæ, & inperfectæ referendo ad diversa. e. g. Aurum *perfectius* est ferro ad ornatum, & ad commercium: *inperfectius* est ad secanda corpora, ad arandum, & reliquas artes plebeias exercendas; quæ sine ferri usu consistere nullo modo possunt, sine auro utique possunt.

Corol-

Corollarium II.

Hinc nullæ [si unam excipis] *rerum spiritualium perfectiones, ut Angelorum, & Animorum humanorum, absolutæ sunt, sed comparatæ fini.*

Eadem est ratio, quæ superioris: quod singulas, quæ vulgo habentur perfectiones, percensenti, & expendenti evidens est.

E. g. Melius, id est perfectius est homini habere animum inmortalem, quam mortalem, si referimus ad finem, ad quem conditi sumus, nempe æternam beatitudinem, & intuitum Dei. Sin autem ad perpetuam pœnam, quam damnati ad inferna passuri sunt, tunc melius erat Judæ v. g. *si natus non fuisset*: [1] id est, si vel numquam exstitisset, vel mortalem animam habuisset. Item, si fingimus spiritum aliquem nec ad pœnam, nec ad beatitudinem æternam natum esse, nec eam consequi posse; ærumnis tamen, quas miseri mortales patimur, esse suppositum, tam bonum ei esse posset inmortalitas, quam mortalitas. Similiter sapientia, potentia, ceteraque, quæ *perfectiones* vocantur, sunt aliquid melius, & perfectius comparata ad Angelum bonum, vel hominem innocentem, qui iis utitur ad finem suum, nempe conspectum Dei consequendum. Quod si eas ad Angelos malos, vel homines æternis pœnis damnatos referimus, in quibus hæ res nihil aliud faciunt, quam odium, desperationem, ceteraque mala augere, pœnasque & da-

[1] Matthæi Cap. xxvi. v. 24.

& damni, & sensus graviores facere; tunc melius esset eis rebus illis omnibus carere: propterea non bona, sed mala vocanda sunt. Quis enim perfectionem & bonum vocabit illud, quod gravioris mali, & infelicitatis caussa est?

Dixi *si unam excipis*: nam *perpetua beatitudo*, & quæ illam augent, vel ad eam proxime ducunt, illa sunt, quæ natura sua, & sine ulla comparatione ad aliud perficiunt spiritum creatum semper, & omni loco: ideoque sola illa, ut recte secundum alios monet Cl. Buffierius, pro absoluta *perfectione* haberi potest.

Corollarium III.

Hinc male definiunt Scholastici perfectionem hoc modo: Quæ melior est ipsa, quam non ipsa, seu ejus contraria: *sumto subjecto non pro tali re; sed pro* ente.

Nam, ut ante diximus, nulla proprietas præter beatitudinem æternam designari potest, quæ sit melior ipsa, quam non ipsa: sed omnes sunt bonæ, vel malæ referendo ad diversa. Qui enim melius est corpori generatim sumto esse album, quam nigrum? rotundum, quam quadratum? florem, quam metallum? moveri, quam quiescere? Quod si non de una, aut altera specie, sed de ente in universum loquimur, ut Scholastici faciunt, clarius cognoscitur, quam inepta sit ejusmodi definitio: ut ex adductis exemplis aperte efficitur. Tolle relationes omnes ad diversa, cogita ens nude sumtum, doce cur illi sit melius esse corpus, quam spiritum; belluam, quam ferrum; rosam, quam ci-

cibum; numquam profecto docebis: hæc enim non nisi comparata cum fine, vel bona habentur, vel mala.

Corollarium IIII.

Hinc contraria ratione de Inperfecto judicandum est.

Nempe *Inperfectum* est id, quod non est perfectum, seu quod caret proprietatibus perfecti. Deinde de *Inperfecto* non nisi ex fine, an sit, & quale sit, judicandum est. Cetera eodem modo.

Caput VIIII.

De Bono, & Malo.

Bonum itidem finis alicujus respectu vocari solet: proptereaque commode definitur, *id quod ad finem suum consequendum utile est*. Tolle finem omnem, boni omnis rationem sustuleris. Quod quam vere dicatur, unusquisque per se diligenti inductione facta cognoscere potest: nulla enim res adduci potest, quæ bona recte dicatur, neque sit ordinata ad aliquem finem. Quod si curiosius examinamus, qualis sit finis earum rerum, quæ vulgo *bona* vocantur, reperiemus unum esse, nempe gaudium, & tranquillitatem hominis, eamque vel temporariam, vel æternam. Fateor id non semper primo adspectu menti se offerre; sed si rem diligenter expendimus & odoramur, verissimum esse intelligemus. Quod ipsum aliquibus exemplis multo fa-

facilius, quam longa oratione, demonstrari posse nobis persuademus.

E. g. Philosophi aiunt, *res omnes creatas esse bonas*. Cur ita? quia cognoscunt eas ad utilitatem hominum, ad quam conditæ sunt, vel proxime, vel remote conducere. Sed multo magis id cognoscit Deus, qui eas sapientissimo consilio nostri caussa fabricatus est. Hæc autem utilitas nos in hac vita gaudio cumulat, tranquillosque, quantum miseri mortales esse possumus, facit. Item dicimus, talem quemdam cibum esse bonum, talem vestitum bonum, talem domum bonam, talem equum bonum, talem servum bonum, ceteraque generis ejusdem. Quære rationem, invenies ad aliquem finem bona, id est utilia esse. Cibus nempe est bonus ad delectandum, ad tuendam, vel recuperandam sanitatem: vestitus ad repellendum frigus, ad retinendam dignitatem ordinis, ad placendum hominibus urbanis, & reliqua: domus bona est ad habitandum vel ample, vel stricte, pro uniuscujusque familia, dignitate, commodo: equus est bonus ad equitandum, ad conficiendum celeriter iter, ad resistendum labori: servus est bonus ad procurandam, & augendam rem familiarem, & ejusmodi alia. Quare si singula accuratius examinamus, quæ dicantur hujus vitæ bona, finem illico animadvertemus, gaudium, & securitatem.

Illa ipsa bona, quæ primo intuitu ad gaudium nostrum referri non videntur, reapse referuntur: e. g. Adjungit quis animum suum ad studium litterarum, ad rem militarem, ad nauticam artem: multa & difficilia patitur, insomnes noctes degit, molestias plures devorat, objicit corpus armis, peri-

periculis, tempestatibus, feris belluis. Quis non dicet, ejusmodi hominem pro fine habere mala plura pati? Perge tamen: quære cur tantis se se incommodis exponat? invenies finem sibi ponere, vel lucrum, vel honorem, vel gloriam. Quid gaudium, & animi tranquillitas? quid? hæc certe ex illis proficiscuntur. Lucrum enim, inquiet, & honor, & gloria me delectant, me gaudio cumulant, commoda mihi multa procurant, tranquillitatem animi pariunt. Quære, an aliquis tam diligenter, & laboriose hæc perquirat, ut perpetua tristitia, & perturbatione animi adficiatur? nullum invenies. Et de bonis naturæ hactenus.

Bona autem, quæ *supernaturalia*, & *moralia* vocamus, eadem ratione bona dicuntur: nempe quia utilia sunt ad gaudium supernum, & æternam securitatem, atque adeo felicitatem vel consequendam, vel augendam. Hac de caussa virtutes dicuntur bona: ærumnæ etiam a Deo inflictæ sunt bona: & cetera, quæ nos magis magisque in virtute proficere faciunt.

Corollarium I.

Hinc bonum honestum, & utile *non nisi ex fine distinguuntur*.

Nempe utrumque gaudium habet pro fine. *Honestum* tamen seu morale gaudium quærit, quod naturæ rationali conveniens est: quod ipsum est verum, & permanens gaudium. *Utile* vero, ut ab honesto diversum est, respicit gaudium, quod cupiditatem hominis tantum explet: sed permanens non est, immo vero multis variationibus suppositum, propterea solidum gaudium non est.

Corollarium II.

Hinc judicare non possumus, an aliquid sit bonum, *quin prius finem, ad quem dicitur bonum, constituamus.*

Hæc est natura rerum, & vocabulorum, quæ *relata* dicuntur, ut in Logica scriptum reliquimus. [1] Quæ si mente tenuerimus, plerasque controversias *de bono*, & *malo* vitabimus, quæ etsi gravissimæ non nullis videntur; tamen ex hoc fonte proficiscuntur, quod disputantes non constituunt, cui fini res aliqua dicatur bona, vel mala.

Corollarium III.

Hinc contraria ratione nullum est malum absolutum, *sed* relativum.

Nempe referendo ad finem vel naturalem, vel supernum, cui si obstat, atque ut eum consequamur impedit, *malum* est.

E. g. Si bos ob debilitatem, vel ægritudinem ad arandum non est aptus, habetur malus. Si actiones nostræ liberæ a lege deviant, id est nos a fine superno deducunt, vocantur malæ moraliter.

Corollarium IIII.

Hinc inepte Theologi non nulli aiunt, quædam esse mala quia prohibita, quædam prohibita quia

[1] L.II. p. 1. cap. XI. §. 3. corollar. & p. 2. cap. V. §. 3.

quia mala: *quarum ultima internam malitiam habere putant*.

Nullum enim eſt malum morale ſine lege. Quædam ſunt prohibita lege Eccleſiaſtica, & Civili: quædam lege Divina vel ſcripta, vel ore tenus tradita: quædam lege Naturæ, quam Deus inpreſſit mentibus ſingulorum, ut naturæ ratione, quid bonum, quid malum ſit, internoſcere poſſimus. Tolle has leges omnes, peccata omnia ſuſtuleris. Quare, quæ dicuntur *prohibita quia mala*, ſunt re ipſa prohibita a lege vel Divina Poſitiva, vel Naturali: ſeu, ut clarius loquamur, ſunt prohibita a lege æterna, quam Deus vel naturæ ratione, vel divina locutione nobis manifeſtavit, vel utroque modo propoſuit.

Caput X.

De Ordine, & non Ordine.

Tertium eſt vocabulum *Ordo*, quod reſpectu finis & proferri, & conſiderari debet. Definitur vulgo: *apta diſpoſitio partium ad finem aliquem*. Et quamquam Philoſophi verba *ad finem aliquem* plerumque non adjungant; tamen reapſe ita eos intelligere, & intelligi debere, negabit nemo, qui conſideret, demto fine, nullam rem aptam, nullam recte diſpoſitam dici poſſe. Ad quid enim aptum, ad quid recte poſitum ſeu diſpoſitum aliquid dicetur, niſi ad finem, quem vel mihi pono, vel ab aliis poni debere puto? Sed hæc exemplis clariora faciemus.

Percurramus ſingula, quæ ordine facta dicantur,

tur, ubique finem aliquem apparere reperiemus. Finge te intrare hortos aliquos amœnos, in quibus & arbores in quincuncem positæ, & ambulationes bene complanatæ viridibus inclusæ, hinc & illinc vel arboribus, vel rosis, vel violis, vel jasmino vestitæ se offerant: & viridia prospiciantur, ubi & arbusculæ tanta arte consitæ sint, ut diversas figuras, quasi vermiculato opere exhibeant; & vasa floribus onusta alia aliis respondeant, & fontes arte facti e terra erumpant, vel ex eminenti per canales summa industria constructos humor sponte profluat. En illico demirans ais: *Quam pulcra sunt hæc! quanto consilio facta! quam miro ordine posita!* Hæc vel inprudenti cuique ex intimo pectore erumpunt. Fac ad te redeas, ut apud te sis, ut philosophari tecum paullisper queas: interoga te ipsum: *Cur ordine posita dico? qualis est iste ordo?* & clare cognosces, te ita dixisse, quia vel primo adspectu illico animadvertisti, ejusmodi ordinem esse aptissimum ad delectandum tum oculos, tum animum: proindeque idem esse *consilio* factum, ac *ordine* factum. Quod si dubitas adhuc, retorque oculos alio, ubi arbusculæ, & arbores nullo artificio conglomeratæ oculis se offerant: an ordine hæc posita dices? numquam profecto. Cur ita? quia non sunt apta ad delectandum. Delectatio igitur hoc casu est finis ordinis.

Sed nos alio convertamus. Ingrediamur domum aliquam, vel palatium, in quo & vestibulum, & conclavia, & singulæ partes apte & ordine positæ dicantur. Quære cur ita dicamus? invenies caussam esse, quia ad bene & commode habitandum cum magna familia ex uniuscujusque digni-

gnitate idoneam eam esse videmus. Itaque finis ordinis est, bene & pro dignitate habitare, ejusque commodo & ornatu delectari. Sic Orationis partes dicuntur ordine positæ, si ita dispositæ sunt, ut docere, ut delectare, ut movere audientes possint: quod ipsum est apte ad persuadendum dicere. Sic cetera, quæ ordine condita putantur, ad aliquem finem ita se habere dicuntur.

Corollarium I.

Hinc ordo sine aliqua caussa intelligente concipi non potest.

Nam ordo sine fine nullus est: finis sine caussa intelligente, & hunc finem sibi constituente, intelligi nullus potest. Res enim, quæ intelligentia carent, nullum finem habent. e. g. Lapis dum ex alto decidit, non habet pro fine ad terram tendere, sed tendit quia ita lege naturæ constitutum est.

Corollarium II.

Hinc omnes mundi partes, quod ad certos effectus seu fines ordine positæ reperiuntur, ab aliqua mente conditæ & ordinatæ sunt.

Quod singulæ naturæ partes ad certos fines constitutæ sint, in plerisque perspicuum omnibus est: in reliquis, quæ non adeo evidentia sunt, Philosophis præsertim Recentioribus [1] demonstratum est.

[1] *Vide Boylium* in Tractatu de Caussis Finalibus, & *Ray* De la Sagesse de Dieu dans les ouvrages de la

Corollarium III.

Hinc, qui dicunt, ea, quæ ordine posita sunt, casu & nullo consilio esse facta, *inania verba fundunt, quibus significandi vis nulla subjicitur*.

Nam dicere, horologium e. g. quod non nisi a nostris hominibus summo consilio fabricari potest, ut horas diei demonstret, casu esse factum; idem est ac dicere, esse factum sine consilio, quæ manifesta contradictio est: tum esse factum ab aliqua caussa, quam nos intelligere non possumus, cujusque nullam habemus ideam. Hæc vero mera verba sunt.

Scholion.

Quanti momenti sint hæc tria Corollaria, ut recte & in Physica, & in theologia Naturali disputemus, suis locis pro merito demonstrabimus: hoc loco satis fuerit utilitatem indicare.

Caput XI.

De Pulcro, & Deformi.

Vocabulum *Pulcrum* itidem, ut superiora, est relativum. Quidquid dicant inepti aliqui, qui longo sermone efficere aggrediuntur, esse aliquam

---

la creation. *Sed præter ceteros hoc argumentum illustravit Derham* Demonstration de l'Existence de Dieu dans les ouvrages de la creation.4.

quam rem absolute, id est simpliciter & sine ullo ad alium respectu pulcram.

Hinc multa & Veteres, præsertim Platonici, & Recentiores philosophi dixere, quæ mihi, ut dicam quod sentio, implicatiorem rem ipsam fecere, quam nudum vocabulum *pulcrum*: nam multo facilius homines, audito vocabulo *pulcrum*, certam ideam designant, quam auditis controversiis illis tam obscuris, & inutilibus.

Mihi vero commode definiri videtur Pulcrum, *id quod placet, id est vel visum, vel auditum delectat*: nec aliud intelligunt homines cum tali vocabulo utuntur. Pulcra videtur facies aliqua uni: cur ita? quia illi placet. Pulcra appellatur villa, urbs, domus, templum, vestis, symphonia sonorum, quia illi placent. Cetera si examinas, non alia ratione pulcra haberi videbis, nisi quia visum, vel auditum gaudio complent: seu, ut accuratius loquar, hominis animum vel visus, vel auditus ope gaudio perfundunt. Itaque, quæ palatum molliter adficiunt, non pulcra, sed jucunda, grata, suavia, vocantur: quæ visum, & auditum blande adficiunt, pulcra vocantur: quamquam rebus, quæ visum delectant, frequentius tribuatur ejusmodi vocabulum.

Porro quemadmodum tam incredibilis est in gustu varietas, ut pauci eodem cibo delectentur, immo vero eorum, qui delectantur, non omnes eodem modo, seu eodem gradu adficiantur; ita de visu est dicendum: ideoque nulla certa notio *pulcritudinis* constitui potest.

E. g. AEthiopibus pulcra facies est, quæ labia inmodica habeat hinc & illinc satis tortuosa, na-

sum vero quam depressissimum: facies etiam notis, & figuris variis compuncta ipsis pro pulcritudine est. Sinensibus nasus & ipse depressus, oculi & exigui, & semiaperti, color subfuscus, ceteraque ejusmodi pulcerrima videntur. Contra Asiatici plurimi, & Europaei hæc fugiunt: amant colorem album, ceteraque quam emendata. Sed non omnes eodem modo. Quibusdam gentibus Europæis oculi cæsii, vel cærulei, capilli flavi in præcipua parte pulcritudinis ponuntur. Contra vero Romani veteres, Italique recentiores omnes capillum, oculosque nigros in deliciis habent: hæc sola pulcerrima vocant: proceritatem corporis itidem in pulcritudinis partes referunt, cetera hujusmodi.

Qui igitur rectius judicant? neutri profecto: vel, ut verius dicam, omnes recte dijudicant: singuli enim id approbant, quod ipsis placet: & recte quidem. Veruntamem cum certo sciamus, AEthiopes, cum apud nos degunt, formas istas elegantiores Europæas non modo non aspernari, sed amare; hosque & alias gentes, quæ nigrore delectantur, præ cetera Europa, Asia, Africa fere nihil esse; dicendum videtur, eam, quam vocamus pulcritudinem Europæam, quod plures suffragatores habeat, ceteris esse præferendam.

Sed hic iterum Philosophi aliqui: quænam, inquiunt, ex his formis Europæis pro vera regula pulcritudinis haberi debet? Quod qui disputant, quam inepti sint, nullus non videt. Nam si pulcrum est, quod singulis placet; nulla certa regula, nulla imago in se, & simpliciter pulcra designari potest. Veruntamen non incommode hæc res existimari potest ex numero eorum, qui ei suffragantur.

Nam

Nam quod pluribus, & cultioribus, & elegantioribus formarum ſpectatoribus placere ſolet, id pulcrius ſit neceſſe eſt. Placent autem præter ceteras figuras humanas, procera ſtatura, & juſta habitudo corporis, quæ nec valde ſit ampla, nec tenuis: color albus roſeo rubore perfuſus: facies longa magis, quam orbiculata: frons ampla: oculi & ampli, & nigri: naſus nec ſimus, nec aquilinus, nec craſſus, nec longus, ſed recte ductus, & gracilis: os exiguum, & rubicundum: dentes albi, non exiles, non ſeparati: aures exiguæ: manus, pedes exigui, teretes, ceteræque partes quam emendatæ. His accedere debet veluti condimentum, quædam & vis ac mobilitas oculorum, & majeſtas oris, & elegans motus corporis. Quæ adeo ad pulcritudinem neceſſaria ſunt, ut plurimæ, quibus id defuit, minime placuerint: quæ vero hæc tria habuere, etſi mediocres formæ, pro pulcerrimis habitæ ſint. Sed formam, quæ omnia ante dicta habeat, plurimos ſuffragatores habere nemini dubium eſt., Erit igitur pulcerrima omnium.

Ita judicant omnes, quibuſcum vivimus: ita exteri: ita judicaſſe veteres & Græcos, & Romanos ſtatuæ, quas in Urbe videmus [ſi excipias imagines quorumdam virorum, quæ ex vero expreſſæ erant] tum mulierum aliquarum, tum Dearum, tum Mercurii, Apollinis, certorumque adoleſcentium, & puerorum declarant, quæ lineamenta, & *proportiones*, ut vocant, quas ſupra poſuimus, ſi colorem excipis, præ ſe ferunt. Ita judicant pictores, ſtatuarii, cælatores inſigniores, qui ea, quæ magis eruditis oculis placent, magiſque vetuſtis & celeberrimis ſtatuariis placuere, in ſuis

suis artificiis exprimere & imitari solent. Hanc ipsi regulam pulcritudinis habent: hanc & nos habere debemus. Quod adeo verum est, ut Itali homines, qui pictura, & sculptura præter ceteras gentes nobilitati sunt, cum faciem aliquam emendatam offendunt, ut id aliquo vocabulo commode explicent, aiunt, *habere lineamenta faciei secundum disciplinam pictorum ducta*. [1]

Quod si pergunt, & quærunt, cur forma, quæ ex pictorum idea conformata sit, & cetera, quæ supra diximus, habeat, magis hominibus singulis placeat, quam aliæ; ingenue fatebor, me id nullo modo intelligere posse, ne dum explanare. Quod minime mirum videri debet: nam nec illud intelligi potest, cur quidam cibi aliquos delectent, aliquos non item, alios male habeant: tamen quin res ita se habeat nullus dubitat. Quis enim homuncio consilia Dei investigare & definire sibi sumet?

Quod si in re adeo obscura ex conjectura philosophari licet; existimarem, caussam esse, quia emendatior forma aptior esse videtur ad eum usum, ad quem Deus singulas partes condidit. Nam si singulas partes oris ad calculum revocamus, haud operose intelligemus, ea, quæ emendatiora sunt, ad id aptiora videri. Nam oculi ampliores facilius imagines externas excipiunt, & quoquoversum moventur, quam semiaperti. Quod si multum promineant, peccant alia de caussa: & facile a corporibus externis offendi possunt. Nasus rectus, exiguus, ad suum munus exequendum satis esse vide-

[1] *Italica lingua vocantur*, Fattezze pittoresche.

videtur: figura sima, aquilina, sursum versa, ad id nihil conferunt. Os exiguum itidem satis est ut homo loquatur, spiritum ducat, cibum, potionemque accipiat, ceteraque faciat, ad quæ labra modica sufficiunt. Os vero magnum, labra inmodica, incurva, inopportuna ad ea, quæ diximus, sunt. Similiter de capite, de manu, de pede, de trunco judicabimus: si nimis hæc sunt exigua, ad tuendum, & conservandum corpus non sufficiunt: si nimis magna, importuna, nam paullo minora satis erant. Cumque singulorum mentibus veluti inpressum sit, ea naturæ opera, quæ simpliciora sunt, & ad finem consequendum sufficere videntur, præferri debere; consequitur magis hæc placere debere, quam cetera, quæ plurimis rebus non necessariis abundant. Jam color roseus iccirco placere magis videtur, quod sanitatem quamdam corporis, quam omnes amant, præ se fert. Eadem ratione albugo oculorum, quo magis est alba, non pallida, non lineis sanguineis distincta, magis placet. Cumque albugo magis conspicua sit, cum pupillæ vel obscuræ, vel nigræ prope sunt; propterea nigri oculi, quod singulas partes magis distinguere faciant, magis placere debent. Cetera eodem modo non incommode explicabis. Sed hæc pro conjecturis habeas.

Corollarium I.

Hinc quo pluribus hominibus, doctis, indoctis; rusticis, urbanis; res aliquæ placent, eo pulcriores sunt.

Co-

Corollarium II.

Hinc, quæ omnibus, qui eam intuentur, placet, pulcerrima omnium haberi debet.

Hoc sensu Deus est omnium entium pulcerrimum, propterea quia omnibus, qui eum in cælo intuentur, ita placet, ut necessario rapiat in amorem sui. Iis vero, qui oculis fidei eum conspiciunt, ejusque proprietates mirabiles ex effectis rebus continenter explorant, adeo placet, ut ad se prorsus convertat animos, suique faciat amantes, ac præ eo terrena ac mundana cuncta deformia, & nulla sint.

Corollarium III.

Hinc contraria ratione de Deformi *est judicandum.*

Caput XII.

De Necessario, & Contingenti.

Consideremus nunc duo illa vocabula, *Necessarium*, & *Contingens*, quæ itidem relativa sunt. *Necessarium* definitur vulgo, *id quod non potest non esse*. Quid autem est, *quod non potest non esse?* id quod a nulla caussa destrui potest. Quænam hæc est caussa, materia, an spiritus? Materia esse non potest: nam quemadmodum materia non dat esse materiæ, ita nec esse tollere potest. Igitur spiritus, isque liber. Ideoque *necessarium* explicari de-

debet hoc modo: *Quod a nulla caussa libera destrui potest*. Cumque solus Deus a nulla causa ejusmodi destrui possit, solus necessarium ens est. Hæc vocatur necessitas *absoluta*.

Res autem creatæ omnes tametsi aliæ ab aliis destrui non possunt, a Deo destrui certe possunt, propterea necessariæ non sunt: nihil enim Deo nolente exsistit, aut exsistere potest. Igitur res creatæ non sunt *necessariæ*, sed *contingentes*: id est, possunt esse, vel non esse. Tantum *necessariæ* haberi possunt comparatæ inter se, positis naturæ legibus, quæ hos & illos motus præscribunt: quæ vocatur necessitas ex *hypothesi*. Potest tamen Deus, ut leges naturæ sancivit, ita eas impedire [ut in miraculis, quæ vires naturales superant, videmus] ideoque respectu Dei sunt *contingentes*. Sed exemplo aliquo lucem supra dictis adhibeamus.

E. g. Quæcumque in mundo, præsertim in hoc orbe terræ, eveniunt, etsi necessaria videantur, & ex proximis caussis necessario proficiscantur, tamen, si rem debito modo consideramus, ex libera causa ultimo pendere, vel creata, vel increata, mirabundi reperiemus. De creata primum dicemus, idque exemplo docebimus Philosophis familiari. Morbus pestilens, qui homines, ac belluas absumit, ex causa Physica necessario nascitur, vel aere, vel vermibus, vel contagione alicujus corporis lue AEgyptiaca adfecti. [1] Hæc caussa rur-

[1] *Pestem omnem, quæ vere hoc nomine digna sit, & quæ Veteribus incognita fuit, adeo ut ipse Hippocrates pestem ex contagione provenire ignoraverit*;

rursum vel ex ingenti multitudine cadaverum, quæ post insignem aliquam cladem exercitus inhumata jacent, vel ex depravatione sanguinis ob corruptos cibos, eorumque caritatem, & reliqua. Jam caritas ciborum, cladesque exercitus bellum pro caussa habent, ex quo agrorum cultura impeditur, cibi carius venduntur, &, quod inde fit consequens, pauperiores omnes depravatis, & corruptis cibis nutriuntur. Hæc necessario nexu alia ex aliis proficiscuntur. Belli autem quænam est caussa? libera voluntas Regum, Dynastarum, Rerumpublicarum, quorum alii alios pro lubitu aggrediuntur. En omnia a caussa libera profluunt. Eodem modo de plerisque morbis, qui plerosque inficiunt, & tollunt, judicandum est: qui, ut ut necessarii videntur, tamen ex electione libera hujus, vel alterius vitæ generis, sumtione hujus, vel alterius cibi, & potionis nascuntur. Et hæc de caussa libera creata.

Jam ab increata ac libera voluntate omnia, quæ in mundo necessario nexu alia aliis succedunt, proficisci, negari non potest. Cogita quemcumque effectum Physicum, v. g. effectionem plantæ, vel floris: hæc ex humore, qui canales radicis ingressus est, proficisci videtur: hæc res ex apta natura terræ: hæc rursum ex calore vel subterraneo, vel Solis, qui eam tepefecit, aptamque, ut plantas procrea-

---

rit; propterea quia vocabulo λοιμὸς *etiam febres epidemicas, quæ pro vera peste non habentur, appellaverit; in AEgypto natam esse, & ex ea regione ad ceteras gradum fecisse; demonstratum est celeberrimis Medicis Hoffmanno, & Mead.*

crearet, reddidit: Solis calor ex ipsa natura Solis, qui secundum leges sapientissime præscriptas vim suam ad terram usque diffudit: leges autem naturæ ex libera voluntate Dei. En primum principium rerum. Simili ratione de ceteris effectis judicabimus, usque donec ad leges naturæ, atque adeo ad liberam conditoris voluntatem perveniamus.

Nihil igitur nisi a libera caussa, seu primo principio proficiscitur? nihil. Quid *casus*? quid ea, quæ *fortuito* evenire dicuntur? Quæ, malum, hæc vox *casus* est, quæ nihil omnino significat. Quære caussam hujus, quem vocas, *casus*, reperies, vel caussam necessariam esse, vel duas, necessariam, & liberam. Videmus sæpenumero in lapidibus figuras aliquas vel hominis, vel belluæ: easque *casu* a natura factas esse dicimus: inepte, nam positis naturæ legibus, si diversa simul concurrant, ejusmodi figuram necessario nasci debere certum est. Quod nos, quia naturæ vires, & concursum caussarum exploratum non habemus, casu & sine consilio factum esse putamus. Item cum quis inambulans labitur in foveam, & contunditur, casu evenire dicimus. Male profecto, nam partim conformatio plateæ, partim libera voluntas hominis, qui recte ambulare non curavit, caussa fuere lapsus, & contusionis. Quæ nos, quod ea non animadvertimus, quod caussam liberam a necessaria secernere non valemus, quod in caussis necessariis singula, quæ obstant, & oculos fugiunt, non adtingimus; vocamus *casum*, incusamus *casum*, cum nos accusare deberemus, qui inprudentes nos periculis objecimus, nec ea declinare sedulo, uti deberemus, curavimus: vel etiam nostram ignorantiam, & arrogantiam incusare,

ſare, qui ea finire aggredimur, quæ nulla humana inveſtigatione intelligi, & explicari poſſunt.

Corollarium I.

Hinc omnia, quæ ſecundum naturæ leges neceſſaria ſunt, abſolute neceſſaria reſpectu noſtri *haberi poſſunt.*

Nos enim cauſſas neceſſarias ne agant impedire non poſſumus: interdum effectus, corpus declinando, vitare poſſumus.

Corollarium II.

Hinc ea, quæ in rebus moralibus neceſſaria vocamus, non niſi ex hypotheſi neceſſaria ſunt: abſolute contingentia ſunt.

Duplex autem eſt hypotheſis: altera, quæ non niſi frequenter, & *moraliter*, uti vocant, effectum infert; altera, quæ ſemper infert. Prima hoc modo: Homo poteſt inebriari, & temperans eſſe; iraſci, vel eſſe clemens. Tamen ſi ponimus, hominem vino deditum cauponam ingredi, ubi congerrones ſuos potantes offendat; vel ſi ponimus, iracundum contumeliam inſignem coram populo pati; moraliter neceſſarium eſt, illum inebriari, hunc iraſci. Secunda hoc modo: Homo poteſt peccare, & a peccato reſipiſcere. Tamen ſi ponimus, hominem peccatis obrutum per totam vitam in peccatis eſſe, & ita mori, neceſſarium eſt eum pœnas inpœnitenti debitas perſolvere.

Co-

Corollarium III.

Hinc libertas voluntatis est origo ac fons omnis contingentiæ: nec sine contingentia libertas ulla intelligi potest.

Quæ enim in rebus Physicis sunt contingentia, ita vocantur respectu divinæ voluntatis. Quæ vero in rebus moralibus, & liberis, [1] ita sunt respectu voluntatis humanæ: quæ vel potest id facere, vel non facere, in quo vera ratio *contingentiæ* consistit. Sed de libertate voluntatis humanæ in Psychologia disputabimus: de libertate Dei in Theologia. Tantum hoc loco adtingenda fuit origo *contingentiæ*.

Caput XIII.

De Naturali, & non Naturali.

Etiam relativum est vocabulum *Naturale*, ejusque contrarium *non Naturale*, propterea quod ea referimus ad naturæ leges, vel artis. Varie autem

[1] Bonum *clare propositum optare*, malum *clare propositum refugere*, *animo nostro necessarium est*. *Item propositioni* evidenter veræ *adsentiri*, evidenter falsæ *dissentire*, *ita menti nostræ est necessarium, ut aliter facere non possit*. *In hoc animus noster est liber, ut adsentiatur propositioni, quæ dubia, seu non clara ipsi videtur: ut amplectatur bonum, de quo, bonum, an malum sit, dubitet: id est,* quod

tem sumitur vocabulum *Naturale*:sed duplex est acceptio celebrior : ex qua quædam duci possunt, quæ finiendis plerisque decertationibus non inutilia videntur. Quamobrem de utraque separatim dicendum est.

1. Primum igitur *Naturale* vocamus illud, quod non est *artificiale*; seu, ut Logici vocare amant, opponitur *artificiali*.

E. g. Fons aquæ vivæ, qui sine ullo artificio e terra prorumpit, dicitur *naturalis*: quod si artificium accedat, ita ut eadem aqua urna aliqua excepta, & proprio pondere in canalem plumbeum subterraneum ruens, rursus aliquot inde passus per foramen arte factum e terra erumpat; tamque alte ascendat, quam alte lapsa est; ut in hortis, & viridariis arte consitis passim se offert; vocatur *artificialis*. Item fraga, quæ in silvis nascuntur, vocantur *naturalia*: quod si in hortis serantur, colantur, ita ut suaviorem saporem edant, vocantur *artificialia*: quia quantum artificii ac culturæ accedit, tantum suavioris saporis accedit.

Hæc si probe intelligimus, nullo negotio cetera, quæ *naturalia* vulgo habentur, & appellantur, explicabimus. Sic etiamsi magna est varietas aquarum, quarum aliquæ sulphureæ sunt, aliæ nitrosæ, aliæ salsæ, aliæ ferri gustum præferentes, aliæ aliter, ut hic in Italia, præsertim prope Neapolim

---

quod non clarissime ei objiciatur: itemque in rebus, quæ nec bona, nec mala sunt, sed indifferentia *vocantur. Hæc tamen alios & alios gradus suscipiunt, ut in* Logica *docuimus, & fusius in* Pneumatologia *exponemus.*

polim non fine admiratione obfervamus; tamen quia omnes ita fe habent fine ullo artificio humano, propterea *naturales* dicuntur. Quod fi humor Chemiæ artis ope ex aliquo corpore extrahatur, non erit naturalis, fed artificialis. Quod idem de ceteris humoribus dicendum eft. Sic homo rufticus dicitur *naturaliter eloquens*, fi nulla arte, nulla meditatione ita dicit, ut aliis id, quod cupit, perfuadeat: vel faltim apte ad perfuadendum loquatur. Contra vero fi homo ex Rhetoricæ artis præceptis commode dicit, *artificialis eloquentia* vocatur. Quod fi præcepta non recte intelligit, non commode adhibet, fed in omnibus multus eft, artem fuam jactat, fe fe oftentat; non *arte excultus*, fed *adfectatus*, fed *ineptus*, fed *pedantes* vocatur.

Quidquid igitur non arte, non confilio, non labore, fed impetu quodam naturæ fit, feu, ut verius dicam, fecundum naturæ leges evenit, *naturale* vocatur. Quod arte adjutrice fit, etfi naturale fit, *artificiale* nominatur. Quod fi evenit fecundum naturæ leges, fed præter folitum, feu contra id, quod tali naturæ debetur, vocatur *non naturale*. Ut febris, quæ quidem ita palpitationem & cordis, & arteriarum agitat, ut dicantur effe in ftatu *non naturali*: & corruptio pomi, aquæ, vini, ceterarumque rerum, quæ cum earum naturam depravet, dicuntur ejufmodi res effe *non naturales*.

2. Deinde *Naturale* illud vocamus, quod non eft *fupernaturale*, id eft, non fuperat naturæ vires, ac leges.

E. g. Quod Sol ab orientali ad occidentalem plagam decurrat, *naturale* eft: quod vero dum eft in meridie ad orientem retro volvatur, eft *fupernatura-*

turale, quia nullis naturæ viribus id effici poteſt, ut evidens eſt.

Jam vero ſunt quædam res naturæ legibus adeo clare repugnantes, ut nemo ſanæ mentis dubitare poſſit, quin ſupra naturæ vires ſint. v. g. Quod puellus bimeſtris, quod aſina Balaam loquantur: quod morbus acutus, quod tibia fracta momento temporis ſanentur: & ejus generis alia, in quibus ipſa rei evidentia eſt criterium ut ſupernaturale, & naturale diſtinguamus: nemo enim, ut ut indoctus, & ruſticus, non, hæc ſi facta videat, præter naturam eſſe dicet.

Quædam vero ſunt, quæ etiamſi ſupra naturam ſint, tamen non niſi ab homine bona Philoſophia exculto, beneque exercitato judicari poteſt, an naturalia ſint, an præter naturam. Bonam Philoſophiam cum dico, non Peripateticam intelligo, quæ naturæ obſcuritatem ac myſteria nec inveſtigat, nec pandere curat. Quot enim Peripatetici adhuc ſunt, in hac Philoſophiæ luce, in tanta litterarum cultura, quibus ſi narres mirabilia naturæ, quæ machinæ Pneumaticæ auxilio panduntur; ſi ea, quæ microſcopio deteguntur; ſi Electricorum corporum, præſertim aeris electrici mirabiles effectus minutatim exponas; non ſibi ſomnia & fabulas narrari putent? Quid ſi tale aliquid non meditati offendant? miraculum dicent, vel malum dæmonem pro cauſſa dabunt. Quare niſi bona Phyſica, & Logica exculti, atque contriti, de viribus naturæ judicare non poſſumus: immo vero plerumque judicium cohibere debemus, quod naturæ vires, quo pertineant, nondum exploratum habemus. Nam ſi tanta tamque mirabilia in dies deteguntur, quæ

nos

nos non dico vera, sed nec possibilia, & verisimilia judicare umquam potuissemus; quis nisi arrogans aliquis & ineptus constituet, naturæ leges hoc facere posse, hoc non posse?

E. g. Cecidit puellula quædam in puteum, & in aquam mersa dimidium horæ permansit. Extrahitur exanimata, excutitur, & paullo post reviviscit. Clamant omnes a Deo esse miraculum. Res ad Physicos defertur: rem expendunt: intelligunt, foramen ovale [1] si apertum sit, quod in adultis interdum se offert, [2] & aditum sanguini dederit, posse corpus humanum aliquamdiu sine aere vivere. Non igitur mortua dici poterat: non beneficio Dei reviviscere. Fortasse supra naturam erit: sed dum

[1] *Fetus in utero matris spiritum non ducit. Sanguinis vero pars maior per* foramen ovale [*quod ab auricula dextera cordis ad venam pulmonarem pertingit*] *in ipsam venam pulmonarem, atque adeo in sinistrum ventriculum cordis inlabitur: pars sanguinis, quæ in ventriculum dextrum decidit, per* truncum arterialem [*qui canalis ab arteria pulmonari ad arteriam magnam, seu aortam ducitur*] *in ipsam aortam prorumpit, ex qua in reliquas arterias, & rursum per venas ad auriculam dextram cordis pervenit. Sed tum* foramen ovale, *tum* arterialis truncus, *cum fetus aerem accipit, & respirat, plerumque clauditur.*

[2] *Id ego in sectione humani cordis aliquoties vidi: ex quo efficitur, ejusmodi homines sine aere aliquamdiu vivere potuisse: & haud scio an ii, qui in fundo maris vel gemmas, vel aliud quæritant, non ejusmodi sint.*

exploratum non habemus, an foramen ovale clausum sit, cetera constent, *miraculum* dicere non possumus.

Corollarium.

Hinc de rebus insolentibus caute judicare debemus, ne ea pro miraculis habeamus, quæ talia non sunt.

Utilissimum est hoc corollarium ut occurramus ineptienti multitudini indoctorum, & vero etiam eorum, qui cetera docti, tamen, quod bonæ Philosophiæ expertes sint, proni sunt, qui annosæ cuilibet femellæ miraculum a Deo factum aliquod narranti fidem habeant. Merito ergo *Sacra Congregatio Rituum* miracula, quæ pro referendo aliquo homine in Sanctorum album ad eam deferuntur, acri Physicorum judicio supponit. Ex quo consequitur, ut ex magna miraculorum copia sæpissime pleraque, interdum vero omnia rejiciat: nec nisi ea calculo suo probet, quæ extra omnem dubitandi rationem posita sunt.

Caput XIIII.

De Duratione seu Tempore.

I.

Duratio est itidem, ut cetera, relativum nomen. Definitur a quibusdam Recentioribus: *Continuata rei exsistentia*: non id quidem inepte ad explicandam vim nominis, inepte tamen ad explican-

candam rei naturam : nihil enim plus explicat, quam nomen *Duratio*. Commodiùs explicaretur : *Exsistentia rei, quam concipio plurimis sibi succedentibus periodis vel motus solaris, vel alterius constantis motus respondere*. Non igitur est idem *exsistentia*, & *duratio* : exsistunt etiam illa, quæ momento & sunt, & pereunt; durant vero, quæ per aliquam temporis mensuram, nempe horas, dies, menses exsistunt, & illis respondere animadvertimus. Ex quo efficitur, durationem sine successione intelligi non posse. Tum enim concipimus rem *durare*, cum concipimus tot dies, vel menses exsistere: [1] item tum concipimus hanc *durare magis* quam *illam*, cum concipimus hanc per plures dies, vel menses durare. Itaque ex duplici illa idea, & *exsistentiæ rei*, & *successionis cui respondeat*, & a qua mensurari possit, fit idea complexa *durationis*, seu *temporis*.

Duplex itaque successio in duratione cogitanda nobis se offert: Altera vera, nempe diversus status rerum, quæ durant, quarum aliæ oriuntur, aliæ depereunt, aliæ mutantur : itemque successio perceptionum, & adfectionum, quæ in animo continenter evenit. Hanc vocare possumus *Physicam* : Altera ficta, nempe successio illa exsistentiarum rei, quam cogitamus respondere singulis partibus motus solaris, vel singulis perceptionibus nostris. Hanc vocare possumus *Metaphysicam*.

[1] *Id ipsum declarat vis hujus verbi* durare, *quod apud Latinos scriptores boni ævi significat*, persistere, perseverare; *id est, per aliquam temporis mensuram* continuate exsistere.

Quod si quæris, cur nulla res durare a nobis concipiatur sine successione, caussas invenies verissimas duas. Altera, quod a teneris unguiculis rerum exsistentium ideas accipimus conjunctas cum idea successionis motus solaris, id est horarum, dierum, mensium, annorum. Altera, & præcipua, quod eas tantum res durare dicimus, de quibus plurimas ideas, quarum aliæ aliis sibi ordine succedant, habemus: quæ ideæ singulis momentis certos nos faciunt nos esse, seu exsistere, continuatamque exsistentiam demonstrant. Nam si tollis hanc successionem, ideam omnem durationis tollis.

E.g. Qui somno profundo mersi nihil somniant, vel somnii memoriam non habent, quod hanc successionem idearum non advertant, facile existimant, ab initio somni ad vigiliam nullum tempus fluxisse. Item qui in uno aliquo objecto diutius defixi sunt, quod ideas singulas diutius contemplentur, nec alias & alias ideas diversæ speciei animo obversantes sentiant, tantum sibi tempus elapsum fuisse, quantum profecto fuit, non animadvertunt. E contrario, qui cupiunt, qui timent, qui sperant, quod plura animo volvant, plures adfectus contrarios sentiant, desiderii, timoris, spei; quod ideas, quæ displicent, vitare curent, iisque alias gratiores substituere; quod diutius unam ideam intueri non possint; quod horas, quod momenta numerent; cum tantam idearum multitudinem, quæ menti continenter se offerunt, advertant, vel exiguum tempus, quod talia cogitantes consumunt, diuturnum, sempiternum esse sibi persuadent. Ex quo consequitur, ut qui talibus adfectibus vehementer agitati sunt, insomnes noctes degant, iis-

que

que singulæ noctis partes anni, sæcula videantur.

Ridet hoc loco quidam Philosophus Lockium, ejusque doctrinam confutare aggreditur talibus argumentis. Primum, quod etsi unam tantum ideam haberemus, præsertim molestam, nihilosecius durationis ideam haberemus: deinde, quod Deus sine ulla successione cognoscit se durare. Sed magis ipse est ridendus, qui talia objiciat. Unde, quæso, hausit ipse, nos tali casu ideam durationis habituros, cum numquam id fuerit expertus? unde habuit, quo modo Deus se durare cognoscit? De re igitur loquitur, cujus nullam habet ideam: propterea audiendus non est. Hoc magis, quod hoc loco de idea durationis sermo est, quam nos habebus, non quam Deus habet. E contrario doctrina Lockii & clara est, & unicuique propria experientia evidens, & aliorum testimonio confirmata.

II.

Porro ex dictis consequitur, neminem sibi esse posse certam regulam seu mensuram durationis: propterea quod ex diversa adfectione animi, uti diximus, aliis longior, aliis brevior rerum duratio videtur. Oportuit ergo certam & constantem normam, quæ omnibus nota sit, omnibus eadem, constituere, ex qua, quanta sit duratio rerum, definire possimus. Plurimæ profecto esse possunt, quæ id præstarent. Nempe si flores certis intervallis constanter & nascerentur, & redirent: [1] si gallus

[1] *Cæcos natos sine errore annos numerare ex frigo-*

lus gallinaceus certis fixisque periodis cantaret, ut in gallicinio facit: si nos fame, vel siti certis periodis fatigaremur: si globus Solis certis intervallis constanti motu crescere, & decrescere videretur: hæc & ejusmodi alia esse possent norma, ex qua rerum durationem æstimare possemus. In iis vero, qui ad oras Oceani habitant, periodicus fluxus, & refluxus maris & ipse norma esse potest. Sed πρόνοια illa Dei, quæ mundum administrat, nobis ambitum, & periodum tum Lunæ, tum Solis diurnam, & annuam claram & constantem oculis exposuit, quæ id ipsum quam commodissime facere potest: propterea nationes fere omnes cultiores in dimitiendis rerum durationibus, vel Lunæ, vel Solis periodis ab omni memoria usæ sunt.

Jam vero duratio rerum duplicis generis est, *finita*, & *infinita*. Finita est, quæ initium, & finem habet: ut sunt omnes modi, v. g. curvitas, quadratura, quos videmus & esse, & paullo post non esse: quæ duratio *temporalis* vocari potest, seu tempus. Infinita itidem est duplex: altera initio, & fine caret, cujusmodi solus Deus est: hæc vocatur *æternitas absolute*: altera initium quidem habet, finem non habet: ut anima nostra, quæ in æternum tempus duratura est. Hæc a non nullis *ævum*, seu, ut alii malunt, *æternitas posterior* appellari solet. Sed usum vocabulorum singulis relinqui-

frigore, & calore, ex recursu certorum florum, & fructuum vere, æstate, autumno, nemini ignotum est.

quimus, modo significatum nominis constituamus. [1]

Corollarium I.

Hinc duratio nihil aliud est, quam res ipsa durans, quæ aliis & aliis perceptionibus animi nostri respondet; seu aliis & aliis motus solaris partibus.

Clare consequitur ex dictis: propptereaque amplius inlustranda non est.

Corollarium II.

Hinc motus Solis, ac Lunæ non est tempus, sed mensura temporis, seu durationis creatæ.

Plerique homines *durationem*, seu *tempus* cum mensura talis durationis, seu motu Solis confundunt. Inepte: nam cum Sol constitit ad imperium Josue; cum Sol nullus erat, nec Luna, ut in prima rerum factione, in qua per tres dies fuit lux sine Sole, & Luna; [2] tamen materia illa condita, & res

---

[1] *Latini Augustæo ævo* æternum tempus *non pro* æternitate posteriori, *sed pro diuturno tempore acceperunt: quo sensu & nos, dum alia explicaremus, aliquando usurpavimus. Item hæc tria*, æternitatem, *in* æternum, *&* ævum, *non sensu Philosophico semper, sed interdum pro diutissimo tempore;* ævum *etiam pro ætate hominis, qualiscumque sit, acceperunt; interdum pro* æternitate absolute.

[2] *Cum prima die, in qua Lux condita fuit, non-*

res omnes creatæ durarunt per id tempus. Item si Deus astra omnia consistere faceret tanto spatio, quantum necessarium est ad annuam periodum Solis, reliqua ut sunt relinqueret, quis neget res omnes per id tempus durasse? Quid? cæci nati nonne annos bene intelligunt, & numerant, quin motum Solis percipiant, quin talis motus ideam habeant? Ipsi etiam indocti, qui talia confundunt, tam diversas ideas *temporis* sibi fingunt, ut interdum sibi non constent. Modo enim *tempus* vocant motum Solis: modo, cum cælum vel clarum, vel nubilum inspiciunt, aiunt, *tempus esse serenum*, *vel nubilum*: in quo de aere loqui eos manifestum est. Recte itaque intelligenda hæc sunt, & vulgares loquendi formulæ ex disciplina Philosophorum emendandæ. Quare cum dicimus, *Deum ante omne tempus esse*, ita intelligamus: *ante omne tempus*, *id est durationem creatam*: & *ante omnem mensuram temporis*, *seu ambitum Solis*.

Corollarium III.

Hinc partes temporis seu durationis creatæ necessario nexu complexæ non sunt, sed divina voluntate complexæ: id est, aliæ aliis Deo volente succedunt.

Ex eo enim quod res aliqua hoc momento temporis

---

non dum essent globi aliqui, non terra, non astra, nec etiam viventia, nulla caussa erat cur Lux illa creata circum chaos moveretur: quod ex Scriptura non incommode deducitur: propterea motus non erat.

poris exsistit, non sequitur exsistere debere post horam, seu continuate exsistere. Quare non nisi ab eo, qui eam exsistere primo fecit, hoc habet, ut singulis *momentis* exsistat: id est, ut tam diu exsistat, quam diu satis est ut diversis perceptionibus animi respondeat. Deus enim, ut eam esse voluit, ita potest eam amplius esse nolle: ideoque amplius non erit. Quod ut faciat, non opus habet aliqua re creata, quæ vocetur actio: sed intellecta seu posita volitione Dei, ut sit, vel non sit, res ponitur, vel tollitur: ut capite sequenti dicemus.

Corollarium IIII.

Hinc merito tempus irrevocabile dicitur.

Nam cum tempus seu duratio creata sit rei perseverantia per aliquot partes motus solaris; qui ait, *tempus revocari posse*, hoc ait: *fieri posse, ut, quod perseveravit, non perseveraverit*: id est, *quod præteriit, non sit præteritum*: quæ aperta contradictio est. Potest quidem Deus facere, ut res perseveret vestita iisdem modis: sed facere non potest ut, quod evenit, non evenerit: seu, ut præteritum non sit præteritum, sed præsens. Quare non nisi in verbis est difficultas.

Corollarium V.

Hinc durationem Divinam non aliter concipere possumus, quam concipiendo in Deo quamdam successionem exsistentiarum tum ante tempus creatum, tum post, quæ respondeant aliis & aliis sæculis sine ullo fine.

Sci-

Scimus enim certo, idque & naturæ ratione, & multo magis Divinis litteris edocti, in Deo nullam esse successionem Physicam: sed Deum simul habere, & esse totum id, quod est. Verum cum æternitas sit quid *infinitum absolutum*, non alio modo intelligi potest, nisi instar *infiniti potentialis*: [1] seu ut res, quæ respondeat *infinito potentiali* annorum, tum ante omne tempus creatum, tum post: Qui modus concipiendi nullam in Deo inperfectionem ponit, sed tantum mentis nostræ inbecillitatem accusat: non aliter, ac ratio concipiendi infinitam potentiam Dei, infinitam extensionem seu præsentiam, nihil inperfectionis in Deo ponit. Qui secus sentiunt, doceant, amabo, unde habeant ideam infinitæ durationis absolutæ: numquam profecto docebunt: & quidquid reponent, ad *infinitum potentiale* redibit. Sed de his jam supra, ubi de infinito, disputavimus.

Corollarium VI.

Hinc etiamsi evidenter demonstretur, Deum esse æternum; tamen, quo modo est æternus, quo modo æterna duratio elapsa fuerit, a nobis definiri non potest.

Consequitur ex dictis: nullam enim *infiniti absoluti* ideam habemus lumine naturæ. Vellem hoc monitum animo infixum tenerent ii, qui tam fidenter de natura æternitatis divinæ, deque rebus, quæ ab æterno fieri, vel non fieri possunt, judicant: abstinerent profecto a plurimis quæstionibus, quæ nulla industria humana finiri; nec ullo modo æternita-

[1] *Repete quæ diximus hujus libri cap. 5.*

nitatem Dei labefactare possunt. Aliud enim est scire, *Deum esse æternum*, & *infinitum*; aliud, *quo modo* utrumque habeat. Illud clarum, hoc scrutari non potest. Merito itaque a viris doctis ridetur quidam recentissimus Philosophus, qui germanam se dedisse ideam æternitatis divinæ in sua Metaphysica sine ulla hæsitatione pronuntiat, & gloriatur. Sed de his in Theologia dicemus.

CAPUT XV.

De Caussa, & Effectu.

Reliqua sunt vocabula *Caussa*, & *Effectus*, quæ comparate inter se dici nemo non videt. Caussa, quæ aliquid efficit, definitur ab Aristotele: [1] *Primum principium mutationis, aut quietis*. Quæ definitio non incommode ad bonum sensum revocari potest. Itaque Caussa definiri potest: *Res quæ efficere potest, ut aliqua mutatio in rerum natura eveniat*. Hanc esse germanam ideam, quam omnes sibi faciunt, audito nomine *caussa*, perspicuum est. Quare quidquid dicant illi, qui alias definitiones caussæ pro lubitu condunt, remque plane perspicuam obscuris vocabulis involvere aggrediuntur; id certum, & exploratum omnibus est: Ubi aliqua in rerum natura mutatio evenit, illico intelligitur esse aliquod ens, ex quo talis mutatio proficiscitur: ens istud vocatur *caussa*, mutatio vero *effectus*, quæ sunt vocabula relativa, seu correlata, uti vocant. [2] Por-

[1] Physic. L.II. c.3. text.29.

[2] *Ens ut aptum facere talem mutationem, vocatur*

Porro hæc definitio omni caussæ creatæ aptari potest, vel corporea sit, vel spiritalis. e. g. Corpus, quod in aliud inpingens id movet, aliquam in eo mutationem facit, nempe a quiete ad motum: proinde dicitur caussa motus. Item animus noster, dum res percipit, dum aliquid vult, dum voluptate perfunditur, plurimas mutationes in se facit, perceptionis, volitionis, voluptatis: item dum brachium pro lubitu movet, mutationem in brachio facit. Ergo est earum *caussa*. Perbelle etiam Deo caussæ rerum creatarum definitio accommodatur. Nam cum Deus vult aliquod ens, e. g. animum fetus humani, qui in embrione ante non erat, esse in præsenti; fit mutatio in ipsa re a non esse ad esse, quia exsistit animus, qui ante non erat: item fit mutatio in rerum natura, quæ aliquid habet, quod ante non habebat. Hæc adeo clara sunt, ut probatione non egeant.

Jam vero explicare, *quo modo caussæ agant*; id est tales mutationes seu effectus efficiant, tam est obscurum, ut nihil magis. Quidquid enim Philosophi

---

catur caussa, potentia, facultas, *quæ sunt homonyma*. *Mutatio eo instanti, quo evenit, si ad caussam, ex qua hoc modo exit, refertur, vocatur* actio & causalitas: *si ad rem, in qua evenit, vocatur* passio. *Ipsum facere talem mutationem, vocatur* agere, producere effectum; &, *si ad vivens creatum refertur, quod aliud vivens faciat, vocatur peculiariter* generare: *sin ad Deum, qui ex non ente aliquod ens faciat, dicitur* creare, efficere, condere. *Hæc tamen reapse nihil aliud sunt præter* caussam, & effectum.

sophi pro explicanda hujusmodi re hucusque dixere, sunt mera verba omni significandi vi vacua: rem ipsam clariorem non fecere. Merito ut ego mirer non nullos, qui aliquid a Deo factum esse negant, quod non intelligant, quo modo factum sit: quasi ipsi intelligant, quo modo res creatæ gignant effectus suos, id est aliæ agant in alias. Quod si plane secum reputarent, quam magna talium rerum ignoratione laboremus, & de Deo sapientius judicarent, [1] & inanes ejusmodi disceptationes multo studiosius vitarent. Sed id uno & altero exemplo perspicuum fiet.

1. E. g. Semen plantæ, quod est quædam planta exilissima complicata, uti microscopio exploratum est, dum seritur, succum alibilem terræ ad se trahit, qui succus [2] canales exilissimos plantæ ingreditur, explicat, auget, nutrit, donec planta ipsa oculis discerni possit. Hæc nos animo reputantes dicimus, *terram agere in semen*, & *generare plantam*: terram esse *caussam*, plantam natam esse *effectum*. Et recte quidem. Sed quo modo succum ad se trahat, quo modo canales explicentur, au-

O gean-

[1] *Sunt qui explicare sibi sumant*, quid sit actio Dei in res creatas: *item*, quo modo Deus agat ab æterno, *quid sit* cognitio, *quid* voluntas Dei, *& cetera ejusmodi: qui si vires suas pro merito expenderent, plane faterentur, se de re loqui cujus nullam claram habent ideam: id est, inania verba fundere. Sed de his in Theologia erit dicendum.*

[2] *Succum* alibilem *ex terra, oleo, salibus, aqua constare, suspicantur recentiores Chymici. Vide Mariotte* des Plantes *p.* 23. 33. *&c.*

geantur, nutriantur, nemo intelligit. Tantum scimus, ex semine terræ mandato nasci seu erumpere plantam, quæ succum & alimentum accipit ex terra: nihil amplius. Itaque qui sibi persuadent, se claram ideam habere generationis plantæ, delirant.

2. Item globum A manu motum dum in globum B impingit, eum movere, vel pueri pila ludentes animadvertunt: propterea dicimus, globum A esse caussam motus globi B: recte & commode ad explicandum novum istum effectum. Sed quis intelligit, quo modo globus A det motum globo B? nemo profecto. Dices: videmus claro globum A impertire motum globo B. Verba: nam id ipsum quæritur, *quid sit communicare* seu *impertire motum*. Videmus, posito motu globi A, moveri globum B: sed, quo modo ex primo motu nascatur secundus, nec videmus, nec ulla ratione intelligere possumus. Deinde intelligi non potest, quid sit *communicare motum*. Nam motus re ipsa nihil aliud est, nisi corpus tali modo modificatum: cum autem globus A non det corpus suum globo B, nec etiam motum dare & communicare potest. Tam enim est possibile, ut motum communicet, non communicato corpore ipsius globi moventis; quam est possibile, communicari rotunditatem, colorem, ceterosque modos, qui reapse sunt ipsum corpus, corpore ipso non communicato. Nihil igitur de caussa motus corporum definire possumus.

3. Venio ad spiritum creatum. Animus noster dum objectum corpus cognoscit, vel cupit, mutatur, seu ex non cognoscente fit cognoscens, ex non volente volens. Quare dicitur caussa cognitionis, & volitionis; dicitur agere cognitionem, & volitio-

tionem: utrumque recte. Item cum vult movere brachium, quod reapse movetur, dicitur agere in brachium: caussa esse motus brachii: & id quidem recte. Perge tamen: quære, quid sit agere perceptionem, & volitionem? quid, brachium movere? hic nobis aqua hæret: maximas tenebras offendimus, in quibus nihil omnino videmus: labyrinthum ingredimur, ex quo nulla humana industria expedire nos possumus: & quo plus pergimus philosophando, eo magis irretimur. Igitur & hic de modo agendi constituere nihil possumus.

4. Jam increatus spiritus quo modo in res creatas agit? & id prorsus ignoro. Scio, intellecta a me in Deo æterna volitione condendi animum infantis certo definitoque tempore, animum ejus exsistere. Hic nihil aliud video, nisi novum effectum, posita illa volitione, quæ, ut fides docet, & ratio ipsa demonstrat, æterna sit necesse est: propterea quia in Deo nulla mutatio fit: quidquid habet ab æterno habet. Quo autem modo velit agere, quo modo rem efficiat, seu *agat effectum*, & effectus, qui non erat, exsistat, nescio: si pergo, & investigare rem ulterius conor, nihil proficio, tenebræ undique se offerunt.

Quod si creatarum rerum agendi ac producendi vis nullo prorsus modo intelligitur, minime mirum videri debet si non intelligamus, quo modo spiritus ille increatus & infinitus det esse rebus creatis: id est, res ipsas creet, efficiat, condat.

Corollarium I.

Hinc actio, seu agere Dei in res creatas, &

agere rerum creatarum in alias, nobis ex æquo obscura sunt.

Consequitur ex supra dictis. Hoc differunt, quod in rebus creatis interdum oculis ipsis caussam videmus, & effectum: nempe videmus motum corporis B evenire posito motu corporis A: in rebus autem, quæ a Deo solo conditæ sunt, effectum videmus, & sentimus; caussam vero non nisi face vel fidei, vel rationis præeunte, videmus.

Corollarium II.

Hinc quidquid Philosophi disputant de actione caussarum in effectus, seu de modo, quo ipsæ effectus agant, & efficiant, verba sunt atque ineptiæ.

Plane infertur ex dictis. Itaque Philosophus, qui vere hoc nomine dignus est, de modo, quo caussæ agunt, nihil disputat: ne verba inania fundat, quibus nulla potestas subjiciatur, & quæ nos doctiores non faciant. Laudo quidem eos, qui proximas caussas effectuum Physicorum explorant, ut scite de viribus naturæ dijudicent; ne eas pro caussis habeant, quæ caussæ non sunt, falsisque principiis auditorum, qui ista scire cupiunt, mentes imbuant: eos vero, qui rem pro explorata ponunt, quæ intelligi nequit, non laudo. [1]

Co-

[1] *E. g. Qui præsidio Machinæ Pneumaticæ ostendunt aeris pondus caussam esse plurium effectuum, quos aliis caussis tribuimus, ii quidem recte faciunt: qui vero explicare volunt, quo modo particulæ aeris conformatæ sint, ut tales effectus generent,*

Corollarium III.

Hinc celeberrima controversia, An creatæ res agant, an vero sint occasio cur Deus agat, *de verbis tantum est disputatio*.

Incredibile dictu est, quam acriter Philosophi jam inde a Cartesio de hac controversia decertarint: quam multa scripserint ut contrarias sententias pro virili parte defenderent! Cartesiani, & præter ceteros Malebranchius, contendebant, *creatas res nihil agere: sed Deum occasione motuum corporis hos, & illos effectus vel in animo, vel in aliis corporibus efficere*: spiritum itidem non agere in corpus, *propterea quia in idea, quam sibi fecerant spiritus, nullam facultatem reperire poterant movendi corpus*. Hæc & alia multa Cartesiani, quibus non modo Peripatetici, sed plurimi Recentiores reclamabant: adeo ut etiam nunc hujusmodi controversia vigeat in scholis.

Verum si rem pro merito æstimabimus, clare videbimus, ad definitionem verbi *agere* & *efficere* controversiam totam hanc gravem reduci. Nam si *agere* & *efficere* tum dicitur, *cum mutatio in aliqua re perpetuo evenit ad præsentiam alterius, cui mutatio tribui solet*, ut supra definivimus; nemo sanus negabit, ignem in corpore sibi proximo calorem agere: itemque animum nostrum motum, cum brachium movere vult, in brachio agere: pro-

 pterea

---

rent, nihil faciunt: conjectare interdum possunt, idque pro conjecturis proponere; definire vero non possunt.

mi, quænam corporis nostri: cur mentes aliquæ celerius percipiant, aliæ tardius, aliæ ne tarde quidem eadem percipiant. Negare igitur hæc omnia debemus: quo quid absurdius? Itaque Philosophi est non pronuntiare, certi effectus aliquam esse caussam, quin exploratum habeat, reapse caussam esse. At non est Philosophi exponere, qualis sit natura caussæ, quo modo effectum faciat, si modo id explorare non potest: nec etiam negare ea, quæ clare videt, quod, quo modo fiant, non intelligat. Immo vero maxime Philosophi est plane atque sincere fateri, se scire id, quod certo sciat; nescire, quod nesciat: nec decipere Lectorem inanium sono verborum. Porro nos naturam animi nostri clare cognitam non habemus: nullum igitur principium certum habemus, ex quo judicare possimus, animum nostrum non habere facultatem movendi corpus. E contrario cum constantem experientiam habeamus, posita voluntate movendi, moveri corpus; dicere debemus, corpus ab animo moveri: eique experientiæ adquiescere, nec rem perspicuam negare, quod, qua ratione fiat, non adsequamur.

Paucis, inquies, si hæc vera sunt, in hac vita philosophabimur: pauca nos certo scire in rebus Physicis existimabimur. Pauca profecto, & pauciora multo, quam plerique, qui Philosophi haberi cupiunt, suspicantur. Recte ut Philosophi, secundum Lockium, contendant, nos, si plerasque disputationes, quæ clare expositæ judicantur, ad germanas bonæ Logicæ regulas accuratissime exigamus, clare intellecturos, etiam illas, quæ præter ceteras celebres & gravissimæ reputantur, ex non

ſatis clare definitis vocabulis proficiſci : quæ ſi recte definias, evaneſcunt. Ex quo intelligitur, quantam gratiam habere debeamus paucis illis, qui vere Eclectici, vere Philoſophi ſunt; id eſt, qui non niſi ex ideis claris, ex principiis perſpicuis, & certis philoſophantur, propterea quod hypotheticam illam Carteſianorum, & Gaſſendianorum philoſophandi viam rejecerunt, inaneſque quæſtiones præciderunt, quæ incommodi ſatis, utilitatis vero nihil humanis diſciplinis adferebant. Sed de his alio loco diſputavimus.

Concludendum eſt igitur, cum videamus, poſito igne, poni calorem; ſublato igne, perire calorem; item poſita volitione, moveri brachium; non poſita, quieſcere; niſi inepti eſſe volumus, dicere debemus, *calorem oriri ab igne*, *motum brachii a voluntate*.

Dixi *niſi inepti ſimus* : quia cum omnes homines ſanæ mentis ita loquantur, itaque judicent, calorem ab igne effici, motum brachii ab animo volente; plane conſequitur, hunc ſenſum communem eſſe, hanc vocem naturæ. Qui ſecus ſentiunt, dicere etiam debent, hominem ab homicida non occidi, nec homicidam pœnas dare debere. At omnes Reſpublicæ bene conſtitutæ homicidam dignum pœna judicant, eumque capitis damnant. Sentiunt igitur ab eo homicidium patrari. Jam ergo voluntas movet corpus ut malum faciat.

Hinc ad ceteras cauſſas corporeas facilis eſt argumentatio. Tam enim certus ſum, manum meam movere plumam, qua hæc ſcribo, quam certus ſum, *eſſe manum*, *eſſe plumam*. Quæro, cur non dicimus, *ignem refrigerare*, *nivem calefacere*? quia num-

numquam tales effectus experti sumus. E contrario cum semper experti simus, *nivem refrigerare, ignem calefacere*, dicere debemus, hos effectus ab illis caussis oriri. Praeterea, qui clarius & certius est, *hominem generare hominem*, quam *ignem generare calorem*? Ego certe nihil video. Cur igitur pro certo ponunt, patrem reapse generare filium; & dubitant, an ignis reapse faciat calorem? Praejudicia! Illud certum est, ab omnibus pro explorato haberi, utrumque reapse ab corporea caussa provenire. Agunt igitur & ipsae: quod sine longa oratione facile intelligitur. Et de *caussis occasionalibus* satis.

Corollarium IIII.

Hinc nihil est in effectu, quod in caussa vel eodem modo, vel perfectiori modo non sit.

Perspicuum est enim, caussam dare non posse, quod non habet. Habet igitur, quod dat. Si caussa est creata, eodem modo, quo dat, habere potest: quod Scholastici vocant, continere *formaliter* effectum. Sic calor calorem similem procreat.

Si caussa est increata, ut Deus, continet quidem effectum, sed modo longe perfectiori, ut *minus* in *maiori*, detractis nempe iis, quae limitationem prae se ferunt: id vocant Scholastici, continere *eminenter*: quae duae voces commode, ac faciliter rem explicant, si recte definiantur.

E. g. 1. Animus noster intelligit omnia, quae ei successive objiciuntur; non tamen omnia, quae intelligere potest, simul intelligit: item cetera, quae sunt perspicua, clare cognoscit; se, suasque operationes clare non cognoscit. Ergo dicere debemus,

mus, Deum, qui animo vim intelligendi dedit, & ipſum eſſe intelligentem. Sed cognoſcere ſucceſſive, eſt limitate cognoſcere; non poſſe ſe clare cognoſcere, eſt limitatio; neutra igitur eſt in Deo, qui, cum ſit abſolute infinitus, ſeu limitibus carens, & omnia uno intuitu, & ſe ipſum clare cognoſcere debet. 2. Item habemus vim movendi cetera corpora: Igitur & Deus. Sed nos movemus corpora ſuperficie corporis noſtri ea inpellentes, atque ab uno ad alium locum moventes, & novum locum corpore noſtro occupantes: quæ clare demonſtrant limites corporis noſtri. Deus vero infinitus, & inmenſus, nec ſuperficiem & limitationem habet, nec a loco ad locum movetur. Movet igitur longe perfectiori modo, nempe inmotus, & volens motum. 3. Item cauſſæ corporeæ habent quaſdam facultates. Ergo & Deus. Sed ut eas Deo tribuamus, ſeparare debemus quidquid limitationis habet, quod in Deum non cadit: quare diviſibilitatem, mobilitatem, figuram, ceteraque, quæ corpus finitum faciunt, nullo modo habet: ſed eminenter tantum, quatenus dat naturam talem, quæ dividi poteſt &c. Hæc vera ſunt: ſed quo modo, quave ratione in Deo rerum creatarum proprietates contineantur, omnino ignoramus miſeri mortales, quia naturam Dei intelligere non poſſumus: ipſe ſolus, qui habet, intelligit. Sed rem obſcuriſſimam indicaſſe fatis fuerit, de qua fuſius in Theologia erit dicendum.

Jam vero *Cauſſa* effectrix multipliciter accipitur. 1. Alia dicitur cauſſa *prima*, alia *ſecunda*. Prima eſt Deus, qui ſecundas condidit, eiſque vim dedit faciendi aliquid. 2. Alia eſt *univerſalis*, nempe Deus, qui res omnes primo efficit; alia *particula-*

cularis, ut res creatæ, quæ certos tantum faciunt effectus. 3. Alia est *totalis*, quæ sola facit effectum: v. g. cum una manus corpus externum movet; alia *particularis*, cum duæ manus id movent. 4. Alia est *principalis*, ut homo, qui cultrum adhibet ad aliquid cædendum: alia *instrumentalis*, ut culter ipse, quo utitur ad secandum. Hæ alio nomine vocantur caussa *mediata*, & *inmediata*. 5. Alia est caussa *per se*, alia per *accidens*. Per se est, quæ secundum voluntatem, si sit intelligens, aut secundum destinationem naturæ, si intelligentiæ expers, aliquid efficit: v. g. cibus, qui est caussa per se nutritionis. Per accidens est, quæ præter voluntatem, aut destinationem aliquid facit: ut nimius cibus, qui nocet sanitati. 6. Alia est caussa *necessaria*, ut ignis, qui, si debito modo applicatur, semper procreat effectum; alia libera, ut voluntas, quæ potest objectum amare, vel non amare, vel odio habere. 7. Alia demum est caussa *physica*, alia *moralis*. Physica est, quæ vere agit effectum: ut quælibet ex iis, quas hucusque memoravimus. Moralis est, quæ tantum est occasio, ut aliquid fiat: ut consulens homicidium, caussa moralis est homicidii ab alio patrati, quod secundum hominum judicium etiam consulenti tribuitur. Ad hanc refertur etiam caussa *inpulsiva*: v. g. cum pauperi auxilior motus ejus inopia. Sed hæc vel intellectis vocabulis intelliguntur, atque adeo nihil disputationis habent. Aliis minus necessariis divisionibus supersedemus, si primum monemus, cuilibet caussæ suum effectum ejusdem generis respondere, sunt enim *correlata*, talis caussa, talis effectus.

Peripatetici vero secundum Aristotelem aiunt, caus-

caussarum quatuor esse genera, *Materialem*, *Formalem*, *Efficientem*, *Finalem*. Sed nescio quid in mentem venerit Aristoteli, ut *Materialem*, *Formalem*, *Finalem* in caussas referret. Exploratum enim Philosophis est, immo & ipsi Aristoteli erat, *Materiam* nihil mutationis efficere posse: *Formam* item non aliquid efficere, sed esse modum materiæ: sunt enim res omnes corporeæ artefacta pulcerrima a Divino artifice summo consilio fabricata, in quibus, ut in ceteris ab homine factis, forma non est ens a materia distinctum. Sic dum annulo ceram signamus, & imaginem aliquam exprimimus, nec cera, quæ est materia, aliquid efficit, sed potius recipit & patitur mutationem: nec imago aliquid efficit, sed est ipsa mutatio, quæ efficitur ab annulo ceu caussa effectrice. *Finis* etiam nihil facit re ipsa; sed tantum occasio est, cur aliquid fiat. Nec etiam *Exemplar*, quod Plato pro quinta caussa ponit, [1] aliquid facit; sed est illud, quod agens ratione præditum in artefactis suis sibi proponit imitandum. Neutra igitur est talis cui *caussæ* nomen aptari possit. Sed de his sequenti capite abundantius.

Caput XVI.

De Fine, & Exemplari:

I.

Extremum est vocabulum *Finis*, extremum *Exemplar*, de quibus hoc libro dicendum esse videtur. Hæc duo & ipsa sunt relativa. Finis definitur, *id cujus gratia aliquid fit*. v. g. Si pergo in Alba-

[1] *Seneca* Epist. 66.

Albanum castrum, vel Tusculum, ut aere puriori me recreem, animum a curis gravioribus relaxem, tum demum sanitati meæ serviam, hæc recreatio, & sanitas *finis* est cujus gratia iter conficio.

Jam multiplex est divisio *Finis*. 1. Alius vocatur finis *cujus*, alius finis *cui*. 2. Alius finis *primarius*, alius *secundarius*. 3. Alius *proximus*, alius *remotus*. 4. Alius *subordinatus*, alius *ultimus*. Quæ omnia exemplo supra posito facile demonstrantur. Itaque confectio itineris in Albanum habet pro fine *cujus*, laxare animum, ducere spiritum puriorem; id enim est cujus consequendi gratia iter conficio: pro fine vero *cui*, habet me ipsum, cui tamdem & animum curis vacuum, & conservatam sanitatem opto. Item habet pro fine *primario*, *proximo*, *subordinato*, tranquillitatem animi liberi negotiis, haustum aeris purioris: pro fine vero *secundario*, *remoto*, & *ultimo*, sanitatem vel recuperandam, vel conservandam: hæc enim tamdem est cujus gratia illa mihi paro. Verum cum sanitas corporis ad alium finem dirigi possit, nempe ut facilius in rem familiarem, vel in litteras incumbam, vel in aliud: hæ rursum alterius gratia optari possint, nempe ut honores, ut divitias mihi parem: hæ denuo ad alium finem, nempe vel ut conjunctis, vel amicis, vel pauperibus prosim, ceteraque; propterea nihil in rebus creatis, si diligenter consideratur, pro fine ultimo generatim haberi potest, sed tantum quod ad certas leges. Solus Deus clare cognitus in cælo est finis ultimus, qui ad nullum alium refertur, per se amatur, in eoque quiescimus.

Est præterea alia divisio *Finis*. Alius dicitur finis *artis*, alius finis *artificis*. Artis est id, quod ars

ars sibi proponit faciendum. v.g. Finis Logicæ est, tradere regulas accommodatas ad inveniendum verum non modo in omnibus disciplinis, sed etiam in omni vitæ parte. Finis Rhetoricæ artis est, regulas exponere, quæ omnino ad persuadendum accommodatæ sunt. [1] Quod dico de arte, dico etiam

[1] *Sunt qui dicant, finem Logicæ esse* invenire *verum*; *Rhetoricæ vero* audientem persuadere. *Si hoc significare volunt, finem proximum esse* accommodate ad inveniendum verum, accommodate ad persuadendum; *remotum vero* invenire verum, *&* persuadere [*quo sensu & nos in* Logica *usurpavimus*] *recte loquuntur* : *si secus intelligunt, omnino prave. Utraque enim regulas tradit, quæ ad id consequendum idoneæ sint. Veruntamen hominis est in qualibet disciplina, quam colit, regulis Logicæ apte uti ad explorandum verum. Propterea que invenire verum est proprium uniuscujusque disciplinæ. Item dare regulas ad persuadendum, est proprium Rhetoricæ: persuadere autem, est finis Oratoris, vel cujuscumque hominis, qui Oratoris partes sibi sumit : qui tamen si non persuadeat, non illico habendus est malus Orator, modo apposite ad persuadendum dicat; sed non omnino bonus. Nam præter scientiam regularum, requiritur in Oratore & vox, & latera, & vehementia, & dignitas quædam, & lepos, & facetiæ ingenuo dignæ, & alia multa, quæ, qui habuere, plurimi, etsi doctrina mediocres, in bonis Oratoribus habiti fuere: qui vero caruere, ut ut doctrina exculti, vix inter mediocres potuere referri. Acrem enim Oratorem,*

etiam de Logico, & Rhetore, ut artis suæ executores sunt. Quod vero Logicus interdum verum non inveniat, quod Rhetor non persuadeat auditorem, non arti vitio dandum est, sed artifici, qui leges ad singulos casus recte flectere nescit. Finis *artificis* est, quidquid ipse præter artem sibi consequendum proponit: veluti si Logicæ arti, si Oratoriæ aliquis det operam ut divitias inmodicas sibi paret, ut alios decipiat, ut turbas in republica moveat; hæc non arti proposita sunt, sed ab animo pravo artificis proficiscuntur.

II.

Exemplar autem, ut ante diximus, est, *id quod artifex sibi proponit imitandum*. e. g. Sculptor, qui marmorea statua Petrum ex vero imitandum proponit, ut hic Romæ passim videmus in monumentis, & aliis publicis locis, ubi statuas viris inlustribus positas videmus, habet pro *fine* statuam marmoream condere: pro *exemplari* Petrum ipsum, quem ad effigiem veri exprimere cupit.

Sed hæc, quæ de *fine*, & *exemplari* diximus hucusque, vel auditis vocabulis ab eo, qui linguam intelligat, sine ullo labore intelligi possunt. Ut mirari satis non possim eos, qui hæc nobis pro exquisita eruditione, pro Philosophia recondita jactanter venditant, quæ ad Grammaticam potius, quam ad

rem, & vehementem, & incensum, & canorum Forum, Ecclesia, concursus hominum requirit. Legite Ciceronem de Claris Oratoribus, *qui hæc fuse, & erudite, & accurate, de more, inlustrat.*

ad Philosophiam, pertinere videntur. Nos ea, quæ necessaria videbantur, ut Philosophorum sermonem facilius intelligeremus, tetigimus: cetera iis relinquimus disputanda, qui res subtiles, & quæ nullo modo intelligi, nulli disciplinæ opitulari possunt, delicias suas vocant, easque pro bona Philosophia habent. Physicas vero disputationes, & Theologicas, quas hic non nulli addunt, tamquam ab hac disciplina alienas prætermittimus, suisque locis disputandas reservamus.

Caput XVII.

De Disciplinarum omnium, quibus Ontologia inservire potest, ordine, atque nexu.

HActenus, Adolescentes, præcipua Ontologiæ decreta tradidimus, quæ non modo vos doceant, qua ratione singulas disciplinas recte tractare queatis, verum etiam commonefaciant, quid vitare debeatis, ut id ipsum cum operæ pretio efficere possitis: quod ego in præcipua parte scientiæ habendum puto. Nunc pauca veluti appendiculam adjungam, ex quibus intelligatis, quam late pateat usus Ontologiæ, quotque disciplinas complectatur, ut, ad quamcumque earum animum adjungatis, non omnino jejuni, & rerum, quæ necessariæ sunt, expertes & inopes accedatis. Quod eo consilio faciendum existimavi, ut ii, qui hæc studia veluti inutilia contemnunt, atque intra limites Philosophiæ Ontologiam consistere sibi persuadent, plane intelligant, quam inepte judicent: Sed ad rem venio.

Disci-

Disciplina omnis homine liberaliter educato digna, vel est *Naturalis*, vel *Artificialis*. I. Naturalis est, quæ res a natura conditas percenset, & investigat. Hæc vel sensibus, vel ratione comparatur. Quæ sensibus comparatur, & res externas explorat, vocatur *Physiologia*, seu historia Naturalis, quæ in sex partes dividitur: *Meteorologiam*, seu historiam phænomenorum cælestium; *Hydrologiam*, seu de Aquis; *Minerologiam*, seu de Mineralibus, *Phytologiam*, seu de Plantis; *Zoologiam*, seu de Animantibus; *Psychologiam Empiricam*, seu de adfectibus hominis. Quæ vero rationem sequitur, in explorandis viribus internis rerum creatarum, earumque comparatione cum aliis occupatur. Hæc varia est pro varietate argumentorum. Altera vires & facultates rerum creatarum persequitur, & vocatur *Physica*: quæ si de corpore agit, *Physica corporum*; si de spiritu humano, *Physica spirituum*, seu *Psychologia Rationalis* vocari solet. Altera magnitudinem ipsam corporum generatim considerat: hæc est *Mathematica Simplex*, quæ rursum pro varia differentia magnitudinis diversa nomina habet. Nam quæ considerat magnitudinem divisam, vocatur *Arithmetica*, cujus duæ sunt partes, *Analytica*, & *Algebra*. Quæ vero considerat magnitudinem continuam, vocatur *Geometria*, cujus sunt partes *Trigonometria*, *Conica*, *Sphærica*. Tertia *relationem* hominis ad suam felicitatem pervestigat, quæ duplex itidem est: nam vel considerat felicitatem hominis naturalem, & ea *Ethica* est, seu *Naturalis religio*, ex qua profluit Jurisprudentia tum *Politica*, tum *Civilis*: quarum prima nihil aliud est, quam applicatio præcepto-

ceptorum Ethices ad utilitatem reipublicæ: altera ad utilitatem ſingulorum civium. Vel conſiderat felicitatem hominis ſupernam, & en *Theologia Revelata*, ex qua *Pontificia Jurisprudentia* itidem emanat, quæ diſciplinam exponit, quam Catholica eccleſia ad felicitatem noſtram tum temporariam, tum æternam conſequendam utilem eſſe judicavit.

II. *Artificialis* autem diſciplina eſt, quæ notiones naturæ lumine adquiſitas ad varia genera rerum Phyſicarum applicat, quo facilius earumdem proprietates, & cauſſas cognoſcat. Hæc rurſum vel argumentum homini internum perſequitur, vel externum. Prima eſt, quæ mentis vires & operationes explorat, quoque modo aptari debeant ad verum inveſtigandum conſtituit. Hæc vocatur *Logica Artificialis*. Ex qua emanat *Ontologia*, quæ eſt applicatio legum Logicæ ad argumenta omnium diſciplinarum communia.

Quæ argumento externo occupatur, vel res ipſas perſequitur, quæ *realis*; vel ſigna rerum, quæ *ſymbolica* nuncupatur. Realis vel proprietates abſtruſiores corporum ignis præſidio examinat: hæc vocatur *Chemia*, ex qua naſcitur *Magia Naturalis*. Vel differentiam quantitatis corporum ex mathematicæ Simplicis præceptis explorat, & hæc pro varia natura corporum alia & alia nomina invenit. Hinc ſi ad motum corporum applicatur, vocatur *Mechanica*: fecundiſſima ea quidem Mathematicæ pars, & quæ in plures partes dividitur. Nam ſi perquirit qua ratione corpora dura machinarum ope facillime moveri poſſint, vocatur *Mechanice* ſtricte accepta. Sin qua ratione corpora ſpon-

ſponte decidant, vocatur *Statica*. Sin ad fluidorum motum eam dirigimus, & inveſtigamus, quo modo & ratione gravitent, & decidant, quoque modo corpora dura in ipſa fluida inmergantur, vocatur *Hydroſtatica*. Sin ad motum aeris refertur, & exquirit, qua ratione aer machinarum adjumento moveri poſſit, ita ut alios & alios ſonos faciat, vocatur *Pneumatica*. Sin ad varium uſum ignis referimus, *Pyrotechnia* nuncupatur: ex qua *Ars Militaris*, & *Architectura Militaris* hoc tempore natæ ſunt. Ex Mechanica etiam oritur *Architectura Civilis*, quæ ſine Geometria, & Mechanica omnino eſſe non poteſt.

Jam ſi eadem Mathematicæ principia ad dimetiendos ſonos referimus, & exploramus quam rationem & proportionem ſoni habeant inter ſe, naſcitur *Muſica*. Sin Mathematicæ elementa applicamus ad explorandum vim & motum radiorum lucis, exſiſtit *Optica*, cujus tres ſunt partes: *Perſpectiva*, quæ conſiderat motum lucis incurrentis in objecta opaca: *Catoptrica*, quæ motum lucis reflexæ ab ſpeculo, vel corpore polito aliquo: *Dioptrica*, quæ motum lucis exponit progredientis per corpus diaphanum diverſarum figurarum. Ex Optica profluit *Pictura*, quæ ſecundum illius leges imagines exprimere ſolet.

Quod ſi Mathematicæ elementa dirigimus ad explicandum motum Aſtrorum, eorumque phænomena, vocatur *Aſtronomia*: ex qua diſciplinæ aliæ proficiſcuntur: *Gnomonica*, quæ rationem condendi ſolaria exponit: *Chronologia*, quæ ex motu aſtrorum, eorumque eclipſibus temporum ſeriem demonſtrat: *Geographia*, quæ ex iiſdem principiis

 cer-

certum situm locorum in superficie orbis terræ ostendit: *Hydrographia*, quæ litorum, & insularum, & scopulorum, ceterarumque rerum situm, marium amplitudinem, & figuram, & profunditatem exponit: ex qua *Ars navigandi* exsistit. [1]

Jam vero si fabricam hominis, aliorumque viventium contemplamur, usumque singularum partium ex Mathematicæ legibus demonstramus, vocatur *Anatomia*. Sin qua ratione animantia sana servari, ægrota sanitatem recuperare possint, investigamus, altera nascitur disciplina, quæ si de modo & ratione sanitatem vel conservandi, vel recuperandi disputat, *Medicina* vocatur; si de adjumentis, quibus id efficitur, *Pharmacia*. Harum prima pro varietate morborum internorum, & externorum, dividitur in *Medicinam* stricte acceptam, & *Chirurgiam*: itemque secunda: immo & in alias partes pro vario munere utriusque dividi solet. Quod si de cultu Plantarum, & Arborum disputatur, *Agricultura* nominatur: si de Floribus, & Fructibus, de *Cultu hortorum*. Sin demum de arte, qua bestiæ capi solent, tractat, *Aucupium*, *Venatio*, *Piscatio* appellatur: si de arte, qua cicurari solent, inscribitur *de Regendis, & moderandis* bel-

[1] Chronologia, & Geographia, *præter Astronomiæ principia, addunt etiam historiam tum temporum, tum locorum. Tametsi Chronologi, & Geographi vulgares ejusmodi principia non demonstrent, sed veluti certa ponant, & historia occupentur tantum*. Ars *vero* navigandi *præter Hydrographiam, seu historiam marium, complectitur Astronomiam*.

belluis: si de arte eas medendi, de *Medicina animalium*, seu de *Medicina Veterinaria*: quarum notitia ingenuo homine, ac sedulo patrefamilias, duce, milite indigna non est. Hactenus de notitia *Reali*.

Symbolica vero, quæ symbola seu rerum signa persequitur, vel signa articulata perceptionum animi considerat, eorumque naturam, varietatem, usum ex consuetudine uniuscujusque populi definit, & hæc vocatur *Grammatica*. Vel tropos, & figuras orationis, quæ ad persuadendum accommodatæ sunt; id est, quæ similes adfectus animi in dicente accusant, similes in auditore excitant, & vocatur *Rhetorica*. Vel fictionem aliquam ingeniosam ligata oratione persequitur, cujus ope animos demulceamus, erigamus, hilaremus, & hæc dicitur *Poesis*. Et de disciplinarum divisione, ac natura hucusque.

Jam porro si in omnibus disciplinis, quas memoravimus, Ontologiæ locum esse dixero, nimis fortasse eam extollere vel Recentioribus gravissimis videbor, sed nihil non vere dicam. Quod si modo ea, quæ superiori libro disputavi, in mentem revocare voluerint, me iis probaturum esse confido. Quod ipsum etiamsi doctis quibusdam inutile videatur, qui ceteros modulo suo metiuntur; tamen non omnino reprobatum iri puto, si considerent, non hic tantum cum Adolescentibus rem esse, quibus rem sæpius inculcare experientia edoctus necessarium esse arbitror; sed etiam cum viris doctis quibusdam, qui, quod Ontologiam non recte perpenderint, vel eam nimis laudibus extollunt, vel nimis deprimunt.

Ego vero ita censeo, ubi locus est Logicæ arti, ibi & Ontologiæ locum esse. Cumque ostenderimus, [1] Logicam in omnibus omnino disciplinis magni usus esse, consequitur & Ontologiam iisdem disciplinis usui esse posse. Est enim, uti diximus, [2] Ontologia applicatio legum Logicæ ad quædam argumenta communia disciplinarum omnium. Exemplis clarior res fiet.

1. *Physiologia* seu historia naturæ primum res omnes sensiles in certas classes redigit, *Meteororum*, *Aquarum*, *Mineralium*, *Plantarum*, *Animantium*, quarum singulas suis nominibus distinguit. Deinde in singulis classibus argumentum suum dividit in partes, resque ita disponit, ut primum res communes omni speciei, tum peculiares quorumdam persequatur. Nomina etiam generalia adhibet, quæ omnibus individuis, quæ ad eamdem speciem pertinent, tribui possunt. Nec vaga significatione, sed certa & definita eadem nomina usurpat, quo facilius id, quod auctor significandum proposuit, in aliorum animis excitet, nec ex ambiguo loquatur. Utitur etiam frequenter vocabulis, *natura*, *essentia*, *proprietas*, *caussa*, *effectus*, *perfectus*, *inperfectus*, *ordo*, *pulcrum*, cetera. En germana Ontologiæ præcepta ad usum redacta. Igitur & in historia Naturali locum ea sibi facit. Dicet aliquis: hæc omnia ex Logicæ regulis proficiscuntur, non ex Ontologia. Meræ nugæ. Nam cum Ontologia sit applicatio Logicæ ad argumenta com-

[1] *In* Apparatu nostro Parte I. Lib.II. cap.3.
[2] *Supra* Lib.II. cap.5.

communia disciplinarum omnium, recte dicitur, ex Logica remote proficisci; itemque recte dicitur Physiologia ex Ontologia proxime proficisci.

2. Similiter de *Physica*, de *Chemia*, de *Anatome*, de *Medicina*, de *Agricultura*, de *Cultu hortorum*, de *Ethica*, de *Jurisprudentia Civili*, [1] de *Theologia* & *Naturali*, & *Revelata*, de *Jure Pontificio*, ceterisque disputabimus: in quibus ea, quæ diximus de Ontologia, potiori jure locum habent.

 3. Quid?

---

[1] *Quam manca & impedita, immo & elinguis sit Jurisprudentia sine arte Logica, cognitum Veteribus fuit, idque declarat Cicero, dum Servium Sulpicium inducit ceteros Juris consultos non ejusdem modo ætatis, sed earum etiam, quæ præcessissent, longissime doctrina, & methodo, & gloria superantem.* „ *Quod numquam*, inquit Cicero, *effe-* „ *cisset ipsius Juris scientia, nisi eam præterea di-* „ *dicisset Artem, quæ doceret rem universam tri-* „ *buere in partes, latentem explicare definiendo,* „ *obscuram explanare interpretando, ambiguam* „ *primum videre, deinde distinguere, postremo ha-* „ *bere regulam, qua vera & falsa judicarentur,* „ *& quæ quibus propositis essent, quæ non essent* „ *consequentia. Hic enim adtulit hanc Artem* „ *omnium artium maximam quasi lucem ad ea,* „ *quæ confuse ab aliis aut respondebantur, aut* „ *agebantur. Dialecticam mihi videris dicere,* „ *inquit. Recte, inquam, intelligis* „. Cicero in Bruto cap.41. *Quæ si nos recte expenderimus, clare intelligemus, iis verbis & Logicam, & Ontolo-* *giam*

3. Quid? in ipsa etiam *Mathematica*, ceterisque disciplinis, quæ ex ea proficiscuntur, Ontologiam locum sibi facere, perspicuum est. Rident hæc aliqui viri docti, Mathematicis disciplinis vehementer dediti, qui sibi persuadent, Mathematicam suam nihil cum Logica, nihil cum Ontologia habere commune. Sed si argumentum sine ulla anticipatione recte expenderent, ipsi se, suamque arrogantiam deriderent, qui rem tam certam, tamque perspicuam in dubium vocare ausi sint. Nam non modo Mathematica illa, quam *mixtam* vocant, ut *Optica*, ut *Mechanice*, ut *Astronomia*, ut cetera, quæ ex istis oriuntur; sed ipsamet *Geometriæ Elementaris*, seu *Mathematica Simplex* Ontologiæ regulis utitur non sine operæ pretio.

Et quidem cum *Mathematica Mixta* nihil aliud sit, quam Physica disciplina, quæ phænomenorum, quæ occurrunt, rationem ex Geometriæ legibus ostendit; consequitur eidem etiam, ut Physicæ, Ontologiam opitulari posse, uti supra demonstravimus.

Sed

---

giam veluti necessariam prædicari. Sed quod Cicero, aliique Veteres, qui in tradenda methodo disciplinarum parum viderunt, non bene explicarunt, id Recentiores in suo lumine posuerunt; ostenderuntque, sine utraque illa disciplina non Jurisprudentiam modo, sed nec ullas disciplinas recte intelligi, & explanari posse. Vel unum laudare satis sit nostra memoria virum clarissimum Joannem Baptistam Vicum, Neapolitanum hominem, qui Metaphysicæ adjumento ex Historia, ac Philologia deduxit & adornavit elegantissimum librum, De Universi Juris uno principio, & fine uno.

Sed eadem ratione efficitur, *Geometriæ Elementari* itidem inservire posse. Id satis conficiunt viri doctissimi, qui Geometriam, relicta veteri methodo, qua *Elementa* sua Euclides adornavit, clariori ordine exposuerunt: veluti Portus Regii viri docti, qui superiori sæculo hæc tentarunt: quam postea alii perfecerunt, ut Bernardus Lamyus, in *Elementis Geometriæ*, Eduardus Corsinius e Clericis Regularibus Scholarum Piarum, &, ut alios prætermittam, vir sane Cl., qui mea sententia palmam ceteris præripuit, Clairautius Academiæ Regiæ Parisiensis sodalis, qui *Elementa Geometrica* ita disposuit, ut non solum de lineis, de figuris planis & solidis, earumque mensura, & comparatione inter se breviter, & clare disputet; detractis inutilibus pluribus, quibus abundant Euclidis Elementa, verum etiam, quod magis mirabile est, nullum theorema proponat, sed omnia problematis expediat, quorum solutionem cum adhibet, nascitur theorema: quod ipsum & multo facilius intelligitur, & tironem in excogitandis & solvendis problematis magno cum operæ pretio exercet. [1] Quod idem habita ratione argumenti etiam in *Algebra* fecit. [2] Quis hic non videt inlustriora Ontologiæ præcepta tum in disponendis problematis, tum in dandis solutionibus, tum in nominibus generalibus adhibendis?

At

---

[1] Elemens de Geometrie par M. Clairaut de l'Academie Royale des Sciences &c. A Paris 1741. 8.

[2] Elemens d'Algebre par M. Clairaut &c. A Paris 1746. 8.

At enim, sunt qui dicant, Geometriam suis legibus esse contentam, nihil auxilii a Logica arte accipere. Fateor, sed hi ejusmodi sunt, qui, quæ vis nomini Logica subjiciatur, non intelligant. Nam si nomine *Logica* designant congeriem illam disputationum inutilium, quæ ab Scholasticis tradebatur, ut mihi quidem videntur, fateor non modo ad Geometriam, sed ad ullam disciplinam, quæ aliquid utilitatis habeat, non esse accommodatam. Sin vocabulo *Logica* intelligunt rectam rationem, eamque meditatione expolitam, & aptam ad inveniendum verum, tam inepti sunt, quam qui maxime. [1] Quis enim sine ratione recte subacta vel facillimum quodque theorema Geometricum excogitare potest, & demonstrare?

At enim non utuntur Geometræ arte Syllogistica ad verum inveniendum. Quid refert? non illi quidem utuntur apparatu illo inepto modorum, & figurarum; reapse tamen syllogismis, & enthymematis utuntur. Merito ut eos rideat Wolfius, [2] vir si quis alius studiis Mathematicis contritus, ostendens in qualibet demonstratione Geometrica plures syllogismos occurrere: in quibus propositiones quædam verbis expressæ sunt, quædam figuris ipsis supplentur.

Quid? Socrates, quid? Plato, qui plurimas Lo-

[1] *Repete definitionem Logicæ, quam dedimus*: Disciplina, quæ mentem perpolit ut in omni loco, & tempore verum consequatur. *Logicæ L.I. cap.2. pag.5.*

[2] *In* Logica vulgata Cap.IIII. §.21. seqq. pag. m. 89.

Logicæ regulas ſcite adhibuerunt; quid? Ariſtoteles, quid? Zeno, quid? alii, qui regulas Logicæ collegerunt, & ordine poſuerunt, nonne logicæ Naturalis, ſeu rectæ rationis ope id fecerunt? Quo enim modo principia certa invenirent, ex iiſque recte concluderent, & conſtituerent has leges bonas eſſe, illas non eſſe, niſi a Logica arte eſſent parati? Erat igitur logica aliqua Naturæ ante logicam Artificialem. Et recte quidem: nam logica Artificialis nihil aliud eſt, quam animadverſio earum rerum, quas mens non inepta natura ſua adhibet ad verum inveniendum: quæ cum viri oculati animadverterent, collegerunt ea, quæ utilia eſſe videbantur; inutilia, & errores, in quos homines non exercitati incurrunt in judicando, prætermiſerunt. Ex quibus animadverſionibus ars Logica componitur: cui tot alia omnino neceſſaria ad verum explorandum a Carteſii ætate addita fuere, ut qui hanc cum veteri Logica comparet, aliam longe diverſam eſſe putet. [1] Neque vero Recentiores hi leges novas condiderunt, antea ne cognitas quidem; ſed quæ uſus uni vel alteri homini oſtenderat ad verum quærendum eſſe idonea, collegerunt, & veteribus inventis addiderunt; ex quibus nova hæc Logica componitur.

Nonne, inquiunt, Ariſtoteles Philoſophos, qui poſt fuerunt, docuit ſyllogiſmos facere, & recte concludere? nullus quidem: nam id ipſum ante Ariſtotelem non modo Pythagoras, Empedocles, Democritus, ceterique Philoſophi fecerunt, ſed omnes

[1] *De his in* Logica noſtra Lib. I. *præſertim cap.* 6. & 7. *diſputavimus, qua conſuli poteſt.*

omnes homines, viri, feminæ; rustici, urbani; si modo mentis erant compotes, nemine docente, non meditati, sed natura duce jam inde ab exordio mundi facere consueverunt. Omnes enim recta ratione erant præditi, quæ & verum in iis, quæ cognoscere debemus, ostendit, & ex iis alia recte inferre docet. Adeo ut si indocti v. g. agricolæ sermonem aliquem de *cultu prædiorum* litteris mandaveris, & analysim accuratam institueris, plures syllogismos, plura enthymemata continere non sine admiratione aliqua animadvertes. Natura igitur Logicus est: natura duce syllogismos facit.

Quid ergo, quærunt, novi adfert, quid efficit Logica ars? quæris? præcepta illa naturæ, quæ sine doctore feliciter adhibemus ad inveniendum verum, legit, explanat, ordine ponit, ut id ipsum, quod non meditati facimus interdum, meditati & prudentes intelligamus: tum errores, qui sæpe evenire solent, indicat, ut eos caveamus: nihil amplius. Quare cum dicunt philosophi Recentiores, hominem sine arte syllogistica verum odorari posse; hoc dicere volunt: sine studio artis illius *Syllogisticæ*, quæ in scholis traditur, & modos, figuras, ceteraque minutissime persequitur: non tamen sine arte illa syllogistica naturæ, id est sine recta ratione, quam in omni vitæ parte tam docti, quam indocti adhibent; & quæ singulis rationibus, quæ persuadent, & recte concludunt, natura tam inest, ut ab iis separari nullo modo possit.

4. Venio ad *Grammaticam*, *Rhetoricam*, *Poeticam*, in quibus, ut in Physica, ceterisque disciplinis, Ontologiam usui esse, evidens est, idque ob eamdem rationem. Nam *Grammatica* v. g. vo-

ces idearum nostrarum imagines considerans, eas primum in varia genera partitur, quæ generalibus nominibus distinguit: tum uniuscujusque vocis naturam, ac usum & necessarium, & liberum accurate persequitur: tum eas eo ordine disponit, ut primum de singulis seorsum disputet; deinde de eorum nexu seu syntaxi tractet; postremo de vario modo eas scribendi, & proferendi; id est de Orthographia, & Prosodia. Nec id solum, sed etiam id maxime bonus Grammaticus curare debet, ut non nisi necessaria ponat, inutilia detrahat: quod si aliquid abstrusius & implicatius occurrat, ad finem remittat, provectioribusque reservet. Et hæc bona quæque Grammatica: idque eo potissimum nomine, quod non provectiorum, sed tironum gratia inventa est, quibus præceptorum multitudo & nauseam creat, & inutilis, immo vero impedimento est: quod non animadvertentes plerique tales Grammaticas edunt, quæ sine stomacho legi non possunt. Quid autem hic non e media, & selectiori Ontologia petitum est? quid? diligens illa analysis argumenti, illa investigatio naturæ vocum ac proprietatum, jlla distributio, ille nexus partium, ordo ille ad finem propositum, nonne satis clare Ontologiæ usum demonstrant?

Idem de *Rhetorica*, seu arte persuadendi, id est excitandi in iis, qui audiunt, adfectus animi, quos volumus: idem de *Poesi*, quæ id ipsum versibus facit, fabulis quibusdam admistis, dicendum esse videtur. [1] Utraque argumenti naturam diligenter

---

[1] *Præclare Cicero hac animadvertit, & apertis.*

ter persequitur. Utraque ut clarius id faciat, argumentum dividit in partes, easque disponit, quasi synthetico ordine, ita ut aliæ aliis opitulentur. Utraque partium naturam & proprietates explorat. Utraque vocabula sua accurate definit. Utraque disputationes omnes refert ad finem, quem sibi posuit. Utraque utilia persequitur, necessaria declinat, quaque potest breviori via id facit. Quid autem est, si non hæc Ontologia est?

Quare cum recta ratio in omni disciplina sit necessaria, in omni & logica Naturæ est necessaria: cumque collectio præceptorum naturæ, seu logica Artificialis, brevius, facilius, & tutius ad verum consequendum in omnibus disciplinis conducat, & ipsa erit necessaria in omnibus disciplinis. Ex his autem tertium illud, quod supra posuimus, sequitur: nempe, cum in singulis disciplinis usus quorumdam vocabulorum communium, quorumdam axiomatum generalium insignis sit ad argumentum suum recte explicandum; consequitur & Ontologiam in omnibus disciplinis locum habere posse, idque alio & alio modo pro varia argumentorum & qualitate, & natura. Et de Ontologia hucusque.

Ecce

tissime fassus est. „ *Nec vero*, inquit, *sine Philo-* „ *sophorum disciplina, genus & speciem cujusque* „ *rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec* „ *tribuere in partes* [nos Rhetores & Oratores] „ *possumus: nec judicare, quæ falsa sint, neque* „ *cernere consequentia, repugnantia videre, am-* „ *bigua distinguere.* „ Cicero *in Oratore ad Brutum cap.*4.

Ecce vos, Adolescentes bonarum artium amatores, per scopulosos, difficilesque locos, in quos etiam, qui certum sibi ducem elegerunt, satis multi præcipites se dederunt, feliciter, & inoffenso pede ad ipsum disciplinarum omnium vestibulum perduximus, in quo plurimæ portæ se offerunt, quæ ad singularum domicilia conducant. Licet vobis quacumque velitis intrare. Licet, Logica, & Metaphysica duce, ad ipsa interiora disciplinarum contendere. Quas duas si diligenter tenueritis, si recte ad singularum scientiarum principia exploranda adhibueritis, tantos in iis progressus, mihi credite, facietis, quantos vos ipsi non sperassetis, & tam prospere vobis succedere, mirari non desinetis. Unum restabat, ut vobis in singulis gravioribus disciplinis clariores auctores nominarem, quibus legendis magnum laboris compendium, magnumque operæ pretium facere possetis. Equidem experientia edoctus jampridem intelligo, quam magno adjumento non modo tironi, sed etiam viro provecto sit, bonos auctores nosse: quantumque damni faciant illi, qui ineptis scriptoribus legendis tempus consumunt: planeque mihi persuadeo, tirones, si lectissimos auctores diu, noctuque versarent, etsi præceptore non adeo docto uterentur, multo minori tempore, ac negotio disciplinas quasque intellecturos esse. Sed nescio quo fato plerique, qui se doctores esse ad nauseam usque inculcant, ejusmodi eruditionem, quæ non exigui laboris, acerrimi sane ingenii est, nec nisi hominibus, qui supra ceteros sapiunt, reservatur, ita contemnunt, ut nihil supra. Nisi forte doctrina, qua ipsi carent, ut ut utilis & vero etiam necessaria videtur, ceteros item

item carere volunt. Sed ejusmodi vituperatores missos faciamus: neque enim tales sunt, qui reprehensione nostra digni videantur. Ego vero, Adolescentes, tametsi intelligo eruditionem hujusmodi vobis apprime utilem esse, eamque hoc loco percommode demonstrari posse, tamen continui me duabus de caussis: Altera, quod cum mihi potissimum proposuerim, vos Philosophia, ac Theologia erudire, duabus his orationem, ac laborem meum in præsentia definire statui: de quibus & in *Apparatu* nostro luculentissime disputavi, & in singulis Philosophiæ partibus alia adjungam. Altera, quod de hoc argumento accurate quodam libro, quem si vita ac vires suppetent opportuno tempore una cum aliis edam, separatim disputavi: quæ cur in hunc locum transferam, caussa nulla est. Et de natura, ac utilitate *Ontologiæ* satis vestri gratia dictum videtur.

F I N I S.

Philosophus est is, qui studeat omnium rerum divinarum, atque humanarum vim, naturam, caussasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere, & persequi. Cicero *de Oratore* L.I. c. 49.